

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie-Německý jazyk

Státní dohled nad církvemi v okrese Liberec v letech 1948 – 1956
Government's Charge of Churches in the Liberec Region 1948 - 1956

Bakalářská práce: 2012 – FP – KHI – 088

Autor:
Monika Šálková

Podpis:

Adresa:
Granátová 1928, 511 01 Turnov

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Konzultant: Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
91	0	1	6	9	8

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Moniku Šálkovou
adresa: Granátová 1928, 511 01 Turnov
studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice, dějepis - německý jazyk
Název BP: **Státní dohled nad církvemi v okrese Liberec v letech 1948 – 1956**
Název BP v angličtině: **Government's Charge of Churches in the Liberec Region 1948 - 1956**
Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Konzultant: Mgr. Kateřina Lozoviukova, Ph.D.
Termín odevzdání:

30. dubna 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 16. 4. 2010

---

děkan

---

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Monika Šálková

Datum: _____

Podpis: _____

- Název BP: **Státní dohled nad církvemi v okrese Liberec v letech 1948 – 1956**
- Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
- Cíl: V únoru 1948 se KSČ stala monopolní držitelka moci v zemi. Okamžitě přistoupila k opatřením, která měla nový režim zajistit. Mezi největší protivníky řadilo vedení KSČ církve, především církev katolickou. Nová komunistická moc vybudovala záhy aparát sloužící ke kontrole a celkové reglementaci církevního života. Jeho nejnižší články tvořily okresní národní výbory, v jejichž rámci působili okresní církevní tajemníci. Cílem práce bude zmapovat státní dozor a reglementaci v oblasti církví a náboženských společností v okrese Liberec v první fázi existence komunistického režimu. Studentka se bude zabývat jeho organizačním zakotvením i personálním zajištěním. Na konkrétních příkladech pak bude sledovat aplikaci celostátní církevní politiky na příkladu jednoho okresu.
- Požadavky: Studentka bude vycházet především z pramenů, v první řadě s materiály okresního a krajského církevního tajemníka uložených ve fondech Okresní národní výbor Liberec a Krajský národní výbor Liberec ve Státním okresním archivu v Liberci, resp. Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Stranou zájmu nezůstanou ani dokumenty okresního a krajského výboru KSČ Liberec ve výše uvedených archivech. Sondáž bude též provedena v Národním archivu především ve fondu Státní úřad pro věci církevní. Pokud to bude možné, uskuteční studentka rozhovory s dosud žijícími pamětníky. Především v obecně historických pasážích bude samozřejmě vycházet z příslušné literatury a tiskem vydaných pramenů. Pominut nebude ani regionální tisk.
- Metody: rešerše literatury
pramenný výzkum
oral history
- Literatura: Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří: Katolická církev v Československu 1945-1989. Brno 2007
Kaplan, Karel: Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956. Brno 2005
Kaplan, Karel: Stát a církev v Československu 1948-1953. Brno 1993
Karpaš, Roman a kol.: Kniha o Liberci. Liberec 2004
Pavlík, Jan: Budou Vás vydávat soudům. Dějiny české provenience T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950-1990. Praha 2005
Vaško, Václav: Dům na skále. Církev zkoušená, 1945 - začátek 1950, díl I. Kostelní Vydří 2004
Vaško, Václav: Neumlčená I, II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. Praha 1990.
Vlček, Vojtěch: Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc 2004

Čestné prohlášení

Název práce: Státní dohled nad církvemi v okrese Liberec v letech 1948 – 1956
Jméno a příjmení autora: Monika Šálková
Osobní číslo: P08000729

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

Monika Šálková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce PhDr. Jaroslavu Pažoutovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, pomoc a poskytnutí rad a připomínek. Mé díky patří také Mgr. Kateřině Lozoviukové, Ph.D. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině za všestrannou podporu a trpělivost po celou dobu mého vysokoškolského studia.

Anotace

Práce je zaměřena na církevně politickou situaci v okrese Liberec mezi roky 1948-1956. Popisuje prvky státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi a podrobněji se zabývá aparátem sloužícím ke kontrole církevního života. V čele režimem budované struktury státních orgánů pro dohled nad církvemi a náboženskými společnostmi stál Státní úřad pro věci církevní. V jeho nižších složkách se na úrovni národních výborů nacházela církevní oddělení krajské a okresní úrovně. Tato oddělení vedl církevní tajemník, který zaváděl celostátní církevní politiku do praxe. Práce obsahuje informace o osobě libereckého krajského a okresního církevního tajemníka a o personálním složení obou církevních oddělení. Konkrétněji se potom věnuje aplikaci celostátní církevní politiky v okrese Liberec.

Klíčová slova:

církev, církevní politika, církevní tajemník, Krajský národní výbor v Liberci, Liberecko 1948-1956, Okresní národní výbor v Liberci

Die Zusammenfassung

Die Arbeit orientiert sich auf die politische Situation im Bezirk Liberec zwischen den Jahren 1948 – 1956. Sie beschreibt die Staatsaufsichtselemente über den religiösen Institutionen und Vereinen und ausführlich befasst sich mit dem Apparat, der zu der Kontroll des Religiönslebens gereicht hat. An der Spitze mit dem Regierungssystem errichteten Struktur der Staatsverwaltungsorganen über den religiösen Institutionen und Vereinen ist der Staatsamt für die religiöse Angelegenheiten gestanden. In seinen niedrigeren Bestandteilen haben sich, auf dem Niveau des Nationalkomitees, die religiöse Kreis – und Bezirksabteilungen befinden. Diese Verwaltungsorgane hat der Sekretär für die religiöse Sachen geführt, der die religiöse Staatspolitik in die Praxis eingeführt hat. Die Arbeit enthält Informationen über der Persönlichkeit des Kreis – und Bezirkssekretärs für Stadt Liberec und über der persönlichen Zusammensetzung in beiden religiösen Abteilen. Konkreter befasst sich die Arbeit mit der Anwendung der Staatsreligiöspolitik im Bezirk Liberec.

Die Stichwörter:

Die Religion, die Kirche, die Religiöspolitik, der Religiössekretär, der Kreisamt in Liberec, das Gebiet Liberec in den Jahren 1948-1956, das Bezirksamt in Liberec

Anotation

This work focusses on the political situation of the church in the Liberec region between 1948 and 1956. In it we examine the state control of the church and religious societies and describe in detail the apparatus serving to monitor church life. The State Bureau was the main organ of the regime for monitoring church and religious societies. In its lower parts on the national committees there were the church's county and regional departments. A church secretary led this department and he was responsible of implementation of national church policy. The work contains personal information about the church secretary of the Liberec region and county and details about the personnel of both church departments. More concretely it is aimed on the application of church policy in the Liberec region.

Key words:

church, church policy, church secretary, Regional National Committee in Liberec, Liberec region 1948-1956, National Committee of the Liberec County

Obsah

ÚVOD	10
1. LITERATURA A PRAMENY.....	12
2. POLITICKÁ SITUACE V OBDOBÍ 1945-1956.....	15
3. PERZEKUCE CÍRKVÍ V ZEMÍCH SOVĚTSKÉ SFÉRY VLIVU.....	20
4. CÍRKVE V ČESKOSLOVENSKU.....	25
4.1 CÍRKEVNĚPOLITICKÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU OD KONCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	25
4.2 PROTICÍRKEVNÍ POLITIKA.....	26
4.3 CÍRKEVNĚPOLITICKÁ SITUACE OD 25. ÚNORA 1948 DO VYDÁNÍ NOVÝCH CÍRKEVNÍCH ZÁKONŮ V ŘÍJNU 1949.....	27
4.4 CÍRKEVNÍ ZÁKONY.....	29
4.5 CÍRKEVNĚPOLITICKÁ SITUACE OD VYDÁNÍ CÍRKEVNÍCH ZÁKONŮ DO ROKU 1953.....	30
4.6 DALŠÍ OPATŘENÍ PROTI KATOLICKÉ CÍRKVI.....	31
4.7 SLIB KATOLICKÝCH BISKUPŮ A SNAHA PODŘÍDIT SI NIŽŠÍ KATOLICKÉ DUCHOVENSTVO.....	32
4.8 NEKATOLICKÉ CÍRKVE.....	33
4.9 LÉTA 1953-1956.....	34
4.10 ZÁPAS O VĚŘÍCÍ A VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ NA ŠKOLÁCH.....	35
5. ORGÁNY ZAJIŠŤUJÍCÍ CÍRKEVNÍ POLITIKU STÁTU.....	37
5.1 STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ.....	37
5.2 NÁRODNÍ VÝBORY.....	38
5.2.1 Krajský národní výbor Liberec.....	39
5.2.2 Okresní národní výbor Liberec.....	41
6. LIBERECKÝ OKRES.....	45
7. CÍRKEVNÍ TAJEMNÍK	47
7.1 CÍRKEVNÍ TAJEMNÍCI A CÍRKEVNÍ ODDĚLENÍ KNV A ONV LIBEREC	49
7.2 ÚKOLY KRAJSKÉHO CÍRKEVNÍHO TAJEMNÍKA.....	51
7.3 ÚKOLY OKRESNÍHO CÍRKEVNÍHO TAJEMNÍKA.....	53
8. SITUAČNÍ ZPRÁVY.....	63
ZÁVĚR.....	68
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	69
PRAMENY.....	69

Prameny archivní.....	69
Prameny tiskem vydané.....	69
Internetové zdroje.....	69
LITERATURA.....	70
POUŽITÉ ZKRATKY.....	72
PŘÍLOHA.....	74

Úvod

V očích komunistů byly církve pokládány za oponenty a soupeře režimu. Proto se je nová vláda po odmítnutí spolupráce pokusila začlenit do státní správy a tím nad jejich činností získat kontrolu. Avšak střety mezi státem a církvemi v Československu nezačaly bezprostředně po komunistickém převratu. Kořeny tohoto konfliktu se projevovaly už v etapě mezi lety 1945-1948. Ještě před Únorem oslabila zvláště katolickou církev druhá pozemková reforma. Po nástupu KSČ k monopolní moci v únoru 1948 se začaly rychlým tempem zhoršovat vztahy mezi zejména katolickou církví a státem. Vzájemné oťukávání brzy přerostlo v konflikt, který vyvrcholil celkovou ztrátou hospodářského zázemí církví, samostatnosti a perzekucí duchovních, řeholníků, řeholnic i samotných věřících. Komunistický režim již ve své podstatě protinábožensky zaměřený se snažil o ateizaci společnosti. Mezi prostředky, jak tohoto stavu dosáhnout, patřilo pronásledování kléru, procesy s představiteli církve, likvidace řeholních domů a v neposlední řadě znemožňování náboženského života.

Ústředním tématem této bakalářské práce je činnost okresního a krajského církevního tajemníka, kteří zaváděli do praxe církevní politiku státu tvořenou na nejvyšších místech. Jedná se o regionální sondu, která by měla přiblížit způsoby státních zásahů do církevního života a ukázat prostředky jeho omezování na okresní úrovni, konkrétně prostřednictvím církevního oddělení Okresního národního výboru Liberec a zčásti Krajského národního výboru Liberec. První část práce se na obecné úrovni věnuje politické situaci v Československu s přihlédnutím k evropským poměrům v období od konce druhé světové války až do roku 1956. Další kapitola pojednává o církevněpolitické situaci ve vybraných zemích sovětského bloku. V následující kapitole je prostor věnován církevním poměrům v Československu ve vytyčeném období. Druhá část této práce podává informace o systémovém zařazení církevních tajemníků a přibližuje okres Liberec v 50. letech. Ostatní kapitoly se podrobně zaměřují na práci především okresního církevního tajemníka v Liberci Jaroslava Fanty, odkrývají činnost a personální složení obou církevních oddělení okresní a krajské úrovně a mapují církevní situaci v okrese Liberec.

V příloze je začleněno schéma znázorňující systém státního dohledu nad církvemi a náboženskými společnostmi. Dále je zde možno porovnat mezi sebou počet žáků, kteří jsou přihlášení na hodiny náboženství mezi lety 1950-1952, a sledovat jejich měnící se stav. Údaje jsou uvedeny zvláště pro město Liberec a pro okres Liberec. Příloha také obsahuje návrh kádrových hledisek pro nekatolické duchovní. Duchovní jsou zde na základě kádrové charakteristiky zařazováni do čtyř skupin. Tyto kádrové charakteristiky byly neustále obnovovány v závislosti na

aktuální činnosti konkrétního duchovního a na jeho postoji k režimu. V další části přílohy se vyskytují dvě tabulky znázorňující počet obyvatelstva podle náboženského vyznání v českých krajích a v okrese Liberec. Jsou zde také situační zprávy krajského a okresního církevního tajemníka pro květen 1955, které sem byly umístěny jako ukázka pravidelných hlášení církevních tajemníků nadřízenému orgánu.

1. Literatura a prameny

Problematika poválečného vývoje nejen v Československu, ale i v ostatních zemích východního bloku, stejně tak i otázka vztahu státu a církvi v těchto zemích, byla již reflektována v několika pracích. K dispozici máme zejména tyto publikace: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, kterou sepsal kolektiv autorů, knihu *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, kterou napsala dvojice autorů Jonathan Luxmoore a Jolanta Babiuchová, a v neposlední řadě dílo s názvem *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964* od Vojtěcha Vlčka.

Zvláště přínosná pro církevněpolitickou situaci v Československu je především monografie historika Karla Kaplana *Stát a církev v Československu 1948-1953*, která se zabývá režimní církevní politikou a problematikou vzájemných vztahů státu a církve v letech 1948-1953. Autor vychází hlavně z fondu ÚV KSČ a z archivu zrušeného Ústavu marxismu-leninismu v Praze. Vznikla tak monografie, která popisuje klíčové momenty církevní politiky odehrávající se na těch nejvyšších postech. Dalším důležitým dílem, které se věnuje osudům katolické církve v komunistickém Československu, je publikace autorů Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše s názvem *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Kniha se zabývá chronologicky i tematicky problematikou perzekuce katolické církve státem. V jednotlivých kapitolách se blíže zaměřuje na situaci, v které se nacházeli biskupové, kněží, řehole a laici. Druhá část díla je věnována katolicismu, změnám mentalit a rysům spirituality katolické církve.

Pro tuto práci měla velký význam především publikace Zdeňka Demla *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu na příkladu jihočeského regionu*. Zde bylo možné čerpat informace nejen obecně o státní církevní politice, ale kniha poskytla i možnost nahlédnout do činnosti církevních tajemníků, a to zejména v jižních Čechách.

K popsání systému státních orgánů pověřených dohledem nad církvemi a náboženskými společnostmi byly využity, zvláště k přiblížení struktury národních výborů, úvody k inventářům příslušného národního výboru a dva články Roberta Filipa uveřejněné ve sborníku *Fontes Nissae* s názvem *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960, část I (1945-1951)* a *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960, část II (1952-1960)* pojednávající o daném tématu.

K získání dobových pramenů byl prozkoumán, se zaměřením na Liberecký okres a kraj, fond Státní úřad pro věci církevní (1949-1956) uložený v Národním archivu v Praze a také fond Ústřední akční výbor Národní fronty (1948-1955), konkrétně materiály spadající do církevní komise

při ÚAV NF, který se také nachází v Národním archivu v Praze. Probádán byl fond Krajský národní výbor Liberec (1949-1960) uložený ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích a fond Městský národní výbor Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995) uložený ve Státním okresním archivu Liberec.

Fond Státního úřadu pro věci církevní (1949-1956) nacházející se v Národním archivu v Praze obsahuje materiály týkající se církevní politiky, neboť instituce Státního úřadu pro věci církevní představovala ústřední orgán řízení církevní politiky. Prostudováno bylo celkem pět kartonů, v kterých jsou uloženy směrnice a jiná nařízení. V kartonu č. 55 se nachází situační zprávy okresního církevního tajemníka a v kartonu č. 41 situační zprávy krajského církevního oddělení. V níže uvedené práci se informace ze situačních zpráv využily v malé míře a to z důvodu, že některé nebyly pro uvedené období k dispozici a jejich charakter pojímal spíše obecné zhodnocení práce církevního oddělení a situace v okrese, popřípadě kraji. Ve fondu Ústředního akčního výboru Národní fronty (1948-1955) se nachází především propagační přednášky stranických funkcionářů a výstřižky ze zahraničních i domácích periodik zabývající se církevní situací v Československu.

Velmi obsáhlým fondem mapujícím nejen problematiku církevního života je fond Krajského národního výboru Liberec (1949-1960). Zde byly prozkoumány materiály vztahující se na činnost církevního oddělení KNV, na záležitosti církví a na činnost okresního církevního tajemníka v Liberci. Celkově bylo prostudováno třicet kartonů z tohoto fondu. Jednotlivé kartony byly řazeny chronologicky, což usnadnilo postup práce. V nich se nacházely dokumenty referující o církevní situaci v kraji. Z neúplných kádrových materiálů se dal vytvořit obraz personálního obsazení okresního a krajského církevního oddělení. Dále se zde nacházela korespondence s podřízenými a nadřízenými státními orgány, částečně také majetkové záležitosti církví a instruktážní dokumenty.

Ve fondu Městský národní výbor Liberec (1945-1990) byly probádány kartony vztahující se k církevním záležitostem i k práci okresního církevního tajemníka. Tvůrcem úředních písemností, kádrových dokumentů a korespondence s nadřízenými orgány byl z velké části okresní církevní tajemník Jaroslav Fanta, který svůj úřad zastával od počátku roku 1950 po celé sledované období. Tento fond byl zdrojem pouze jednotlivých poznatků o práci zdejšího církevního oddělení zvláště pro nedostatek materiálů.

Z regionálního tisku byla probádána Stráž severu, která informovala zejména o celorepublikových politickocírkevních událostech jako bylo například zavedení církevních zákonů a procesy s představiteli katolické církve. Občasné zprávy o činnosti Katolické akce v Liberci neměly pro tuto práci zásadní význam. V práci nebyla využita metoda orální historie, protože nebyl nalezen žádný vhodný pamětník. Vzhledem k šíři fondu Krajský národní výbor Liberec, uloženém ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích, zůstaly stranou pozornosti také

dokumenty okresního a krajského výboru KSČ Liberec, které nejsou uspořádané tematicky, ale po jednotlivých schůzích, a proto i obtížně uchopitelné.

Pro zmapování velikosti a počtu obyvatel okresu Liberec v 50. letech byl použit *Administrativní lexikon obcí republiky Československé. Podle správního rozdělení 1. ledna 1955* a *Statistický lexikon obcí republiky Československé. Podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu a sčítání domů a bytů 1. března 1950.*

2. Politická situace v období 1945-1956

Druhá světová válka vytvořila novou podobu světa na příští půl století. Do čela světové politiky se dostaly dvě velmoci, Spojené státy a Sovětský svaz, na jejichž vztazích do značné míry závisel osud ostatních zemí. Období po druhé světové válce je charakterizováno politickým posunem doleva takřka ve všech evropských státech a posílení vlivu SSSR především tam, kam vstoupila Rudá armáda. Počáteční spolupráce vítězných mocností dostávala postupem času mnohé trhliny a zastavila se na otázce okupovaného Německa, která vyvrcholila tzv. berlínskou krizí trvající od června 1948 do května 1949. Postupně docházelo k růstu napětí mezi USA a SSSR a evropský prostor se začínal dělit na Východ a Západ. Tak se do sféry vlivu Sovětského svazu dostalo Československo spolu s Maďarskem, Polskem a dalšími státy, ze kterých si Sovětský svaz prostřednictvím spojeneckých smluv, nátlakem a podporou tamějších komunistických stran vytvářel své satelity.¹ Ještě během války dne 12. prosince 1943 podepsal prezident Beneš v Moskvě československo-sovětskou spojeneckou smlouvu, která měla Československu zajistit ochranu před hrozbou nové útočné politiky ze strany Německa a která ovlivnila směr jeho další mezinárodní politické orientace.²

V Československu komunisté opanovali prakticky bezprostředně po válce klíčová ministerstva zemědělství, informací, ministerstvo vnitra a masové organizace. Po válce neobnovila díky zákazu svou činnost agrární strana, národnědemokratická strana, živnostenská strana a na Slovensku k nim přibyla zakázaná Hlinkova slovenská ľudová strana. Komunisté se po ukončení válečného konfliktu stali nejsilnější politickou silou.³ Zákonodárná funkce parlamentu, který neexistoval, byla nahrazena dekrety prezidenta republiky, které byly vydávány do prvního zasedání Prozatímního národního shromáždění, tedy do podzimu 1945. Prvním předsedou vlády, kterou prezident Beneš jmenoval 4. dubna 1945 v Košicích, se stal sociální demokrat Zdeněk Fierlinger. Protože se na vládě nepodílely politické strany pravicového zaměření, byl celkový styl řízení země orientován levicově. Dne 5. dubna 1945 byl na jednání v Košicích vyhlášen tzv. Košický vládní program schválený již dříve na jednání v Moskvě. Na jeho přípravě a realizaci se velkou měrou podílela i komunistická strana. Výsledkem vládního programu bylo vytvoření Národní fronty Čechů a Slováků, v němž se měly společně angažovat politické síly.⁴ Orgánem moci se staly národní

1 Jaroslav CUHRA a kol.: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 155.

2 Alexandr ORT: *Evropa 20. století*, Praha 2000, s. 118-119.

3 Václav VAŠKO: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I.*, Praha 1990, s. 13-14.

4 Národní fronta tvořila politiku státu. Byly v ní zastoupeny čtyři české strany: komunisté, národní socialisté, sociální demokraté, lidovci a dvě slovenské strany: komunisté a demokraté. Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 22.

výbory. Hovořilo se zde také o provedení pozemkové reformy, o odsunu Němců a Maďarů, o potrestání zrádců a kolaborantů a o znárodnění ústředního průmyslu a finančních institucí. Československá zahraniční politika se měla od této doby orientovat převážně na Sovětský svaz.

K oslabení politicko-společenského vlivu katolické církve došlo už bezprostředně po válce. Československá strana lidová přestala být přímou reprezentací katolické církve v prostředí českých zemí a Hlinkova slovenská ľudová strana byla zakázána. Na základě zákona o revizi první pozemkové reformy byla církev zbavena lesní a zemědělské půdy nad 50 ha. Potom přišel převrat a s ním i zákon o další revizi pozemkové reformy z března 1948, po němž církev ztratila svůj zdroj hospodářského zabezpečení. Prakticky ihned po roce 1945 začal tisk komunistické strany církev napadat a vysílat o ní dezinformační zprávy, které ji měly před veřejností zkompromitovat.⁵

Parlamentní volby v květnu 1946 nesplnily očekávání některých demokratických politiků, kteří doufali, že neúspěchy v hospodářské politice společně se zklidněním poválečných nálad povedou k odlivu příznivců KSČ. Zatímco v Československu ve volbách roku 1946 zvítězila komunistická strana, maďarští komunisté je prohráli a v Polsku se konaly teprve v momentě, kdy si již komunisté byli vědomi své převahy. Ačkoli v Čechách dostala KSČ největší počet hlasů, na Slovensku se nejsilnější stranou stala Demokratická strana. Komunisté se zdejší neúspěch snažili napravit mimoparlamentními způsoby, když zahájili proti demokratům útok s cílem je zkompromitovat. Do čela nové vlády se v Československu dostal Klement Gottwald. Po volbách narůstaly spory mezi jednotlivými stranami například o milionářskou daň, nebo o podobu nové pozemkové reformy.⁶ Roku 1947 muselo Československo a Polsko, které přijalo pozvání na konferenci o Marshallově plánu, odmítnout po Stalinově nátlaku svou další účast. Sovětský svaz se rozhodl pevněji si připoutat k sobě země, které do této doby přímo ovlivňoval a vytvořit si svůj vlastní mocenský blok. Jako odpověď na politiku Marshallova plánu byla Sovětským svazem svolána v září 1947 porada konající se v polském městě Szklarska Poręba, kde došlo k ustanovení Informbyra, které mělo nahradit někdejší Kominternu. Účastnili se jí bulharští, českoslovenští, francouzští, italští, jugoslávští, maďarští, polští, rumunští a sovětské komunisty. Po odmítnutí Marshallova plánu rostlo napětí nejen v Polsku a Maďarsku, ale také v Československu. KSČ se snažila nadále profitovat z hospodářských problémů země a ze zvyšujícího se sociálního napětí. Ke státní krizi přispěl svým dílem i značně neúrodný rok 1947.⁷

Na počátku komunistického převratu v únoru 1948 stála vládní krize. Ministři ze tří demokratických politických stran, z národně socialistické, Demokratické strany a lidové podali

---

5 Zdeněk DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 16-17.

6 J. CUHRA: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 172-173.

7 A. ORT: *Evropa 20. století*, Praha 2000, s. 138-139.

20. února 1948 demisi. Tento krok učinili z důvodu, že ministr vnitra Nosek neplnil vládní usnesení, podle kterého mělo dojít k zastavení personálních změn ve Sboru národní bezpečnosti ve prospěch komunistů. Odstoupením si slibovali brzké volby, nebo změny ve vládě a v Národní frontě. Zbytek vlády se sociálními demokraty a s nestranickými ministry však odstoupit odmítl. Komunisté vládní krize využili ve svůj prospěch. I mimoparlamentními cestami se snažili si prosadit své ambice. Vznikaly akční výbory Národní fronty jako nové mocenské orgány, které začínaly provádět očistu od nepohodlných politických soupeřů. Zápas o moc byl přenesen i do veřejného sektoru. Ozbrojené „lidové milice“ pomáhaly spolu s komunisty ovládnutými odbory prosazovat výlučné postavení KSČ. Prezident Beneš nátlaku KSČ neodolal a 25. února 1948 demisi podepsal.⁸ Parlamentními volbami 30. května 1948, v nichž už figurovala jednotná kandidátka Národní fronty, bylo vytvořeno nové Národní shromáždění. Hned 2. června Beneš odstoupil, protože odmítl pro nedemokratické prvky podepsat ústavu schválenou parlamentem 9. května téhož roku. Novým prezidentem byl zvolen 14. června 1948 Klement Gottwald. Do čela vlády se dostal Antonín Zápotocký. Vliv komunistické strany se stal prakticky neomezeným. KSČ získala vedoucí úlohu ve státě a Sovětský svaz se stal pro Československou republiku vzorem. Národní fronta ztratila svůj význam a ostatní nekomunistické strany byly podrobeny. Sice jim bylo po Únoru dovoleno pokračovat ve své činnosti, avšak o samostatné politické moci se hovořit nedalo.⁹

Přechod na sovětský model plánování, řízení a restruktury byl důvodem přetrvávající neefektivnosti československého hospodářství. K němu se například řadily násilné pokusy kolektivizovat zemědělství jako důležitý faktor ekonomiky. V únoru 1949 byl přijat zákon o jednotných zemědělských družstvech. Kolektivizace probíhala v několika vlnách. Ta první z roku 1949 neměla velký úspěch. Druhá vlna proběhla mezi roky 1952-1953, provázená nátlakem na soukromé zemědělce. Teprve po roce 1955, ve třetí etapě, došlo téměř k naprosté likvidaci soukromých rolníků. V důsledku očekávání války mezi Východem a Západem se začalo se zbrojením, kterému se muselo celé hospodářství podřizovat. Země se ekonomicky přeorientovala na těžký průmysl a strojírenství. V duchu komunistické ideologie byl přehlížen a odmítán spotřební průmysl a další odvětví, jako například kybernetika, což ve svém důsledku vedlo k hospodářskému a ekologickému poškození země.¹⁰ O neproduktivní hospodářství se také svou měrou zasloužila likvidace soukromého sektoru. Roku 1948 bylo dokončeno znárodnění podniků nad 50 zaměstnanců. Národní podniky zcela ovládly průmysl a služby a nemusely brát zřetel na potřeby trhu a na konkurenci a po roce 1948 došlo k zestátnění malých živností. Ze společnosti pomalu mizeli podnikatelé, živnostníci a rolníci. Roku 1949 vznikla Rada vzájemné hospodářské pomoci

8 J. CUHRA: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 173-174.

9 Robert KVAČEK: *České dějiny II*, Praha 2002, s. 187-188.

10 J. CUHRA: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 192.

(RVHP). Československo jako jeden z členů muselo pomáhat méně vyspělým zemím a často brát ohled na jejich potřeby, což dále nepříznivě ovlivňovalo ekonomiku.¹¹

Režim začínal zasahovat do každodenního života jednotlivce. Jakýkoli odpor byl potlačován přísnou perzekucí. Proti nepohodlným občanům se používala různá nezákonná represivní opatření, jako bylo vězení, internace a rozsudky bez soudu. Počátek 50. let je charakterizován politickými procesy. Tyto procesy můžeme rozdělit do několika kategorií, protože kopírují aktuální dráhu politiky KSČ. Ačkoli je každé ze skupin přidělen samostatný koncept obvinění, přesto všechny spojuje snaha ukázat obviněné jako úhlavní nepřítel a rozvraceče režimu. Zprvu se konaly procesy s předúnorovými politickými činiteli, potom proběhly procesy s odpůrci nově zavedeného režimu, s bývalými politiky, s důstojníky, se členy KSČ, s duchovními a v neposlední řadě procesy s rolníky. Politické procesy v letech 1948-1954 se vyznačovaly vysokými tresty, včetně mnoha trestů smrti, a velkým počtem odsouzených.¹²

Rok 1953, ve kterém se zřetelněji projevila krize a nespokojenost obyvatelstva s vládou, uzavřel první etapu komunistického režimu. Výchozí příčiny byly zakotveny jednak v politice státu jako takové, jednak souvisely se smrtí sovětského diktátora. Tato krize propukla v celém východním bloku. Velké mocenské a vojenské ambice spolu s plány rychlé industrializace přispěly k pádu zdejší ekonomiky. Moskva se pomocí reformy snažila zmírňovat dopad této krize. Například v Československu byla již od roku 1952 na návrh sovětských poradců připravována měnová reforma, spolu s kterou mělo dojít ke zrušení přidělového systému. Smrt Klementa Gottwalda (14. března 1953) ji jen oddálila. Do poslední chvíle utajovaná měnová reforma byla realizována 1. června roku 1953 a došlo při ní k první masivní vlně odporu vůči dosavadnímu řízení státu. Největší demonstrace proti vládě propukla v Plzni.

Novým prezidentem po smrti Klementa Gottwalda byl zvolen Antonín Zápotocký a Antonín Novotný se ujal vedoucí stranické funkce. Roku 1954 se stal prvním tajemníkem ÚV KSČ.¹³ Stále více se do popředí politiky dral problém životní úrovně. V Československu totiž ještě několik let po válce nedosáhla předválečného stavu. Nedostatky, které s ní byly spjaté, se stát pokusil řešit umělým snižováním cen.¹⁴

Rozpínavost sovětského bloku zmařila všechny myšlenky na jakoukoli další spolupráci mezi vítěznými mocnostmi. Jako odpověď na rostoucí napětí mezi Východem a Západem vznikla roku 1949 Severoatlantická aliance, která zaručovala, že její členové si vzájemně zajišťovali pomoc v případě napadení jednoho z nich nepřátelským státem. Spolupráce členských států NATO byla

---

11 R. KVAČEK: *České dějiny II*, Praha 2002, s. 195-196.

12 Karel KAPLAN: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 243.

13 K. KAPLAN: *Československo v letech 1953-1966*, Praha 1991, s. 4-5.

14 Tamtéž, s. 25, 27.

zintenzivněna v roce 1950 vypuknutím války v Koreji. Do popředí se dostala hrozba možné nové války se Sovětským svazem, který již mohl využít nukleární zbraně. Dalším stěžejním problémem bezpečnosti v Evropě byla otázka Německa. SRN bylo umožněno mít svou armádu a stát se členem NATO. Sovětský svaz na to zareagoval vytvořením východoněmeckých ozbrojených sil a vznikem Varšavské smlouvy. Naděje na zlepšení vztahů mezi Východem a Západem přinesl rok 1955, kdy nové sovětské vedení odsouhlasilo stažení vojsk z Rakouska a obnovu jeho suverenity. Tyto naděje ale definitivně pohřbil rok 1956, kdy v západních zemích i v sovětském bloku došlo ke krizi.¹⁵

Krizový rok 1956 předznamenovalo vystoupení Nikity Chruščova na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Chruščov za účelem upevnění svého postavení přednesl v roce 1956 projev, kde se předmětem kritiky stal Stalinův režim a jeho zločiny. Tento projev vyvolal v některých zemích protesty proti představitelům strany. V Polsku došlo k dělnickým nepokojům a k politickým stávkám. K moci se opět dostal Gomułka, který byl roku 1948 z vedení strany odstraněn. V Maďarsku také propukly nepokoje, které dokonce vedly až k národnímu povstání. Odpor byl nakonec krvavě potlačen sovětskými ozbrojenými složkami.¹⁶ V Československu nedošlo k výrazným výbuchům nespokojenosti. Komunistické vedení bylo ale nuceno dovolit kritickou diskuzi ve straně a i v dalších orgánech. Velký ohlas měl II. sjezd spisovatelů konaný v dubnu 1956 a na něm přednesené projevy básníků Jaroslava Seiferta a Františka Hrubína, kteří žádali, aby se spisovatelé stali „svědomím národa“.¹⁷ Rok 1956 přispěl ke změně smýšlení v československé společnosti. Víra v sovětský komunismus začínala dostávat trhliny. Rok 1956 byl rokem jakéhosi vystřízlivění vedoucího k viditelnější kritice komunistického režimu.

---

15 J. CUHRA: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 179, 194-195.

16 A. ORT: *Evropa 20. století*, Praha 2000, s. 167-168.

17 J. CUHRA: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 215.

3. Perzekuce církví v zemích sovětské sféry vlivu

Ve všech zemích sovětského bloku ovládaných komunistickým režimem probíhala v různém rozsahu a intenzitě perzekuce církví. V samotném SSSR její důsledek pocítila nejvíce ruská pravoslavná církev. Do konce 30. let přišla asi o dvě třetiny farností, škol, klášterů a seminářů. Kostely se měnily v ruiny, 200 000 kněží, mnichů a jeptišek bylo popraveno a dalších půl miliónu uvězněno.¹⁸ Předválečný postoj státu vůči pravoslavné církvi se s příchodem druhé světové války změnil. Její fungování začalo být jednak tolerováno, jednak podporováno a využíváno k účelům propagandy.¹⁹ Poté, co komunistické strany získaly moc i ve východní Evropě, začaly s realizací politického programu s cíli: 1) zmenšit politický vliv církve a zničit její ekonomickou základnu, 2) sekularizovat společnost, 3) rozdělit duchovní na křídlo „pokrokové“ a „reakční“ a 4) přerušit kontakty s Římem. V Maďarsku a Československu využívali komunisté toho, že církev zde byla vnímána jako autoritářská a protinárodně zaměřená instituce. Z knihoven mizel veškerý katolický tisk a katoličtí spisovatelé byli nuceni k nečinnosti a k emigraci. Církevní půda byla díky zákonům o pozemkové reformě vyvlastňována. V Maďarsku byl rušen katolický tisk, školy a katolické organizace. V Bulharsku byl roku 1949 přijat zákon, podle něhož bylo všem náboženským sdružením s ústředím v zahraničí nařízeno ukončit svou činnost a většinová bulharská pravoslavná církev byla prohlášena za „lidově demokratickou církev.“ Albánie zase patřila k těm zemím, které v době komunistické nadvlády prožívaly nejtvrďší perzekuci církví a náboženských společností, protože zdejší často nevzdělaní komunisté viděli v organizované a v dobře vybavené zejména katolické církvi velkou hrozbu.

Sám Sovětský svaz vymýtil do roku 1939 na svém území až na pár výjimek celou základnu římskokatolické církve. Když byla roku 1945 k SSSR přičleněna nová území, rozpoutala se protináboženská kampaň nanovo. Tvrděmu pronásledování byla vystavena zejména řeckokatolická církev na Ukrajině a v Litvě. Na Ukrajině začala řeckokatolická církev působit v roce 1596 díky tzv. brestské unii. Pravoslavný metropolita kyjevský s většinou ukrajinských biskupů souhlasili s tím, že když si budou moci zachovat své východní tradice, podvolí se římské jurisdikci. Ruská pravoslavná církev se k nim spolu s ruským carským režimem, později sovětským, vždy chovala nepřátelsky. Ukrajinským řeckým katolíkům se hanlivě přezdívalo uniaté. Roku 1946 prohlásila pod nátlakem „průkopnická skupina“ řeckokatolické církve na synodu ve Lvově svoje vazby s Římem za zrušené. Řeckokatolická církev v Rumunsku, která byla založena 100 let po ukrajinské církvi,

---

18 Jonathan LUXMOORE, Jolanta BABIUCHOVÁ: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003, s. 33.

19 Jiří VYKOUKAL a kol.: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000, s. 79.

podlehla pravoslavné církvi, která zabrala všechnen její majetek, roku 1948. V Československu byli řečtí katolíci roku 1950 násilně připojeni k pravoslavné církvi a ačkoli v Polsku nebyli formálně zakázáni, došlo zde k zestátnění řeckokatolických kostelů a k deportaci jejich příslušníků. V Maďarsku a Bulharsku řeckokatolická církev jen s obtížemi přežívala.²⁰

Po likvidaci politických nepřátel a protikomunistického odboje působila ve většině zemí sovětské sféry vlivu jako největší nekomunistická síla právě katolická církev. Ke katolicismu se hlásila většina obyvatel Polska, Litvy, Československa (75 procent obyvatelstva) a Maďarska. Nemalou menšinu tvořili katolíci také v Jugoslávii, Lotyšsku, Rumunsku, NDR a Albánii. Rozsah pronásledování katolické církve se v jednotlivých zemích lišil. K faktorům, které ho ovlivňovali, patřil například počet katolíků v zemi, blízkost k SSSR a tradice katolicismu. V Albánii, Litvě a na Ukrajině docházelo k deportacím věřících na nucené práce, k vraždám a popravám duchovních. Církev v Rumunsku, Bulharsku, Jugoslávii, Československu, Maďarsku a Polsku byla postižena administrativními zásahy státu, omezením života církve a politickými procesy. Nejvíce si katolická církev uhájila své místo v Polsku, přestože i zde byla vystavena tvrdému pronásledování. Ve východním Německu se komunisté snažili omezit život církve pouze na prostory kostela, kontrolovat její činnost a odstranit náboženskou výchovu na školách. Ve všech zemích východního bloku docházelo k znárodňování církevní půdy, k redukování církevního tisku a k likvidaci církevních spolků, k vytváření státních orgánů kontrolujících církev a k omezování výuky náboženství. Ve všech těchto zemích byly přerušeny styky s Vatikánem a ze všech vypovězeni jeho diplomatictí zástupci. Ve vykonstruovaných procesech byli duchovní odsuzováni k vysokým trestům odnětí svobody. V zemích východního bloku komunisté vytvářeli laická a kněžská hnutí, která měla rozbít jednotu církve. V Československu to byla například Katolická akce.²¹

V Jugoslávii na rozdíl od ostatních zemích působilo partyzánské hnutí, kterému se podařilo mezi roky 1944-1945 osvobodit většinu území bez pomoci Sovětů. Vedoucí politická místa obsadili komunisté v čele s Josipem Brozem Titem. Zdejší komunisté se sice vydali vlastní cestou k socialismu, která byla završena roztržkou s SSSR a jeho satelity, ale v brutalitě a teroru si s nimi nezdali. Političtí představitelé také zde zahájili válku proti katolické církvi jako největšímu protivníkovi. Na celém území se k této církvi hlásilo 40 procent obyvatel, nejvíce v Chorvatsku a Slovinsku. Největší diecézí byla záhřebská arcidiecéze sloužící současně jako sídlo metropolitity Aloizije Stepinace.²² Chorvatský primas Alojzije Stepinac byl roku 1934 v 36 letech jmenován nejmladším arcibiskupem na světě. Poté, co se roku 1944 dostali k moci Titovi komunisté, spustili

20 J. LUXMOORE, J. BABIUCHOVÁ: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003, s. 66-70.

21 Vojtěch VLČEK: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004, s. 475-478.

22 Tamtéž, s. 490.

kampaň, která měla za úkol „zkrotit“ Chorvaty a Slovincy, kteří představovali nejvzdorovitější jugoslávské provincie, a oslabit vliv katolické církve. Primas se snažil přesvědčovat kněze, aby se vyhýbali politice, a stal se radikálním oponentem komunistického režimu. V listopadu 1945 komunisté vyhráli volby a arcibiskup byl roku 1946 zatčen a odsouzen k šestnácti letům těžkých prací za účast na údajném spiknutí, které mělo svrhnout jugoslávskou vládu. Někteří představitelé církve, jako například sarajevský arcibiskup Ivan Šarić a jiní uprchli ze strachu před komunistickou mocí do zahraničí.²³

Po Titově roztržce se Stalinem se útoky proti církvi na nějaký čas zmírnily. Odpor církve byl sice v tomto období už zlomen, ale jugoslávský vůdce si potřeboval zejména na Západě zlepšit svou pověst. V roce 1951 proto navrhl propuštění arcibiskupa Stepinace s podmínkou, že odejde ze země. Přesto, že to sám arcibiskup odmítl, byl propuštěn a mohl se vrátit do své rodné vesnice, kde ale žil trvale pod dozorem. Zdejší režim se poté v listopadu 1952 dal slyšet, že by chtěl uzavřít s Vatikánem smír. Vatikán ale místo odpovědi navrhl Stepinace na post kardinála. Komunisté na to reagovali vyhoštěním apoštolského vyslance sídlícího v Bělehradu. Během roku 1953 zahájil Tito nová jednání s církevními představiteli, ale to narazilo na dva nesmiřitelné tábory, a tak nemohlo být dosaženo žádné smlouvy mezi církví a státem.²⁴ Další proticírkevní opatření byla přijata zákonem z roku 1953.²⁵

Polsko bylo po válce nejvíce zasaženým územím. Z šesti miliónů Poláků, kteří přišli o život, tvořili polovinu Židé. Katolická církev také utrpěla značné ztráty, neboť v koncentračních táborech zahynulo pět polských biskupů a spousta dalších duchovních. Přesto se zde katolická církev stala ze všech zemí východního bloku nejsilnější církevní organizací. Po válce se ke katolicismu hlásilo 90 procent Poláků. Polští komunisté si byli vědomi síly katolické církve v zemi, proto se pro útok proti ní rozhodli až po uchopení moci v roce 1947. Byla rozpoutána štvavá kampaň zaměřená proti papeži a církvi samotné, došlo k zatýkání duchovních a k rušení katolického tisku a škol spravovaných řeholníky a řádovými sestrami. Pod tíhou událostí se polští biskupové vedení primasem Stefanem Wyszyńskim rozhodli s představiteli režimu vyjednávat.²⁶ Dne 14. dubna 1950 podepsal kardinál Wyszyński po dlouhé diskuzi biskupské konference první smlouvu s komunistickou vládou, která byla uzavřena bez souhlasu Vatikánu. Předmětem této „Dohody“ bylo ujednání, že stát zachová práva církve a církev uzná pravomoc státu. Wyszyński doufal, že se komunisté neodváží podnitit přímý konflikt, ke kterému došlo v Československu a Rumunsku. Po Stalinově smrti došlo k vzájemnému napadání státu a církve. Obě strany na sebe útočily kvůli

23 J. LUXMOORE, J. BABIUCHOVÁ: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003, s. 76-78.

24 Tamtéž s. 159.

25 J. VYKOUKAL a kol.: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000, s. 280.

26 V. VLČEK: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004, s. 521-523.

znevažování „Dohody“ z roku 1950. Kardinál Wyszyński byl v září 1953 internován a držen tři roky ve vazbě, aniž by proti němu bylo formálně vzneseno obvinění. Následně byli uvězněni další biskupové a kněží. Důvěra v komunismus postupně slábla. Katolická církev mezitím pomalu sílila a opět získávala vliv na společenské úrovni. Ačkoli byla svoboda projevu v Polsku značně omezena, plné kontroly nad informacemi a kulturou komunisté nikdy nedosáhli. První projevy nepokojů po XX. sjezdu KSSS v roce 1956 propukly v červenci téhož roku v Poznani. Demonstraci se komunistům podařilo surově potlačit. Potom následovaly protesty ve Varšavě i jinde. Do čela strany se vrátil Władysław Gomułka, který byl na počátku 50. let vězněn. Kardinál Wyszyński byl propuštěn z vězení a nová dohoda mezi státem a církví byla podepsána v prosinci 1956. Církev tak mohla na krátkou dobu využívat ústupků ze strany státu, protože po roce 1957 se režim opět pokusil více omezit náboženský život a zvětšit svůj vliv na společnost.²⁷

Za druhé světové války se Maďarsko řadilo k nacistickým spojencům. Po válce se stalo jednou ze zemí sovětského bloku. Při sčítání obyvatelstva z roku 1949 se 67 procent populace přihlásilo ke katolické církvi, a tak komunisté, kteří do roku 1947 postupně zvětšovali svou moc ve státě, začali s omezováním náboženského života. V dalších letech došlo k rušení katolického tisku, spolků a organizací a roku 1948 bylo církevní školství znárodněno. Maďarští komunisté připravili i procesy s vedením Katolické akce. V jednom z dalších procesů byl v únoru 1949 odsouzen k doživotí kardinál József Mindszenty, který protestoval proti porušování základních svobod a proti násilí páchaném na církvi. Jeho uvěznění vzedmulo vlnu protestů v zahraničí. Biskupská konference se nakonec rozhodla pro navázání styků s komunistickými představiteli a pro vyjednávání, které mělo snížit vlnu represí.²⁸ Maďarští představitelé katolické církve podepsali dohodu s režimem 30. srpna 1950. Z této dohody jasně profitoval stát. Od biskupů bylo státem vyžadováno uznání vlády a ústavy. Církevní reprezentace byla nucena, aby se postavila za „mírové hnutí“ a aby nekladla režimu žádný odpor. V květnu roku 1951 začala v Maďarsku pracovat Státní kancelář, která dohlížela na jmenování církevních hodnostářů. Kardinál Mindszenty chápal dohodu mezi církví a státem jako naprosté ponižení.²⁹ Po smrti Stalina byl zmírněn postup vůči církvi. K převratným změnám došlo ale teprve až po kritice Stalinových zločinů na XX. sjezdu KSSS. Stále častěji se ozývaly hlasy po rehabilitaci obětí komunistického útlaku a po odchodu sovětských vojsk.³⁰ V Maďarsku dne 27. července 1956 rezignoval stranický vůdce Mátyás Rákosi a na jeho post se

---

27 J. LUXMOORE, J. BABIUCHOVÁ: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003, s. 117-118, 121-125.

28 V. VLČEK: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004, s. 505-507, 509.

29 J. LUXMOORE, J. BABIUCHOVÁ: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003, s. 118-120.

30 V. VLČEK: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004, s. 513.

dostal Imre Nagy. László Rajk, někdejší komunistický ministr zahraničí, který byl roku 1949 po procesu popraven, byl v roce 1956 rehabilitován a 6. října 1956 se mu dostalo státního pohřbu. Na pohřbu, kterého se účastnilo na 200 000 lidí, došlo k demonstraci. Zúčastnění požadovali stažení sovětských jednotek. Dne 23. října 1956 začalo prvními výstřely v Budapešti maďarské povstání. Kardinál Mindszenty byl 30. října 1956 propuštěn na svobodu. Dalšího dne pronesl v rozhlasovém vysílání z budovy parlamentu projev, který vyvolával představu, že západní státy chtějí Maďarsku pomoci. Když začali Sověti s odstřelováním Bukureště, vrátil se kardinál zpět do budovy, ve které sídlil parlament. Poté se dostal do sídla amerického velvyslanectví, kde mu byl udělen azyl. SSSR využil přenesení pozornosti světové veřejnosti na suezskou krizi, do které byla vtáhnutá Francie a Velká Británie, a velmi tvrdými prostředky potlačil maďarské povstání. Po znovunastolení režimu, v jehož čele stál János Kádár, se církev dostala ještě do podřadnějšího postavení, než v jakém byla roku 1950.³¹

V tehdejších východním Německu tvořili katolíci pouze menšinu, protože zhruba 80 procent obyvatelstva se hlásilo k evangelické církvi a jen 14 procent ke katolické. Politická perzekuce zde probíhala vzhledem k válečným škodám v menším rozsahu a zdejší komunisté zaměřovali svou pozornost především na evangelíky. Proti katolické církvi zde nebyl uplatňován tak surový postup jako v ostatních zemích. Režim se spokojil s taktikou vytlačování katolické církve ze života veřejnosti a s ateizací společnosti. K zostření církevní politiky došlo na podzim roku 1952, kdy byli někteří evangeličtí duchovní vězněni a katolické církve se nepříjemně dotkla povinnost ohlásit každá plánovaná shromáždění o více jak pěti osobách úřadům, které je nemusely schválit. Německá demokratická republika, vyhlášená roku 1949 a spravovaná vládnoucí stranou SED, patřila spolu s Polskem k zemím, kde se působení církví relativně zachovalo, i když i zde byly vězněny desítky katolických a evangelických duchovních.³²

---

31 J. LUXMOORE, J. BABIUCHOVÁ: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003, s.126-128.

32 V. VLČEK: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004, s. 515-516.

4. Církev v Československu

4.1 Církevněpolitická situace v Československu od konce druhé světové války

Po ukončení válečného konfliktu bylo pro Československo velice důležité vybudovat nové diplomatické styky mezi Vatikánem a katolickou církví. Ty byly obnoveny ještě v roce 1945 na základě Modu vivendi z roku 1928. Roku 1946 přijel do Prahy nuncius Saverio Ritter, který tuto funkci zde vykonával už před válkou. Nastoupil však již jen jako internuncius. Roku 1946 se stal Dr. Artur Maixner československým vyslancem ve Vatikánu. Po únoru 1948 byla pražská internunciatura hlídána ze strany StB, protože zastupující chargé d'affaires Gennaro Verolino byl podezříván z podněcování odporu proti vládě. Vatikánem byl na návrh tehdejšího československého vyslance ve Vatikánu Ilji Ratha odvolán a nahrazen tajemníkem internunciatury Ottaviem de Livou. Československá vláda se proti tomuto jmenování vzepřela a rozhodla se proti němu vést kampaň, při které mělo být využito tzv. zázraku v Čihošti. Ta vyvrcholila, když ministerstvo zahraničí předalo 16. března 1950 Vatikánu protestní nótu, podle které musel de Liva republiku do tří dnů opustit. Československý vyslanec Rath byl z Vatikánu odvolán do Prahy, aby se už nevrátil. Novému vatikánskému vyslanci se už nepodařilo dostat vstupní vízum, a tak došlo na nějaký čas k přerušení diplomatických styků s Vatikánem.³³ Dalším důležitým úkolem po ukončení válečného konfliktu bylo také jmenování biskupů do prázdných diecézí, do diecéze brněnské, pražské, českobudějovické a litoměřické. Nejdříve byl roku 1946 papežem Piem XII. jmenován nový brněnský biskup ThDr. Karel Skoupý. Arcibiskupem pražským se stal v tomtéž roce ThDr. Josef Beran, který mezi léty 1942-1945 pobýval v nacistických koncentračních táborech. Posledním místem, kde žil jako vězeň, byl tábor Dachau. Litoměřickým biskupem byl jmenován roku 1947 ThDr. Štěpán Trochta, kterého taktéž jako Berana věznili v nacistických koncentračních táborech. Českobudějovickým biskupem byl zvolen téhož roku ThDr. Josef Hlouch. Významným úkolem bylo také dosazení nových opatů, a to zejména do benediktýnských klášterů v Praze, Rajhradě a Břevnově.³⁴

---

33 K. KAPLAN: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno 1993, s. 134-135.

34 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 21-22.

4.2 Proticírkevní politika

V únoru roku 1948 se stal v Československu vládní mocí režim, jehož vztah k celému křesťanství byl nepřátelský. Po převratu získal ve státě prakticky neomezenou moc, kterou stále utužoval. Jeho snahy o kontrolu orgánů a institucí musely nutně proniknout i do církevní sféry a do všech oblastí náboženského života, a to například prostřednictvím církevních zákonů schválených v říjnu 1949. Na jejich základě byla vytvořena struktura státního dohledu nad církvemi a náboženskými společnostmi, nad kterými bezprostředně bděli církevní tajemníci. Režim činil razantní kroky zejména proti katolické církvi. Ta byla totiž vnímána jako jeden z nejsilnějších a nejnebezpečnějších politických nepřátel. Komunistický režim se sám považoval za ateistický a veškeré formy církevního života měly být zatlačeny do ústraní. Křesťanské ideály už neměly nadále pronikat do společnosti. Cílem těchto snah bylo postupné směřování k úplnému vymizení náboženského života. Samotná ústava ale náboženskou svobodu zaručovala, proto se komunistické vedení snažilo ovlivňovat věřící například zmanipulovanými pastýřskými listy nebo omezováním svobody projevu v kázáních. V Československu se represivní politika ze strany státu uplatňovala velmi vytrvale. Režim se dokonce pokusil na krátkou dobu o smířlivější politiku vůči katolické církvi z důvodu své počáteční bezradnosti. Poté však komunističtí představitelé opět zvýšili tlak na katolickou církev a zkusili ji odříznout od mezinárodních kontaktů. Zejména styky s Vatikánem měly být přerušeny. Dále se režim snažil o zničení církevní reprezentace a inteligence a o ustanovení takzvané národní církve. Ta měla být podřízena státu a vliv římskokatolické církve na věřící tak zmírněn. Státu se jí díky mocenským zásahům, například prostřednictvím rušení církevních škol, vydávání nových zákonů a také díky různým kampaním, podařilo zcela ochromit. Církev zůstala bez vedení, neboť téměř všichni biskupové byli internováni a kontrolováni a všechna veřejná církevní reprezentace a všechny projevy spadaly pod dohled státu. Díky školské politice mohla komunistická strana tvořit základy, v kterých zasévala předsudky proti křesťanství. S heslem budování nové společnosti, kde nebude existovat sociální nespravedlnost, se režim částečně překrýval s idejemi všech církví. Přesto můžeme říci, že církev hrála v rovině společenské a etické nadále význačnou roli. Stále jí totiž mnoho lidí chápalo jako jakousi morální autoritu. Pro věřící i nevěřící se stala institucí, která nevznikla v područí KSČ a také jí nebyla stále úplně podřízena.³⁵

---

35 Stanislav BALÍK, Jiří HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, str 7.

4.3 Církevněpolitická situace od 25. února 1948 do vydání nových církevních zákonů v říjnu 1949

Únorové události a vyvolanou vládní krizi komunisté využili k nátlaku a k faktickému převzetí moci ve státě. Katolická církev se svým nadnárodním charakterem a centrem mimo území státu se stala KSČ velkým nepřítelem. Po přijetí demise prezidentem Benešem už nic nestálo v cestě tomu, aby komunistická strana mohla začít s omezováním církevního života a náboženských svobod. Jen několik dní po únorovém převratu vyžadoval nový režim od církevních představitelů, aby prohlásili loajalitu vůči státu. Pro KSČ bylo důležité toto prohlášení získat, neboť velká část obyvatel i komunistů samotných se hlásila ke katolické církvi. To bylo biskupy odmítnuto a další jednání uvázla na otázce poslanecké kandidatury kněze Josefa Plojhara z českobudějovické diecéze. Kněží měli zakázáno angažovat se v politické sféře. Představitelé církve hrozili, že pokud Plojhar svou kandidaturu neodvolá, bude suspendován. Po květnových volbách roku 1948 už KSČ nepotřebovala pro prosazování svých záměrů žádnou dohodu s církvi. V popředí zájmu tentokrát bylo vybudovat vlastní národní církev, která by se plně podřídila potřebám státu a jejímž základem by se stala Církev československá. Hlavním úkolem bylo zabránit stykům mezi biskupy, Vatikánem a příslušníky nižšího kléru, a tak způsobit rozkol v katolické církvi. Dále měli v církevních složkách působit takzvaní vlastenečtí kněží, kteří by byli loajální k režimu a byli by ochotni s ním spolupracovat. Jednání mezi církvi a státem byla obnovena v červnu roku 1948 a pak opět na více jak šest měsíců přerušena. O diskuzi se státem stáli především biskupové, protože si byli vědomi, že pokud nezasáhnou, může režim přikročit k ještě tvrdším opatřením vůči církvi. V této době byly už zakázány téměř veškeré katolické noviny, zasahovalo se do církevního školství, majetku a byla omezována svoboda projevu a činnost katolických spolků. V únoru 1949 byla jednání opět obnovena, avšak obě strany přišly s požadavky, které jejich odpůrci nechtěli za žádnou cenu akceptovat. Následně na konci března 1949 pak bylo v Dolním Smokovci, kde se konala konference biskupů, odhaleno odposlouchávací zařízení a nedlouho poté byla všechna jednání opět zrušena. Ve vedení KSČ již bylo rozhodnuto o novém směru církevní politiky.

V jednání s církvemi zpočátku zastupovala stát komise pro církevní a náboženské otázky Ústředního akčního výboru Národní fronty, které předsedal Alexej Čepička. Vedle ní fungovala ještě církevní komise ÚV KSČ. Ta byla 25. dubna 1949 rozsáhle přeorganizována. Získala větší pravomoci a reprezentativnější zastoupení, protože do ní byli jmenováni ministři a členové vedení strany. Jelikož měla původně šest členů, označovala se jako „církevní šestka“. Jejími členy byli: Alexej Čepička, Zdeněk Fierlinger, Václav Kopecký, Vladimír Clementis, Jiří Hendrych a Viliam

Široký. Zasedání „církvní šestky“ se později účastnil také Zdeněk Nejedlý jako člen předsednictva ÚV KSČ a jako ministr školství, věd a umění. Od května 1950 bylo její personální obsazení změněno a její činnost byla ukončena pravděpodobně ke konci roku 1951. Její místo převzal již zřízený Státní úřad pro věci církevní (SÚC).

V červnu 1949 byla založena Katolická akce, jejímž úkolem bylo prezentovat se jako hnutí „pokrokových“ katolíků, které se mělo stát mluvčím katolické církve namísto biskupů. Rovněž se mělo stát výchozím bodem pro vznik národní církve nezávislé na Vatikánu. Před samotným vznikem Katolické akce byla ještě zahájena velká podpisová kampaň, jejímž cílem bylo odsouhlasení vzniku toho hnutí veřejností. Funkcionáři NF prezentovali tuto akci kněžím často jako obnovení jednání státu a církve a někteří z nich byli dokonce k podpisu nuceni, případně byl na prohlášení dán podpis bez jejich vědomí. Biskupové následně vydali oběžník s varováním proti KA a mnozí kněží začali své podpisy odvolávat. Pokud by tak duchovní neučinili, hrozily by jim církevní tresty. Biskupové zareagovali na všechny tyto události vydáním pastýřského listu známého jako „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“. V něm byla vyjmenována všechna příkoří, kterých se stát na církvi dopustil.³⁶ Stát sledoval reakci kněží a vyhrožoval jim, aby tento pastýřský list nečetli. Samotným arcibiskupem Beranem nemohl být list na mši 19. června 1949 ve Svatovítské katedrále přečten. Byli zde totiž nasazeni agenti provokatéři a po Beranově návratu do jeho sídla mu přišlo oznámení o přidělení osobní strážce. Tak začala Beranova skoro šestnáctiletá internace. Režim se snažil všemožně zabránit, aby ti, kdo KA podepsali, byli exkomunikováni.³⁷ Svatým stolicem byl deset dní po založení KA, tedy 20. června 1949, vydán exkomunikační dekret vztahující se na členy Katolické akce a dne 1. července byl zveřejněn druhý exkomunikační dekret, označovaný jako dekret o komunismu zahrnující členy KSČ. Hnutí Katolická akce definitivně zaniklo roku 1951.³⁸

Po prvotní neúspěšné snaze režimu uzavřít dohodu s katolickou církví a vynutit si její loajalitu začala vláda usilovat o plné poddání se církve do područí státu. Církev byla stále více omezována ve svém působení a vše vyvrcholilo v říjnu roku 1949 vydáním takzvaných „církvních zákonů“, kdy se náboženský život plně přesunul pod kontrolu státních institucí.

---

36 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 30-39.

37 V. VAŠKO: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 80-82.

38 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, s. 23-25.

4.4 Církevní zákony

Zákony vydávané po únoru 1948 měly podpořit KSČ na její cestě za mocí a pomoci dostat církev do podřízeného postavení vůči státu. Dne 21. března 1948 schválilo Národní shromáždění šest zemědělských zákonů. Podle nich se měly pozemky rozparcelovat a tím přitáhnout na stranu KSČ drobnější zemědělce. Církev měla zároveň na základě této pozemkové reformy přijít o zdroj svých příjmů. Zákon o jednotné škole, který byl schválen v dubnu 1948, zase stanovil, že existovat budou pouze státní školy a i když se to zatím netýkalo kněžských seminářů a teologických fakult, přišla církev o možnost výchovně působit na mládež a děti. Na státních školách byla potom výuka náboženství různými způsoby znemožňována. Ústava 9. května z roku 1948 ve svém jádru zahrnovala některé nedemokratické prvky, a ačkoli se na ní pracovalo už před Únorem, mohli do ní komunisté plně otisknout svou představu o vedení státu až po převratu.³⁹

V průběhu roku 1949 byly připravovány zákony, které měly právně podchytit vše, čeho se stát na církvích dopouštěl. Do povědomí vešly jako „církevní zákony“, ačkoli jejich charakter je proticírkevní. Jedná se o zákony ze 14. října 1949, přičemž dva z nich skutečně zákony jsou, zbytek je klasifikován jako vládní nařízení č. 219-223, která se zabývají hospodářským zabezpečením jednotlivých církví a náboženských společností. Zákonem č. 217/1949 Sb. byl zřízen Státní úřad pro věci církevní, který řešil prakticky všechny otázky týkající se církví. Tímto zákonem zároveň vznikl na Slovensku Slovenský úřad pro věci církevní, který měl být veden vládou zmocněným pověřencem. Zákonem č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností se církev stala finančně závislou na státu a činnost duchovních byla vázána na státní souhlas. Republika si tak na svá bedra vzala nejen platy kléru, ale současně na ni přešla nutnost záštity všech veřejných i soukromých kostelů a ostatních církevních institucí. O každé finanční prostředky, například na opravu kostela, musel jeho správce žádat a nezřídka byla odpověď zamítavá. O ustanovení duchovních měl od této doby právo rozhodovat stát a ten si podržel kompetenci udělovat státní souhlas s vykonáváním této funkce. Duchovní tedy byli přijímáni do funkce a také placeni nikoli církví, nýbrž státem. Nadto museli skládat ústní slib věrnosti republice. Církevní tisk a školství se dostaly pod státní kontrolu. Nebylo již třeba, aby se režim jakkoli musel snažit o dohodu s církví, když teď byla na něm sama zcela závislá.⁴⁰

---

39 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 40-41.

40 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, s. 26, 28.

4.5 Církevněpolitická situace od vydání církevních zákonů do roku 1953

Zavedením církevních zákonů se církve dostaly pod totální dozor státu. Duchovní svou práci mohli vykonávat jen v případě, že složili slib věrnosti republice a dostali státní souhlas. Tím si stát mohl vybírat osoby, které se stanou biskupem, vikářem, děkanem. Velice snadno se tak stávalo, že jim mohl být znenadání odebrán státní souhlas k výkonu jejich funkce. Vše teď do značné míry záleželo na libovůli úřadů. Proti ustanoveným kněžím nebo biskupům, kteří nesložili slib, mohlo být zahájeno trestní stíhání a trestem byla pokuta, nebo vězení.⁴¹

Vydáním církevních zákonů však neskončilo omezování církví a náboženského života. Režim zaměřil svoje působení na vylučování vlivu církve z občanském života. Náboženský život se měl uskutečňovat pouze při náboženských obřadech v kostele nebo při nepovinné výuce náboženství ve školách. V obou případech vše spadalo pod kontrolu státních orgánů. Od počátku roku 1950 proto začaly platit státní sňatky, které byly pro všechny povinné. Teprve až po absolvování občanského sňatku na úřadu mohli snoubenci přikročit k církevnímu obřadu. Taktéž matriky, do té doby vedené farním úřadem, měly od 1. ledna 1950 přejít do správy národních výborů. Tím došlo k zrušení staleté praxe, podle které záznamy do matrik o narození občanů, o úmrtí občanů a o sňatcích prováděly fary. Nyní tato povinnost přešla na státní orgány. Mít záznam v matrice bylo povinné pro všechny. Dobrovolně mohli ještě rodiče nechat pokřtít novorozence v kostele. Po zlikvidování církevního tisku a jeho kontrole došlo k úpravě náboženských a církevních shromáždění. Tato shromáždění se mohla nadále konat pod širým nebem pouze s předchozím souhlasem národního výboru. Shromáždění v uzavřených prostorách musela být nahlášena předem. Výjimku představovalo pouze shromáždění v kostele. Všechny pastýřské listy, oběžníky, letáky, pozvánky, obrázky, tiskoviny a rozmnoženiny určené duchovním a i jiným osobám podléhaly schválení národního výboru. V polovině roku 1950 byly dokončeny návrhy na reorganizaci bohosloveckých učilišť. Místo do té doby tří bohosloveckých fakult umístěných v Praze, Olomouci a Bratislavě byly na návrh SÚC otevřeny pouze dvě.⁴² Římskokatolické bohoslovecké studium bylo přesunuto do Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze a na Slovensku do Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Bratislavě, přičemž ta pražská byla poté přesunuta do Litoměřic.⁴³

---

41 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 60.

42 K. KAPLAN: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno 1993, s. 111-112.

43 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 68-69.

4.6 Další opatření proti katolické církvi

Již zmiňovaným citelným zásahem do struktur katolické církve byla izolace biskupů. Izolace samotná byla uváděna do praxe podle toho, jak aktivní jednotliví biskupové byli a jaký měli vztah ke státnímu zřízení. Internace spočívala v omezení pohybu a práce duchovních. Všichni byli sledováni a neustále kontrolováni. Nucený pobyt byl nejdříve uplatněn u biskupa Berana. Již od slavnosti Božího těla 19. června 1949 byl internován a do konzistoře mu byl nasazen zmocněnec ministerstva školství. Taktéž byl uvězněn a izolován arcibiskup Matocha. Pravidelně se u něj střídala stráž a doprovázela ho na každém kroku. Zadržován byl také litoměřický biskup Štěpán Trochta, Hlouch a Skoupý. S izolací biskupů začal SÚC organizovat konference kapitulních a generálních vikářů. Dalším počinem režimu na cestě k odříznutí církve od Vatikánu bylo vyhoštění vatikánského diplomata Ottavia de Livy z ČSR, kterou opustil 19. března 1950. Protože biskupové fakticky nemohli zastávat svou funkci, jmenoval za ně Vatikán náhradníky. Státním zástupcům se to však nelíbilo, proto byla tato jmenování později prováděna skrytě. Tak vznikla tajná síť nových biskupů, která měla zajišťovat chod náboženského života i v případě zatčení nebo věznění církevních hodnostářů.⁴⁴

Dalším krokem byla likvidace řádových a řeholních domů. Všichni řeholníci a řeholnice měli být přesídleni do několika zřízených internačních a centralizačních klášterů, jakými byly například kláštery Broumov nebo Želiv. Tento postup byl nazván jako Akce „K“, které předcházela masová mediální kampaň s monstrprocesem s několika vybranými představiteli řádů s cílem ospravedlnit tuto akci u lidu. Akce měla proběhnout v několika vlnách. Nejdříve postihla mužské řády a kongregace a následně pak ženské řády a kongregace. První etapa proběhla v noci z 13. na 14. dubna 1950 a týkala se největších řádů v Československu. Druhá fáze byla provedena o pár dnů později a definitivně zlikvidovala prakticky všechny ostatní kláštery. Veřejnosti byla tato akce prezentována jako nutná, protože kláštery údajně představovaly ohniska reakce, jelikož se v několika z nich našly zbraně, které ale byly nastraženy StB.⁴⁵ Ještě před připravovaným plánem dostali církevní tajemníci specifické pokyny, co musí před akcí samotnou udělat. Jejich úkolem bylo zjistit o kláštorech ve svém obvodu různé informace, sepsat klášterní majetek a vytvořit seznam osob pobývajících v něm. V březnu byli do klášterů nasazeni státní zmocněnci. Ti měli dohlížet na dění v klášteře a získávat další informace, které měly zabezpečit hladký průběh akce. Několik měsíců poté čekal stejný osud také ženské řehole a kongregace. V některých městech však byly řeholní domy ponechány. Řeholnice zde pracovaly ještě několik let jako zdravotní sestry nebo

⁴⁴ Tamtéž, s. 62-63.

⁴⁵ V. VAŠKO: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha 1990, s. 150, 152.

ošetřovatelky v nemocnicích a dalších sociálních zařízeních, protože byl nedostatek takto kvalifikovaných pracovníků. Tato akce, kdy došlo ke zničení téměř všech řeholních domů, znamenala pro církev další ránu, neboť jí znemožňovala a stěžovala pastorační a vzdělávací činnost, protože současně s řádovými domy se rušila také řádová a řeholní učiliště.⁴⁶

Do oblasti dalších opatření vůči církvi patřily soudní procesy, které komunistický režim hojně využíval k zastrašování i k ospravedlňování svých mocenských kroků a k upevňování režimu. Tyto procesy byly vykonstruované, často v nich vystupovala uměle sestavená skupina lidí. O trestu rozhodoval soud, který byl řízen a instruován vysokými politickými představiteli. Prvním velkým soudním procesem byl proces, kde figurovali představitelé řádů a kongregací z jara 1950. Dalším zamýšleným procesem měl být ten, který by využil „číhošťského zázraku“. Obžalovaným se měl stát tamější farář Josef Toufar. Ten však zemřel na následky týrání ve vyšetřovací vazbě 25. února 1950. Této skutečnosti bylo ale přesto využito. Rozpoutalo se mohutné tažení proti Vatikánu a církvi. Kampaň skončila vyhoštěním vatikánského vyslance Ottavia de Livy. Na konci roku 1950 se komunisté rozhodli zahájit procesy také proti biskupům a jejich spolupracovníkům. Konaly se dva procesy, jeden v Čechách a druhý na Slovensku. Všichni zúčastnění byli potrestáni vysokými tresty. Další procesy byly odstartovány na začátku roku 1951. Jednalo se o procesy se spolupracovníky biskupů v Praze, Olomouci a v Hradci Králové. Komunistům se však nepovedlo nahradit tyto biskupy novými, řádně vysvěcenými a věrnými režimu, kteří by bez souhlasu Vatikánu světili kněze.⁴⁷

4.7 Slib katolických biskupů a snaha podříditi si nižší katolické duchovenstvo

Bezmocnost a úplná izolace dovedla biskupy k žádosti o další jednání se státem. Částečně byli ovlivněni dohodami mezi církví a státem v Polsku (14. 4. 1950) a Maďarsku (15. 8. 1950), které zde byly uzavřeny bez účasti Vatikánu. Biskupům bylo nakonec dovoleno složit slib věrnosti republice a vykonávat svoji práci. Museli ale souhlasit s církevními zákony a s tím, že jejich řídicím orgánem v církevní sféře Československé republiky se stane SÚC. Museli odvolat církevní tresty, jako například Plojharovu suspenzi, a uznat skupinu vlasteneckých kněží. Složením slibu se biskupové dostali do oblasti totálního podřízení se SÚC i církevním zákonům. Komunistický režim tedy nemusel dělat další ústupky. Biskupové mohli nadále svůj úřad vykonávat, ale v omezené míře a pod stálým dozorem StB.

---

46 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 66-68.

47 Tamtéž, s. 73-74.

V roce 1951 vystoupil SÚC s nápadem zakládat mírové výbory katolického duchovenstva. Ty měly propagovat mírovou myšlenku a zároveň vytvořit novou kněžskou organizaci. Skupina „vlasteneckých“ kněží měla být rozšířena o další členy, diecézní mírové výbory jako orgány duchovenstva měly řešit některé církevní otázky a působit jako protiváha vůči biskupům. Ustanovil se celostátní mírový výbor katolického duchovenstva, v jehož čele stál Plojhar. Nakonec došlo k rozhodnutí uspořádat celostátní sjezd. Sjezdu předcházela přesvědčovací agitace, kterou vedli církevní tajemníci. Tento sjezd podnítil vznik organizace nezávislé na církvi a na biskupech, která byla ovládána pomocí tzv. vlasteneckých kněží.⁴⁸

4.8 Nekatolické církve

Státnímu dozoru nebyla vystavena jen katolická církev. Režim proti ní tvrdě postupoval zejména proto, že se stavěla po Únoru na největší odpor. Komunistické vedení se snažilo o její izolaci, která měla ulehčit rozvrat této církve a zároveň sjednotit nekatolické církve s představou, že tyto církve by se mohly stát odrazovým bodem pro vznik národní církve. Nekatolické církve totiž oficiálně vyslovovaly souhlas s režimem a jeho politikou, ačkoli i zde se objevovaly rozpory a nesouhlas. V lednu 1950 skládali duchovní těchto církví slib věrnosti republice a v březnu totéž učinili jejich představení. I přesto se někteří z nich stali obětmi perzekucí.

Komunisté museli hned po Únoru řešit potíže s evangelickou církví na Slovensku, kde propukly stížnosti ohledně porušování náboženských svobod. Evangelický sjezd duchovních na Slovensku se dokonce postavil proti církevním zákonům. Situace se uklidnila až roku 1951, kdy došlo ke změnám ve vedení. Česká evangelická církev se také nejednoznačně stavěla k loajalitě vůči režimu. I zde sídlili jeho četní odpůrci. Zástupci této církve vyslovili souhlas s církevními zákony až po ujištění, že stát nebude provádět zásahy do její církevní struktury.

Trnem v oku byla komunistům Církev adventistů sedmého dne. Ačkoli se v jejím nečetném členstvu nacházelo hodně komunistů a dělníků, nepodařilo se nad ní získat kontrolu a přesvědčit její příslušníky, aby se vzdali zvyku o sobotách nepracovat a také své děti neposílat do školy. Církev adventistů byla nakonec z administrativního příkazu ÚV KSČ roku 1952 zakázána a její majetek zabavily státní orgány.

Bezpečnost společně s SÚC řešila problémy s náboženskými sektami. Zpráva ministerstva vnitra z roku 1951 hovořila o zvýšené aktivitě všech sekt, kterou nebylo možno kontrolovat. V hlášení Bezpečnosti, která sledovala sektu Svědků Jehovových, jež byla zakázána v roce 1948, se například píše o nárůstu členů a o tajných obřadech.

---

48 K. KAPLAN: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno 1993, s. 157-160.

Československá církev měla v Československu jiné postavení než ostatní nekatolické církve. Jednalo se o církev, která s heslem „Pryč od Říma“ vznikla po první světové válce. Mezi komunisty byla rozšířena vize, že by se mohla stát základnou pro vznik národní církve nezávislé na Vatikánu. Později se tato myšlenka ukázala být neuskutečnitelnou, protože tato církev měla velmi malé zastoupení na Moravě, nemluvě o Slovensku. Její vedení bylo komunistům zcela podřízené a někteří její členové zastávali vysoké funkce v církevním oddělení NF a v SÚC, což vedlo k rozporům mezi vedením a většinou duchovních.⁴⁹

Samostatnou kapitolu tvoří proces likvidace řeckokatolické církve, který dostal označení Akce „P“ (pravoslaví). Hlavní myšlenkou byl návrat k pravoslaví. Tímto návratem by pravoslavná církev dostala formálně velké množství nových členů a rozšířila by si tím sféru svého vlivu. Akce začala velkou kampaní a vytvářením výborů, které měly agitovat v její prospěch. Na konci dubna 1950 se konal v Prešově sobor, který s konečnou platností vyhlásil návrat do pravoslavné církve a odchod od Říma.⁵⁰

4.9 Léta 1953-1956

V pětiletém období, kdy se u moci držel komunistický režim, používal proti církvím, hlavně proti katolické církvi, mocenská opatření. Církev byla totiž chápána jako velký soupeř v úsilí o ovládnutí společnosti a moci ve státě. Ačkoli se snažila sebevíc bránit, po pěti letech svůj boj viditelně prohrála a nacházela se ve velmi neuspokojivém stavu. Vedoucí funkcionáři byli z diecézí odstraněni, nebo byla jejich činnost znemožňována, a do popředí se dostávali tzv. vlastenečtí kněží, kteří s režimem ochotně spolupracovali a církevní politiku jemu plně podřizovali. Sama církev přišla o zdroj své obživy, o hospodářské zázemí. O platy duchovních se staral nadále stát. Ochromeno bylo církevní školství, slavení liturgií a omezována výuka náboženství. Paralyzován byl tisk a řehole. Počty kněží také klesly, protože mnoho z nich bylo perzekuováno, internováno nebo zatčeno a vězněno. Církev byla v této době z mocenského a politického hlediska plně pod dohledem.

Protože se režimu zdálo, že církevní problematika na přelomu let 1952 a 1953 je již vyřešena, podnikl příslušné kroky v reorganizaci státního dozoru nad církvemi. Svoje působení přerušuje v roce 1952 církevní šestka ÚV KSČ. Spolu s ní ukončily svou činnost církevní trojky a pětky v okresech a krajích. Pozměněn byl také statut SÚC. Ten měl od této doby postavení ministerstva. Od roku 1953 přichází Státní úřad pro věci církevní o tuto působnost a jeho předseda

---

49 Tamtéž, s. 122-125.

50 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007 s. 37-38.

již není člen vlády. V roce 1956 je SÚC zrušen a jeho činnost přechází vládním nařízením pod kontrolu ministerstva školství a kultury. V politických jednáních byly církevní záležitosti zastupovány stále méně.⁵¹

4.10 Zápas o věřící a vyučování náboženství na školách

V letech 1953-1956 se v Československu i v dalších zemích sovětského bloku projevila celospolečenská krize, při které došlo k jistému zmírnění politiky, což se projevilo i v církevní otázce. Církevní tajemníci měli povolovat církevní slavnosti sice tak jako v dřívějším období, ale kněží neměli být už tak horlivě překládáni na jiná místa a nuceni odcházet do důchodu. Komunisté těmito kroky chtěli získat věřící na svou stranu a prosadit zakládání zemědělských družstev. Duchovní byli využíváni k tomu, aby lákali věřící pro členství v těchto družstvech, nebo aby aspoň zachovávali neutralitu. Protože komunistický režim byl ve své podstatě ateistický, začal v této době vyvíjet tlak na členy strany, aby své děti nepřihlašovali na hodiny náboženství ve školách a aby hromadně vystupovali z církví. Stejně tak byli přesvědčováni i rodiče dětí, kteří nebyli členy strany. Příslušník církve totiž zapadal do druhé kategorie občanů státu, nesměl vykonávat svou funkci ve straně, státních složkách a nebylo mu dovoleno v zaměstnání pracovat na významnějším postu. Oproti dřívějším dobám tedy došlo k obratu v taktice. V počátečním období měli komunisté zůstat v církvích, protože se zakládalo hnutí pokrokových katolíků, jehož výsledkem mělo být založení národní církve, což se nepodařilo. Na školy byl vyvíjen tlak, aby se hodiny náboženství ve školním rozvrhu rozmísťovaly do nevhodného časového rámce. Učitelé byli nuceni k tomu, aby vystupovali z církví. Pokud tak neučinili, byli většinou propouštěni ze zaměstnání. Samotný průběh přihlašování byl také ztěžován. Často museli rodiče přihlášku osobně donést do školy a přihlásit dítě bylo možné například jen v prvním týdnu po začátku nového školního roku. Přihlášení muselo být písemné a podepsané oběma rodiči. V prvních letech od zavedení nového způsobu přihlašování bylo kněžím zakazováno v kostele informovat rodiče o možnosti a různých podmínkách přihlašování dětí. Pokud se kněží pokoušeli působit na mládež, byl jim sebrán státní souhlas spojený s výkonem duchovenské činnosti. Režim se snažil o co největší roční pokles počtu dětí přihlášených na výuku náboženství. Mnozí rodiče i přes odpor své děti přihlašovali, a tak se režimu nedařilo rychlým tempem toto číslo snižovat. Církevní tajemníci si samozřejmě vedli agendu a statistické přehledy o počtu přihlášených na hodiny náboženství v jednotlivých školách. Tyto omezující kroky se nejvíce dotýkaly katolické církve. Ostatní nekatolické církve pořádaly většinou tzv. nedělní

---

51 K. KAPLAN: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno 1993, s. 163-164.

školu, kde bylo vyučováno náboženství, ale i ta se omezovala. Někteří katoličtí kněží nastalou situaci řešili tím, že na neděli měli připravené kázání pro dospělé a také řeč pro děti a mládež.⁵²

Do škatulky zápasu o věřící patřilo také zrušení evidence náboženského vyznání. Stalo se tak 27. července 1954. Svoje rozhodnutí vláda odůvodnila tím, že respektuje náboženskou svobodu jednotlivce a že je to soukromá záležitost. Zrušila se evidence občanů a jejich příslušnosti k církvím, kterou předtím vedly národní výbory a statistický úřad. Úřady se již od této chvíle nesměly touto otázkou zabývat. Náboženské vyznání mělo být dále považováno za soukromou věc. Nikdo za to nesměl být pronásledován. Ve svém důsledku se tak církve už nemohla opírat o vysoký počet svých členů při prosazování alespoň nějakých práv jednoduše proto, že žádný přehled o stavu obyvatel hlásících se k určitému vyznání neexistoval. Úřední evidence náboženského vyznání byla sice ukončena, ale v kádrových materiálech KSČ pokračovala dál a nadále bylo podle ní rozhodováno o obsazování funkcí. Člověk označený jako „nábožensky zatížený“ nemohl vykonávat v zaměstnání žádnou významnější funkci. Církevní tajemníci vedle školských statistik o vyučování náboženství vedli také statistiky o počtu církevních křtů, pohřbů a sňatků.⁵³

V boji proti náboženství se konaly ateistické přednášky, které ale byly velmi málo navštěvované, přestože mnohdy byli lidé k účasti na nich nuceni. Všeobecně tato státem připravovaná propaganda nesplnila očekávání režimu a vedla spíše k znechucení lidí. Tento zápas proti náboženství už plně postihoval všechny církve. Nekatolické církve sice zprvu postup režimu, který se snažil především omezovat katolickou církev, schvalovaly. Nyní, kdy byly ohrožovány také, se postavily na odpor. Averse církví zesílila rokem 1956, kdy se po Chruščovově kritice Stalinových zločinů na XX. sjezdu KSSS a v Československu po sjezdu spisovatelů rozvířila společenská diskuze a hromadná kritika KSČ. O církevních otázkách se jednalo i v SÚC. Vlivem vnitropolitických událostí v Maďarsku a Polsku a díky kritice Československa ze strany Západu došlo k prošetřování vězňených kněží a k podávání návrhů na snižování trestů. Většina duchovních však byla stejně propuštěna až roku 1960 na amnestii a někteří i později.⁵⁴

Oslabení režimu vyburcovalo církve k mohutnější aktivitě. Duchovní se ve větší míře stavěli na odpor církevním tajemníkům a různým omezením. Nerespektovali plně církevní zákony. Po překonání celospolečenské krize, po roce 1956, dochází opět k zostření státního dozoru nad církvemi. Církevní zákony tak zůstaly v platnosti až do konce komunistické éry.⁵⁵

---

52 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 82-84.

53 K. KAPLAN: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno 1993, s. 174-175.

54 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 87-88.

55 Tamtéž, s. 89, 91.

5. Orgány zajišťující církevní politiku státu

5.1 Státní úřad pro věci církevní

Státní úřad pro věci církevní byl zřízen zákonem č. 217/1949 Sb. ze dne 14. října 1949. Měl statut ministerstva. Do rozsahu jeho působnosti spadaly všechny oblasti týkající se církví a tím převzal některé funkce ostatních úřadů. Jeho úkolem bylo dbát o to, aby náboženský život korespondoval se státními představami a vyvíjel se v souladu se zásadami lidově demokratického zřízení. *„Hlavním smyslem činnosti Státního úřadu pro věci církevní je dbáti o to, aby církevní a náboženský život se vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově-demokratického zřízení. Proto veškerá opatření jsou zaměřena na splnění tohoto úkolu. Aby mohl býti tento úkol splněn, musí Státní úřad pro věci církevní 1/ pečovat o to, aby církve zaujímaly loajální poměr k lid.- demokratickému zřízení a pozitivními činy ho také projevovaly, podporující morálně budovatelské úsilí, 2/ cílevědomě a soustavně získávat duchovenstvo pro lidovědemokratický řád, 3/ upevňovat a zlepšovat náš lidově-demokratický státní aparát zlepšováním a zvýšením kvality kádrů a správným rozestavením kádrů, vymezením a zvýšením osobní odpovědnosti jednotlivých pracovníků.“*⁵⁶ Tímto zákonem byl také zřízen Slovenský úřad pro věci církevní (SÚC) řízený vládou určeným pověřencem. Dne 19. října 1949 došlo k zrušení církevního oddělení ÚAV NF. Z něj přešlo na SÚC 14 zaměstnanců a dva tajemníci církevní komise. Církevní záležitosti měly být projednávány a vyřizovány ve čtyřech odborech: odboru kultovém, osobním, informačním a hospodářsko-správním. V krajích a okresech se náboženskými a církevními záležitostmi zabývala církevní oddělení umístěná v krajských a okresních národních výborech. Svou činnost úřad začal vyvíjet od 18. října 1949. Porady za účasti ministra se měly konat každý den. Počátkem roku 1950 bylo vytyčeno působení referenta pro styk se Slovenskem. Jeho hlavním úkolem bylo jednat se zástupci Slovenského úřadu pro věci církevní, svolávat pravidelné měsíční porady, odesílat tajné a situační zprávy a udržovat stálý telefonní kontakt.⁵⁷ Prvním ministrem, který tento úřad řídil, byl ministr spravedlnosti Alexej Čepička. Po něm tuto funkci od 25. dubna 1950 do 14. září 1953 vykonával Zdeněk Fierlinger. Od roku 1953 přichází SÚC o působnost ministerstva a předseda SÚC již není člen vlády. Na návrh vlády je jmenován prezidentem republiky. Fierlingera na postu vystřídal Jaroslav Havelka, který zde působil od 14. září 1953 až do jeho zrušení roku 16. června 1956. Slovenský úřad pro věci církevní podléhal SÚC a řídil jej pověřenec určený vládou. Nejprve

56 SOA Litoměřice (dále jen Lit.), fond KNV Liberec 1949-1960, karton 422, Plán úkolů na rok 1950.

57 Josef ŽABKA a kol.: *Státní úřad pro věci církevní 1949-1956*. Úvod k inventáři, Praha 1978, s. 1-5.

jím byl od října 1949 do dubna 1950 Gustáv Husák a od roku 1950 Ladislav Holdoš.⁵⁸ Předseda SÚC byl vládě odpovědný za provádění církevní politiky. Po příchodu dr. Jaroslava Havelky byla ustavena kontrolně inspekční skupina (KIS). Roku 1954 byla provedena reorganizace SÚC a k 1. dubnu 1954 začala nová systemizace platit. Poslední dílčí reorganizací Státní úřad pro věci církevní prošel roku 1955. Vládním nařízením č. 19 z roku 1956 byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a jeho hlavní působnost přešla pod kontrolu ministerstva školství a kultury, kde byl zřízen Sekretariát pro věci církevní. Ostatní oblasti působnosti byly přesunuty na orgány KNV. Zde vyvíjeli činnost v církevních a náboženských otázkách krajsí církevní tajemníci.⁵⁹

5.2 Národní výbory

Koncept národních výborů, který prosazovala KSČ již během války, byl zakotven v ústavním dekretu prezidenta republiky o národních výborech a potvrzen v Košickém vládním programu z dubna 1945. Na osvobozených územích byly zakládány místní, okresní a zemské národní výbory, které sloužily jako prozatímní orgány veřejné správy. V krajích s maďarským a německým obyvatelstvem spravovaly tuto oblast nejprve místní a okresní správní komise a správní komisaři. ONV měly podle vládního nařízení č. 4/1945 za úkol v obvodu své působnosti vykonávat všechnu veřejnou správu a tím převzít na sebe pravomoc dřívějších okresních zastupitelstvech, okresních úřadů a úřadu okresního hejtmána.⁶⁰

Roztržky mezi jednotlivými zástupci politických stran v okresních národních výborech, které se týkaly jejich organizace i působnosti, po válce postupně sílily. Situaci vyřešil až Únor 1948. Ve víru těchto událostí byly zřízeny okresní akční výbory Národní fronty, jež navrhly očistu okresních národních výborů. Tyto okresní akční výbory měly za úkol podávat pouze návrhy na odvolání a zároveň také na dosazení nových členů do národních výborů a pomáhat jim získávat spolupráci občanů.⁶¹ Ústava 9. května právně ustanovila další vývoj státní správy. Zákonem č. 280/1948 Sb. bylo k 1. lednu 1949 zavedeno krajské zřízení. Současně zanikly zemské národní výbory a republika byla nově rozdělena na 19 krajů. Vládní nařízení č. 3/1949 Sb. stanovilo nové obvody okresů. Jejich počet se zvýšil a hranice okresů byly upraveny tak, aby kopírovaly hranice krajů.⁶²

58 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007 s. 29.

59 J. ŽABKA a kol.: *Státní úřad pro věci církevní 1949-1956*. Úvod k inventáři, Praha 1978, s. 7-8, 10.

60 Robert FILIP: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část I (1945-1951)*, in: *Fontes Nissae*, r. VI, 2005, s. 156.

61 Eva ŠMILAUEROVÁ: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945--1960*, in: *Sborník archivních prací*, r. 32, č. 1/1982, s. 69.

62 R. FILIP: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část I (1945-1951)*, in: *Fontes Nissae*, r. VI, 2005, s. 169.

Jak již bylo zmíněno, dochází v letech 1948-1949 k první rozsáhlé přestavbě struktury veřejné správy. U národních výborů byly zaváděny nové způsoby administrativní organizace, které měly lépe vyhovovat charakteru nově zavedených správních institucí. Nejnižší řídicím orgánem se staly okresní národní výbory, které byly podřízeny krajským národním výborům a plnily všechna jejich nařízení a opatření. Ve svém obvodu působnosti potíraly například nepřátelská smýšlení části obyvatelstva, podporovaly socializaci průmyslu a zemědělství, řídily a usměrňovaly kulturní život zdejších obyvatel. Dokumenty okresních národních výborů pocházejí přímo ze styku správního orgánu s občanem. Dokumenty krajských národních výborů obsahují statistické přehledy, které jsou již okresními národními výbory zpracované. V období začínající rokem 1949 mizí tradiční kancelářská služba. K povinnostem takzvaných referentů patří z větší části tvorba písemností a jejich evidence. Ze spisů se ztrácí obvyklé kancelářské poznámky, spisy jsou nedostatečně označovány a evidenční pomůcky jsou špatně vedené. Od padesátých let se také šíří nová praxe instruktáže podřízených orgánů. Je to cesta přímého instruování těchto orgánů například pomocí pravidelných porad předsedů a tajemníků okresních národních výborů či zástupců jednotlivých referátů a odborů. Pořádaly je zpravidla krajské národní výbory a zápisy z jejich průběhu se většinou nevedly.⁶³

Celé období let 1945-1960 je charakterizováno změnami v organizaci a působnosti těchto výborů, které je zakončeno celkovou územní i správní reorganizací v červenci 1960, kdy došlo k tomu, že správní okresy se zvětšily a počet okresních národních výborů se zmenšil.⁶⁴

5.2.1 Krajský národní výbor Liberec

Krajské zřízení bylo zavedeno zákonem č. 280/1948 Sb. z 21. prosince 1948. S tím zanikl systém zemských národních výborů v Praze, Brně, Bratislavě a expositura v Ostravě. Vzniklo 19 krajských národních výborů a Ústřední národní výbor hlavního města Prahy. Ten stál na stejné úrovni jako KNV, které byly podřízeny přímo vládě a v jednotlivých oborech své působnosti potom příslušným ministrům a úřadům. Krajské národní výbory byly odpovědné za dodržování zákonů, nařízení, směrnic a pokynů nadřízených orgánů zprvu ministru vnitra, potom přímo vládě. Svou činnost začaly prostřednictvím svých referátů vykonávat od 1. ledna 1949. Podle nově vzniklé organizace KNV se kopírovala i struktura ONV.⁶⁵ Každý kraj kromě Pražského kraje měl mít

---

63 E. ŠMILAUEROVÁ: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945–1960*, in: Sborník archivních prací, r. 32, č. 1/1982, s. 48-49.

64 Tamtéž, s. 45-46.

65 Ladislav DUŠEK a kol.: *KRAJSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC (1945)1949-1960*. Úvod k inventáři, Litoměřice 1991, s. 1.

v průměru 5000 km² se zhruba 500 000 obyvatel a měl být rozdělený do 13-14 okresů a dostal jméno podle města, ve kterém sídlil krajský národní výbor. Protože krajské zřízení vždy nedodržovalo hranice okresů, byla provedena vládním nařízením č. 3/1949 Sb. o územní reorganizaci okresů v českých zemích změna jejich uspořádání. Například v Libereckém kraji došlo k zrušení okresů Jablonné v Podještědí, Šluknov a Varnsdorf, a naopak byl zřízen okres Nový Bor. Původní sídlo okresního národního výboru se z Dubé přeneslo do Doks. Okresy měly zahrnovat zhruba 35 000 obyvatel a 60-80 obcí.⁶⁶ Okresní město se stávalo centrem celé územní jednotky. Do čela každého referátu krajského národního výboru byl volen referent, jemuž podléhal přednosta referátu a ostatní zaměstnanci. V záležitostech personálních byli přednostové a ostatní pracovníci národního výboru podřízeni tajemníkovi KNV. Ten pomáhal předsedovi krajského národního výboru a byl jeho výkonným orgánem. Kromě toho ho také zastupoval ve funkci služebně představeného pracovníkům KNV. Komise měly zpravidla funkci poradní, avšak z pověření rady KNV mohly ve vytyčeném rozsahu rozhodovat jejím jménem.⁶⁷

Vládním nařízením č. 23/1954 Sb. byly u KNV ustaveny tyto odbory a správy: správa zemědělská, správa pro místní hospodářství, odbor finanční, odbor kultury, odbor školský, odbor pro obchod, odbor pro vnitřní věci, dopravní, pracovních sil, odbor pro výstavbu, odbor pro vodní hospodářství, odbor průmyslový, zdravotnický, sociálního zabezpečení, samostatný odbor pro věci církevní a odbor pro lesy a dřevařský průmysl. KNV také mohly se souhlasem vlády a podle potřeby vybudovat další odbory a správy. Vlastním aparátem rady KNV se stal odbor organizační a kontrolní, kádrový, civilní obrany a plánovací komise.⁶⁸

Území kraje Liberec bylo tvořeno následujícími oblastmi: statutárním městem Liberec a okresy Rumburk, Nový Bor, Česká Lípa, Doksy, Mnichovo Hradiště, Turnov, Jilemnice, Semily, Liberec, Jablonec nad Nisou a Frýdlant. Ustavující schůze KNV Liberec byla konána 2. ledna 1949 a první schůze rady proběhla 11. ledna 1949. Poslední zasedání krajského národního výboru se konalo 3. června 1960 a poslední schůze rady 31. května 1960. Krajský národní výbor se skládal z předsedy KNV a referentů. Funkci náměstka vykonával referent plánovací. Plénium bylo tvořeno 25 členy a 12 náhradníky. K 25. květnu 1954 se liberecký KNV sestával z předsedy KNV, tří náměstků předsedy, jednoho tajemníka a osmi dalších členů rady.⁶⁹

---

66 E. ŠMILAUEROVÁ: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945–1960*, in: Sborník archivních prací, r. 32, č. 1/1982, s. 71-72.

67 L. DUŠEK a kol.: *KRAJSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC (1945)1949-1960*. Úvod k inventáři, Litoměřice 1991, s. 2.

68 Tamtéž, s. 5-6.

69 Tamtéž, s. 9.

5.2.2 Okresní národní výbor Liberec

Národní výbory se tedy staly po válce novou formou veřejné správy a státní moci v Československu. V Liberci se bývalý Okresní úřad Liberec stal sídlem úřadu okresní správní komise. K ustavující schůzi Okresní správní komise Liberec došlo 29. května 1945.⁷⁰ Dekretem prezidenta republiky č. 121/1945 Sb. o územní organizaci správy se město Liberec s obcemi Janův Důl, Františkov, Dolní Hanychov, Starý Harcov, Nové Pavlovice, Staré Pavlovice, Rochlice, Ruprechtice, Růžodol I a Horní Růžodol stalo městem se zvláštním statutem, tzv. statutárním městem. Působnost okresní správní komise přešla 27. listopadu 1945 spolu se začátkem činnosti libereckého magistrátu na místní správní komisi. Podle zmíněného dekretu vykonávala Místní správní komise v Liberci také funkci okresního národního výboru a byla podřízena Zemskému národnímu výboru v Praze. Nový okres, který byl zmenšen o obce připojené k městu, dostal podle dekretu nové označení okres Liberec-venkov. Ustavující schůze Okresního národního výboru Liberec proběhla 8. července 1946 a současně s ní zanikla činnost OSK.⁷¹

V únoru 1948 po převzetí moci komunisty došlo v ONV Liberec k čistkám. Vládním nařízením byl název okresu Liberec-venkov změněn na označení okres Liberec. Struktura ONV odpovídala organizaci nově vzniklých KNV. Každý ONV měl mít 11 referátů označených římskými číslicemi. Každý člen rady vedl jeden referát. Předseda stál vždy v čele referátu pro všeobecné vnitřní věci. Rozdělení referátů bylo následující: I) referát pro všeobecné vnitřní věci, II) referát plánovací, v jehož čele stál náměstek III) referát bezpečnostní, IV) referát školský a osvětový, V) referát práce a sociální péče, VI) referát zdravotní, VII) referát finanční, VIII) referát hospodářský, IX) referát zemědělský, X) referát pro vnitřní obchod, výživu a ceny a XI) referát technický. Schůze, která dosadila nový prozatímní ONV v Liberci, proběhla 30. ledna 1949. Referát pro všeobecné vnitřní věci byl výkonným aparátem předsedy, řídil činnost MNV, staral se o církevní a náboženské záležitosti, o věci personální, matriční, sňatkové, změny příjmení, občanství, sčítání lidu atd.⁷²

V krajských městech, kde byla spojena místní a okresní samospráva, a v Opavě byl zákonem z 11. května 1949 č. 142/1949 Sb. o výkonu lidové správy v sídlech krajů z území města a okresu vytvořen jediný územní celek, který byl spravován jednotným národním výborem. Až do roku 1954 bylo město řízeno spolu s okresem. V jednotlivých částech krajských měst byly zřízeny obvodní

---

70 R. FILIP: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část I. (1945-1951)*, in: *Fontes Nissae*, č. VI, 2005, s. 156-157.

71 Tamtéž, s. 159-162.

72 Tamtéž s. 169, 172-173.

rady jako výkonné složky JNV.⁷³ V září a říjnu roku 1950 byl v Liberci reorganizován referát I. a III. v souvislosti s převedením bezpečnostní agendy. Referát pro všeobecné vnitřní věci byl přejmenován na referát pro lidovou správu a zabýval se organizací MNV, personálními a kádrovými věcmi a také záležitostmi církevními a náboženskými. Referát III. byl přejmenován na referát pro vnitřní věci a bezpečnost.⁷⁴

Zákonem č. 280/1948 Sb. měla vstoupit do platnosti také nová jednotná organizace národních výborů všech stupňů. ONV se skládalo z pléna ONV, které představovalo orgán státní moci. Mělo řídit a stanovovat směr politiky okresního národního výboru. Schvalovalo dlouhodobé plány výstavby okresu, hospodaření okresu, dále volilo předsedu, náměstka, referenty a komise. Podle počtu obyvatel mohlo mít 24 členů a to v okresech do 35 000 obyvatel, nebo v okresech nad 35 000 obyvatel 30 členů. Rada ONV byla tvořena předsedou okresního národního výboru, jeho náměstkou a referenty. Její funkce byla výkonná. Rada rozhodovala o přípravách plenárních zasedání, o osobních záležitostech zaměstnanců ONV, o majetkoprávních věcech a projednávala zprávy o plnění hospodářského plánu. Ostatní záležitosti, které spadaly do pravomoci jednotlivých referátů, měli na starosti určené referenti, kteří byli ze své funkce odpovědní plénu a jejich činnost kontrolovala rada. Referenti se dále museli řídit příkazy krajského referenta národního výboru stejného referátu a příslušných ústředních orgánů. Počet členů rady, obvykle osm nebo jedenáct, byl závislý na počtu členů pléna.

Předseda okresního národního výboru byl referentem pro všeobecné vnitřní věci, jeho náměstek potom stál v čele plánovacího referátu. Předseda krajského národního výboru schvaloval jednoho ze zaměstnanců okresního národního výboru, který vykonával funkci okresního tajemníka. Okresní tajemník zastupoval předsedu a pomáhal mu s výkonem jeho činnosti. Musel se účastnit schůzí rady a plenárních zasedání. Ve své funkci měl poradní hlas.

Výkonnými složkami rady byly komise ONV a jejich funkce byla poradní. Rada je ovšem mohla pověřit i úkolem rozhodovacím. Okresní národní výbor mohl zřizovat komise podle potřeby, takže jejich počet byl u okresních národních výborů různý.⁷⁵

Složky národních výborů byly kontrolovány podle zákona č. 280/1949 Sb. a vládního nařízení č. 139/1949 Sb. takzvanou zásadou dvojí podřízenosti. Zprvce to byla podřízenost vertikální. To znamenalo, že okresní národní výbory a jejich jednotlivé struktury byly podřízeny

---

73 Jiří BOCK a kol.: *MĚSTSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC (1910) 1945 - 1990 (1995)*. Úvod k inventáři, Liberec 2006, s 18-19.

74 R. FILIP: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část I (1945-1951)*, in: Fontes Nissae, r. VI, 2005, s. 175.

75 E. ŠMILAUEROVÁ: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945–1960*, in: Sborník archivních prací, r. 32, č. 1/1982, s. 72-73.

krajskému národnímu výboru a jeho složkám. Například referenti KNV byli nadřazeni referentům ONV. Horizontální podřízenost znamenala, že rada ONV byla podřízena svému plénu ONV.⁷⁶

3. března 1954 byl schválen ústavní zákon o národních výborech č. 12/1954 Sb. a zákon č. 13/1954 Sb. o zrušení referentského systému národních výborů. Místo referátů byly zavedeny odbory a správy ONV. V jejich čele již nestáli referenti, ale vedoucí odborů. Ti byli jmenováni a odvoláváni plénem ONV se souhlasem KNV. Vládním nařízením č. 16/1954 Sb. potom došlo k zrušení JNV a dalším vládním nařízením č. 23/1954 Sb. o organizaci výkonných orgánů národních výborů se národní výbory staly orgány státní správy v krajích, okresech a obcích. Orgánem státní správy byla označována rada ONV a orgánem státní moci plénem ONV. Rada jednala ve sboru a měla být podřízena plénu i radě orgánu na vyšším stupni. V krajských městech začaly svou funkci plnit městské národní výbory s pravomocí okresního národního výboru pro území města a samostatné ONV pro venkovský okres. MNV Liberec byl až do roku 1960 podřízen KNV Liberec. Pod pojem národní výbor spadal pouze orgán státní moci, tedy plénem.⁷⁷ Plénem se mělo scházet šestkrát za rok a řešit otázky týkající se organizace národního výboru, tedy volit radu, členy komisí a vedoucí odborů a správ. Rada ONV měla jedenáct členů a scházela se jednou za čtrnáct dní. Rada obstarávala a organizovala plnění úkolů ONV a měla statut řídicího orgánu. Nerozhodovala ve správních případech. Tuto činnost zařizovaly příslušné odbory rady ONV. Ty se zabývaly základními věcmi organizačními, kontrolními, kádrovými, projednávaly návrhy ročních plánů a také například plnění plánu rozpočtu. Již zmiňovaný zrušený referentský systém nahradily odbory a správy rady okresního národního výboru. V čele tedy nestáli referenti, ale vedoucí odborů, kteří řídili činnost svého odboru. Byli podřízeni svému nadřízenému odboru v krajském národním výboru a v radě okresního národního výboru. Vedoucí odborů byli jmenováni a odvoláváni plénem ONV na návrh rady a se souhlasem KNV.⁷⁸ Při ONV byly povinně zřízeny tyto odbory: odbor zemědělský, pro místní hospodářství, finanční, pro školství a kulturu, pro obchod, pro vnitřní věci, odbor pracovních sil, pro výstavbu, průmyslový, zdravotnický a sociálního zabezpečení.⁷⁹

V Liberci zůstal církevní dohled i po rozdělení jednotného národního výboru na okresní národní výbor a na městský národní výbor v rukou okresního církevního tajemníka Jaroslava Fanty. Ten byl zaměstnancem městského národního výboru a měl až do roku 1960 na starost církevní

---

76 E. ŠMILAUEROVÁ: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945–1960*, in: Sborník archivních prací, r. 32, č. 1/1982, s. 75.

77 J. BOCK a kol.: *MĚSTSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC (1910) 1945 - 1990 (1995)*. Úvod k inventáři, Liberec 2006, s. 20.

78 R. FILIP: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část II (1952-1960)*, in: Fontes Nissae, r. VIII, 2007, s. 154-155.

79 E. ŠMILAUEROVÁ: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945–1960*, in: Sborník archivních prací, r. 32, č. 1/1982, s. 81-82.

záležitosti, které spadaly do oblasti pravomoci města i okresu. Tato situace trvala až do roku 1960, kdy došlo k další správní reformě.⁸⁰

---

⁸⁰ R. FILIP: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část II (1952-1960)*, in *Fontes Nissae*, r. VIII, 2007, s. 161.

6. Liberecký okres

Československá republika se po zavedení krajského zřízení zákonem č. 280/1948 Sb. rozdělila na 19 krajů, a to následovně: kraj Pražský, Českobudějovický, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Hradecký, Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Gottwaldovský, Ostravský, Bratislavský, Nitriansky, Banskobystrický, Žilinský, Košický a Prešovský.⁸¹ Sídlním městem Libereckého kraje ležícího na severu Čech bylo město Liberec. Rozloha Libereckého kraje v padesátých letech zaujímala zhruba 3,3 procent z území celé Československé republiky. Kraj sousedil s kraji Ústí nad Labem, Praha a Hradec Králové a na severu s Polskem a Německou demokratickou republikou.⁸²

Liberecký kraj rozdělen na 12 okresů: okres Liberec-město, Liberec-okolí, Česká Lípa, Doksy, Frýdlant, Jablonec nad Nisou, Jilemnice, Mnichovo Hradiště, Nový Bor, Rumburk, Semily a Turnov. Rozkládal se na ploše 423 671 ha. Podle sčítání obyvatelstva k 1. březnu 1950 žilo na tomto území 480 318 obyvatel. Z toho se jich 56 898 nacházelo na území města a 46 207 na území okresu Liberec-venkov. K 1. lednu 1955 se v Libereckém kraji nalézalo celkem 551 obcí. Do okresu Liberec-okolí spadalo 57 obcí. Samotné město Liberec bylo tvořeno 15 obcemi: Dolní Hanychov, Františkov, Horní Hanychov, Horní Růžodol, Janův Důl, Karlínky, Kateřinky, Liberec, Nové Pavlovice, Nový Harcov, Rochlice u Liberce, Ruprechtice, Růžodol I, Staré Pavlovice a Starý Harcov. Liberec-město se rozkládalo na ploše 5 052 ha a Liberec-okolí na území o rozloze 49 342 ha.⁸³

Podle zprávy o počtu věřících jednotlivých církví z roku 1952 se k Římskokatolické církvi v Libereckém okrese hlásilo zhruba 65-70 procent obyvatel. V okrese měla církev 36 kostelů a kaplí, kde se sloužily bohoslužby. Činnost zde vyvíjelo 15 duchovních a 7 učitelů náboženství. Většina členů této církve byla podle zprávy pouze matrikovými příslušníky. K druhé největší církvi v Libereckém okrese patřila Církev československá s 18 000 věřícími. Společně s evangelickou církví mohla využívat tři kostely. Nepravidelné bohoslužby se konaly asi v patnácti střediscích, přičemž pět z nich tvořily stálé bohoslužebné místnosti. Ostatní bohoslužby se odehrávaly ve školách. Potom následovala Českobratrská církev evangelická, ke které se hlásilo 4000 věřících. V okrese měla dvě farnosti, a to v Liberci a v Jablonném v Podještědí. Jednota českobratrská měla celkem asi 250 věřících a byla ustanovena pro celý kraj. Sídlem se stal Liberec. Církev měla jednoho kazatele, který se pohyboval po celém kraji. K Jednotě bratrské se hlásilo asi 140 věřících,

81 *Administrativní lexikon obcí republiky Československé. Podle správního rozdělení 1. ledna 1955*, Praha 1955, s. 13.

82 *Statistická ročenka Libereckého kraje 1958*, Liberec 1958, s. 9.

83 *Statistický lexikon obcí republiky Československé 1955. Podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu a sčítání domů a bytů 1. března 1950*, Praha 1955, s. 18, 151.

vlastnila jednu bohoslužebnou místnost a jednoho duchovního. Bratrská jednota baptistů byla ustanovena pro celý kraj a měla asi 170 věřících. Hlásilo se k ní dalších zhruba 100 věřících, kteří sice nebyli členy, ale účastnili se jejích schůzek. Církev měla jednoho kazatele a jednu bohoslužební místnost. K Evangelické církvi metodistické se hlásilo v Liberci asi 80 věřících. Ustanovena byla pro celý kraj. Pravoslavná církev by měla mít po zrušení řeckokatolické církve celkem asi 600 věřících. Náboženskou činnost zde vykonával jeden duchovní. Židovská náboženská obec měla v Liberci jednoho duchovního a jednu bohoslužebnou místnost. V Liberci a Frýdlantě se k ní hlásilo dohromady asi 230 věřících. K Církvi adventistů sedmého dne se počítalo v Liberci přibližně 50 věřících. Sbor církve se nacházel v Jablonci nad Nisou. V Liberci měli adventisté pouze jednu bohoslužebnou místnost. Duchovenskou činnost provozovala jedna laická kazatelka a kazatel. V Liberci se také nacházeli Svědkové Jehovovi, kteří ale podle zprávy o počtu věřících hlásících se k jednotlivým církvím z roku 1952, nevyvíjeli skoro žádnou aktivitu.⁸⁴

---

84 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 429, č. j. 2099, Rozdělení dle jednotlivých církví, 1952.

7. Církevní tajemník

Kontrola církví režimem začala existovat ještě před vydáním církevních zákonů, tedy v době, kdy sama ještě nebyla právně zakotvena. Na počátku utváření této struktury dohledu nad církvemi stál neúspěch režimu, který se snažil od sebe oddělit biskupy a kněží. Orgány NF a KSČ proto začaly vytvářet na všech stupních síť církevních referentů a dalších informátorů, kteří měli duchovní sledovat a podávat o jejich aktivitě zprávy.⁸⁵ Církevní oddělení NF začalo vést kartotéku, která uváděla informace o kněžích, o jejich postoji k režimu a o možnosti spolupráce státu s nimi. Podle těchto ideových kritérií byli zde kněží rozdělováni do čtyř skupin: do první byli zařazováni tzv. „spolehliví“, v další kategorii se nacházeli kněží „s kladným poměrem k režimu“, „nepolitičtí“ a v poslední skupině se nacházeli tzv. „reakční“ duchovní.⁸⁶ Na všech ONV i KNV vznikaly církevní trojky či pětky, které projednávaly církevní záležitosti a na KNV a poté i na ONV se začala zřizovat církevní oddělení. Zprvu byla nazývána jako kultová oddělení při školských a osvětových referátech. V nich pracovali zaměstnanci národního výboru označovaní jako kultovní, nebo církevní referenti, kteří byli ustanoveni do funkce na základě formujících se struktur Národní fronty a KSČ, tedy ještě před rokem 1949. Později se jejich oficiální název ustálil na označení církevní tajemníci. Právě od nich pochází první hlášení o církevních záležitostech.⁸⁷ Prováděn byl také soupis církevního majetku ze všech okresů kraje, který se odesílal Ministerstvu školství věd a umění. V Libereckém kraji byli ve všech jedenácti okresech do konce roku 1949 ustanoveni církevní tajemníci.⁸⁸ Ve zprávě z porady krajských církevních tajemníků konané 3. 10. 1949 se hovoří o tom, že se po dohodě s ministerstvem nebudou zřizovat u KNV a ONV samostatné církevní referáty. Úsek církevních záležitostí spravovalo církevní oddělení umístěné v I. referátu pro všeobecné vnitřní věci. Toto oddělení dostalo provomoc referátu a měla do něho přejít veškerá agenda kněží, učitelů náboženství a všeho, co se týkalo církví, jako například správa církevních budov a církevních památek. Zařazeny sem byly i záležitosti stavebních oprav nebo péče o zpravodajství. Církevní oddělení spadalo pod předsedu a tajemníka KNV a v okresech podléhalo předsedovi ONV.⁸⁹ Podle vyhlášky Státního úřadu pro věci církevní mělo oddělení I. referátu ve věcech církevních a náboženských krajského národního výboru vyvíjet zejména tuto činnost: „*Vykonává*

---

85 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 45.

86 K. KAPLAN: *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Brno 1993, s. 53.

87 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 45-46.

88 Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 260/49/Hr, Soupis církevního majetku, 6. srpna 1949.

89 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 419, Zpráva z porady kraj. círk. Tajemníků 3. 10. 49 na UAV-NF v Praze.

státní správu ve věcech církevních a náboženských a dozírá na činnost všech církví, náboženských společností, řeholí a klášterů v kraji [...] Vykonává dozor nad majetkem církví, náboženských společností, řeholí a klášterů, zkoumá jejich hospodaření a schvaluje všechna majetkově právní jednání, týkající se církevního majetku [...] Ochrání církevní památky [...] Dozírá na vyučování náboženství a na církevní učiliště [...] Odborně posuzuje církevní a náboženský tisk a sleduje krajský tisk a rozhlas s hlediska církevního a náboženského [...] Sleduje náboženský život v kraji [...] Dozírá na charitativní činnost církví a náboženských společností, církevních a náboženských spolků, fondů a jiných takových zařízení [...] Vyřizuje věci církevních nadací [...] Účastní se při vyřizování jiných záležitostí, obstarávaných ostatními referáty krajského národního výboru, pokud se dotýkají zájmům církevních a náboženských [...] Rozhoduje a činí opatření podle příslušných předpisů v osobních věcech duchovních církví a náboženských společností, kteří působí v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních, pečuje o organizaci politického a odborného školení těchto zaměstnanců [...]“⁹⁰ Církevní tajemníci byli do roku 1951 podřízeni přímo předsedům ONV a KNV. Postupem času vykonávali vedle církevního dozoru i jinou činnost. Museli se totiž například podílet na organizaci žní a dalších sklizní.⁹¹ Církevními zákony z října 1949 se církve dostaly pod úplný dohled státu. Jejich nadřízeným orgánem se stal SÚC. Současně s jeho zřízením byla budována místní struktura státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, jejichž bezprostřední kontrolou byli pověřeni právě církevní tajemníci.⁹²

V okrese působil okresní církevní tajemník (OCT), dohledem nad celým krajem byl pověřen krajský církevní tajemník (KCT). OCT měli za povinnost posílat situační zprávy z příslušného okresu svým nadřízeným KCT. Zprvu se zprávy musely zasílat jednou týdně, potom jednou za čtrnáct dní, a potom dokonce v měsíčním intervalu. Církevním tajemníkům byli nápomocni tzv. církevní důvěrníci. Byli to pozorovatelé, kteří z místa svého bydliště sledovali práci duchovního a monitorovali všechno, co se událo v blízkosti fary nebo kostela, a podávali o tom informace. Jejich hlavním úkolem bylo sledovat, kdo chodí do kostela, o čem duchovní při kázání hovoří a zda četl či nečetl např. pastýřský list.⁹³

---

90 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 41, karton 1, Zn. 142/8-24/4-1950-I/2, Vyhláška.

91 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 46.

92 Tamtéž, s. 8.

93 Tamtéž, s. 45-46.

7.1 Církevní tajemníci a církevní oddělení KNV a ONV Liberec

Církevní oddělení Krajského národního výboru Liberec bylo zastoupeno pěti zaměstnanci. V jeho čele stál krajský církevní tajemník Ladislav Hladký, který současně působil jako referent pro věci kultové a kádrové.⁹⁴ Pro vykonávání této činnosti bylo nutné mít alespoň středoškolské vzdělání. Podle přehledu o kvalifikaci a studia zaměstnanců z roku 1957 studoval Ladislav Hladký jako vedoucí odboru pro věci církevní blíže nespecifikovanou školu sociálně právní. Na KNV začal působit od roku 1949. Dříve pracoval v Ústředním národním výboru Liberec. Ladislav Hladký se narodil roku 1922. Pocházel z dělnické rodiny a původním povoláním byl číšník. Členem KSČ se stal roku 1945.⁹⁵

Činnost zástupce a sekretářky vykonávala Marta Hrnčálová, která byla také pověřena vedením kádrové kartotéky. Osobními věcmi duchovních a věcmi právními se zabýval Dr. Svatopluk Fiala. Plánováním a věcmi hospodářsko-správními byl pověřen Jindřich Borecký. Místo posledního pracovníka tohoto oddělení, který měl na starosti věci platové, cestovní účty a rozpočty církví, nebylo v době vyhotovení této zprávy ještě obsazené. Ministerstvem vnitra bylo schváleno, že církevní úsek ONV Liberec bude obsazen třemi pracovníky, přičemž dosavadní církevní tajemník Antonín Hlišák bude vyměněn, protože se, jak zpráva uvádí, zadlužil a nestačil vykonávat svou práci pro tak rozlehlý okres.⁹⁶

Antonín Hlišák, narozen 10. května 1922, se stal prvním církevním tajemníkem pro okres Liberec. Původním povoláním byl kožešnický dělník. Podle kádrového posudku byl slabý a dopouštěl se chyb při jednání s kněžími a potřeboval by vedení zkušenějšího pracovníka.⁹⁷ Zpráva Krajského národního výboru v Liberci z roku 1953 uvádí, že A. Hlišák pracuje jako vězeňský dozorce.⁹⁸ Hlišáka vystřídal na postu okresního církevního tajemníka Jaroslav Fanta. Do funkce OCT pro Liberecký okres nastoupil od 1. ledna 1950. Před tím byl zaměstnán jako dělník v ČSD Liberec. Podle posudku byl spolehlivý, avšak potřeboval by si doplnit znalosti v církevní politice.⁹⁹ Jeho spolupráce se stranou a ONV byla zde charakterizována jako dobrá. Úkoly vyplývající z jeho funkce se snažil plnit, přesto je zatím neměl dosud všechny hotové. Jeho povinností pro nejbližší dobu od jeho nastoupení bylo provést rekonstrukci sítě důvěrníků ve svém okrese.¹⁰⁰ Agenda

94 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 419, Návrh na obsazení církevního oddělení v Liberci.

95 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 46, karton 109.

96 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 419, Návrh na obsazení církevního oddělení v Liberci.

97 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 419, Kádrový posudek.

98 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. I/3-290.0-53-HI, 23. listopadu 1953.

99 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 424, 368/50 Hr., Návrh soudruhů pro školení, 28. ledna 1950.

100 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 419, Zápis ze schůze okresních církevních tajemníků, 16.2.1950.

církevního oddělení byla předána A. Hlišákem a H. Maříkovou novému církevnímu tajemníkovi dne 2. ledna 1950.¹⁰¹ Práci hospodářské referentky církevního oddělení JNV Liberec začala nově vykonávat Marie Pošvicová.¹⁰² Na počátku 50. let došlo také ke změně složení zaměstnanců církevního oddělení KNV. Práci církevního tajemníka vykonával stále Ladislav Hladký. Marta Hrnčálová působila jako zástupce KCT a jako kultový referent. Hospodářským referentem zůstal Jindřich Borecký. Personálním referentem se stal Josef Novotný a jako administrativní síla zde působila Jiřina Klíbrová.¹⁰³

Pro rok 1951 se měnil počet pracovníků církevního oddělení na KNV i ONV. Církevní oddělení KNV plánovalo po dohodě s kádrovým tajemníkem KNV a osobním oddělením KNV zmenšit počet těchto pracovníků a to tak, že církevní oddělení KNV vykonávalo nadále svou činnost ve čtyřech zaměstnancích. Nové složení oddělení bylo následující: církevní tajemník, jeho zástupce, který měl na starosti věci kultové a informační, pracovník pro záležitosti personální a jeden pracovník pro záležitosti hospodářské a účetní. Administrativu si měli tajemníci vyřizovat nadále sami. V okrese Liberec měli pracovat v církevním oddělení ONV pouze dva zaměstnanci. Byl to církevní tajemník a hospodář.¹⁰⁴ V roce 1952 došlo z hlediska působnosti OCT k sloučení okresů a to tak, že v roce 1955 působilo ve dvanácti okresech v Libereckém kraji pouze osm okresních církevních tajemníků, kteří zpravidla vykonávali svou práci pro dva okresy najednou. Církevní tajemník Václav Beran měl například na starosti okres Frýdlant a zároveň okres Jablonec nad Nisou. Církevní tajemník Jaroslav Fanta dohlížel na okres Liberec-město a Liberec-venkov. Podle „třídního rozvrstvení“ církevních tajemníků jich sedm pocházelo z dělnického prostředí a pouze jeden z úřednického. Každý OCT vykonával vedle své hlavní práce ještě jednu na ONV, která ho však příliš neměla zatěžovat. Mezi tři nejlépe pracující tajemníky byl zařazen i okresní církevní tajemník Jaroslav Fanta, který si doplňoval všeobecné vzdělání studiem dvouročního kurzu školy sociálně právní.¹⁰⁵ Podle situační zprávy z 3. dubna 1952 došlo k opětovnému snížení počtu pracovníků Krajského církevního oddělení v Liberci. To v této době vykonávalo svou činnost ve třech zaměstnancích. V čele oddělení stal KCT Ladislav Hladký, jeho zástupce Marta Hrnčálová a hospodář Jindřich Borecký.¹⁰⁶

---

101 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 423, Zpráva o předání církevního oddělení JNV v Liberci.

102 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 424, 1967/50-I/5-Hr., zpráva z 16. května 1950.

103 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 424, Kádrové posudky, 1950?

104 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 422, Plán pracovních sil církevních oddělení KNV na rok 1951.

105 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 431, Církv 1391/1955, Zpráva o situaci na církevních odděleních KNV v kraji, 9. listopadu 1955.

106 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 895-1952, Situační zpráva za dobu od 1.-31. března 1952, 3. dubna 1952.

Podle zprávy z roku 1953 bylo od 1. ledna 1950 téměř v každém okrese Libereckého kraje vyměněno několik okresních církevních tajemníků. OCT se neměnil v okrese Frýdlant, Nový Bor a Semily. Zpráva dále uvádí: „*Církevní tajemníci jsou vesměs zapojeni po stránce stranické v okresním měřítku tak, že dělají funkcionáře přímo v organizacích ONV a nebo jsou používáni OV KSČ jako instruktoři organizační nebo na jiné stranické akce. Vedle toho jsou téměř všichni OCT používáni k jiným funkcím na ONV, např. [...] OCT v Liberci vykonává funkci tajemníka zdravot. komise JNV a je též používán pro akce na vesnici. OCT v Rumburku je předsedou OAV NF a nyní již 2 měsíce vykonává funkci tajemníka OAV NF a vede administrativu. Mimo to je instruktorem rady v Jiřikově. Tajemník v Semilech a Doksech je vedlejšími pracemi zatěžován tak, že na jeho práci OCT mu mnohdy nezbyvá čas. Tajemník v Turnově je instruktorem rady MNV a přesto, že je na oddělení krátkou dobu, byl již vyslán na zajišťování výkupu brambor.*“¹⁰⁷ V rámci plánované systemizace byl stanoven z rozhodnutí krajské systemizační komise a porady náměstků KNV pouze jeden pracovník pro církevní odbor KNV. Koncem září 1954 převzal KCT hospodářskou agendu od Jindřicha Boreckého a zůstal na církevním odboru sám.¹⁰⁸ Zpráva z prosince 1954 uvádí, že práce církevního odboru krajského národního výboru se zlepšila v důsledku příchodu nové hospodářky, která převzala část agendy církevního oddělení.¹⁰⁹ Po změně systemizace v roce 1955 vykonával církevní tajemník ještě funkci kádrového a zemědělského referenta. Tak se dalo setkat s nařikáním OCT na přespříliš práce, kvůli které nestačili sledovat církevněpolitickou situaci ve svém okrese.¹¹⁰ V tomto roce bylo také hned několik OCT z nařízení předsedů ONV využito k jiné práci. Například OCT ze Semil musel jako předseda MNV zajistit pro svou obec po dobu šesti týdnů zemědělské práce, někteří OCT byli používáni jako žňoví instruktoři a OCT z Turnova a Mnichova Hradiště byl využit v jedné obci, kde se zakládalo JZD. Církevní tajemníci pak věnovali velice málo času své hlavní náplni práce. Podle zprávy tak došlo k uvolnění chování duchovních a k ztížení práce OCT.¹¹¹

7.2 Úkoly krajského církevního tajemníka

Úkolem krajského církevního tajemníka bylo spravovat záležitosti církví a náboženských společností v kraji, koordinovat činnost okresních církevních tajemníků a přenášet na ně církevní politiku státu a SÚC. Jeho úkolem mimo jiné bylo podílet se na přípravě a organizování

107 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. I/3-290.0-53-HI, 23. listopadu 1953.

108 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, Situační zpráva za měsíc září, 9. 10. 1954.

109 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, Situační zpráva za měsíc prosinec 1954, 13. ledna 1955.

110 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 57.

111 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 432, Círk/1429/55, 18. listopadu 1955.

vzdělávacích a informačních besed pro okresní církevní tajemníky. Krajský církevní tajemník posílal pravidelně Státnímu úřadu pro věci církevní situační zprávy z celého kraje, které byly sepisovány na základě situačních zpráv OCT.

Krajští církevní tajemníci schvalovali změny obvodů náboženských obcí nebo také jejich zřízení. Dozírali na osobní a platové záležitosti duchovních a na hospodářské věci týkající se církví. Kontrolovali činnost řádů a kongregací. Předkládali SÚC celkové rozpočty církví v jednotlivých krajích. Sestavovali rozpočty církví, podávali SÚC návrhy na opravy církevních objektů a kontrolovali výuku náboženství v kraji.¹¹² Měli kompetenci k rušení pracovních poměrů s učiteli náboženství.¹¹³

Jejich povinností bylo účastnit se návštěv a pravidelných porad církevních tajemníků. Jednou týdně se konaly porady s klubem KNV. Měsíčně měli vykonávat návštěvy u duchovních, účastnit se jednání na SÚC a provádět instruktáže okresních církevních tajemníků na krajském národním výboru. Podle potřeby se konaly porady na konzistoři, schůzky s představiteli nekatolických církví a se skupinou pokrokových duchovních. Jednou za čtrnáct dní se tajemníci účastnili zasedání církevní pětky a každý den se konala porada zaměstnanců církevního oddělení KNV.¹¹⁴ K měsíčním povinnostem patřilo vedle instruktáží a dodržování fixního plánu také prověřování činnosti OCT ve formě dvou i vícedenních zájezdů krajských církevních tajemníků do okresů. V období před volbami zaměřovali všichni církevní tajemníci svou činnost k zajišťování předvolební kampaně mezi duchovními všech církví a mezi řeholnicemi. Byly prováděny pohovory s duchovními o blížících se volbách a veřejné schůze s kandidáty.¹¹⁵

Oba tajemníci vytvářeli informační zprávy pro SÚC o církevně-politické situaci ve svém okrese a kraji působnosti a o plnění předepsaných úkolů, které jim byly podávány v měsíčním intervalu. SÚC kontroloval plnění plánu církevní politiky pomocí inspekčních cest jednotlivých pracovníků SÚC na národní výbory a také prostřednictvím inspekcí, které provádělo kontrolně inspekční oddělení nejen v samotném SÚC, ale také v jednotlivých okresních a krajských církevních odděleních.¹¹⁶

Kněžím působícím v duchovní správě na určitém místě uděloval státní souhlas církevní odbor KNV. Mimo svoji farnost, například pokud chtěl dotyčný vypomoci svému kolegovi, to znamenalo sloužit mše, konat kázání, udílet svátosti, vyučovat náboženství na školách, vykonávat

112 J. ŽABKA a kol.: *Státní úřad pro věci církevní 1949-1956. Úvod k inventáři*, Praha 1978, s. 10-11.

113 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 431, zn. 3-292.9.22.5.53.Zd, 22. května 1953.

114 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 419, Program pravidelných návštěv a porad církevní tajemníků KNV.

115 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. I/3-290.0-HI-54, Situační zpráva za měsíc únor 1954, 9. března 1954.

116 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 103, karton 55, č. j. 20/54-S, Směrnice pro styk s kraji, 20. ledna 1954.

pohřební obřady atd., netýkalo se to správy církevního majetku, musel předem získat souhlas okresního církevního tajemníka, do jehož kompetence spadalo příslušné místo konání.¹¹⁷

Mezi lety 1953-1956 se projevila krize mimo jiné i v církevní oblasti, a to zmírněním církevní politiky. Státní úřad pro věci církevní například kritizoval mocenské a administrativní přehmaty.¹¹⁸ Od roku 1957 přešla v rámci decentralizace některá agenda církevního oddělení KNV na okresní církevní tajemníky. Jednalo se zejména o udělování státního souhlasu k výkonu soukromých mší duchovním mimo duchovenskou činnost, udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti laickým kazatelům, povolování výpomoci v duchovní správě penzistům, povolování tisku upomínkových a obrázkových textů v souvislosti se životem církevních osob, OCT byl kompetentní schvalovat rozmnoženiny oběžníků náboženských obcí, pokud nebylo jejich rozšíření plánováno i za hranice okresu, a povolovat opravy církevních objektů, pokud byly prováděny mimo plánování a duchovní nežádali o státní příspěvek.¹¹⁹ Pokud duchovní potřeboval rozmnožit například pozvání na konání nějaké církevní události, musel dostat souhlas církevního oddělení ONV. V žádosti musel uvést, za jakým účelem chce tiskovinu rozmnožit, počet výtisků a přiložit originální text ke schválení, jehož jeden výtisk měl být zaslán církevnímu oddělení.¹²⁰

7.3 Úkoly okresního církevního tajemníka

Církevní tajemník naplňoval církevní politiku státu a plnil úkoly jemu zadané od nadřízeného orgánu, tedy od krajského církevního tajemníka a SÚC. Hlavní formou instruování OCT krajskými církevními tajemníky se staly pravidelné měsíční porady. Na nich dostávali OCT úkoly, kterými se měli nadále řídit. Mimo jiné zde byli obeznámeni o metodách a způsobech své práce a seznámeni se zkušenostmi církevních tajemníků z jiných okresů. KCT na základě čtvrtletního plánu práce SÚC pro krajské národní výbory vypracovávali svůj krajský plán, který byl zasílán OCT. Okresní církevní tajemníci si podle krajských plánů sestavovali své měsíční plány práce, které dávali k podpisu předsedovi ONV, nebo vedoucímu všeobecného odboru, protože pod něj spadalo církevní oddělení. Okresní církevní tajemníci byli také povinni účastnit se školení

---

117 SOKA Liberec (dále jen SOKA Lbc.), fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 556, círk/10, Státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti-stanovení náplně, 24. ledna 1955.

118 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 82.

119 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 395, karton 553, Zn. Círk 18/57/, Všem okresním církevním tajemníkům v kraji Liberec, 3. ledna 1957.

120 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 556, Žádost o schválení sbor. listu, 6. listopadu 1959.

a zhruba dvakrát za rok dvou až třídních seminářů vedených krajskými církevními tajemníky. Pro běžný kontakt s okresy mimo porady byl používán písemný nebo telefonní styk.¹²¹

Tajemníci měli monitorovat čtení pastýřských listů, dohlížet na všechny vikariátské a biskupské oběžníky, sledovat konference a také to, zda kněží čtou listiny do funkce režimem dosazených kapitulních vikářů. Dále museli kontrolovat činnost všech duchovních, jejich postoje ke státu a snažit se je současně získávat na svou stranu. To znamená získávat je k loajalitě ke státu. Proto je také pravidelně navštěvovali například v souvislosti s podepsáním katolické akce, nebo někdy i na přímý příkaz církevního oddělení KNV. Církevní tajemníci sledovali také to, zda biskupové na podepsání katolické akce reagovali exkomunikací podepsaného, nebo nikoli. Před vydáním církevních zákonů tajemníci zjišťovali, jaké k nim kněží zaujímají stanovisko, jaký mají názor na první státní výplatu k 1. listopadu 1949, jak a zda vůbec tuto výplatu přijali. Snažili se, aby duchovní poslali poděkování vládě.¹²² Mimo to podával církevní tajemník hlášení o všech duchovních, kteří připojili svoje podpisy na Zdravici Stalinovi nebo na mírové rezoluce a další prohlášení.¹²³

Do pracovní náplně církevního tajemníka všeobecně patřilo sledování církevního života ve svém okrese. Podával zprávy o průběhu církevních slavností, jako byly například Velikonoce, nebo o průběhu konání Božího těla, poutí a nebo o průběhu procesí „vzkříšení“. Hlášení z jednotlivých okresů byla KCT zpracovávána a souhrnně jako zprávy o situaci v kraji odesílána SÚC. Režim se snažil, aby církevní slavnosti byly narušovány jednak povinností duchovních ohlásit všechny obřady konající se mimo kostel národnímu výboru, a jednak tím, že národní výbor je mohl prostě zakázat.¹²⁴ SÚC dal oběžníkem ze dne 7. 7. 1952 konzistořím instrukci, aby církevní slavnosti konané mimo kostel byly alespoň jeden týden před jejich zahájením nahlášeny ONV.¹²⁵ Stát se pokoušel odlákat část věřících a tím zmenšit návštěvnost církevních slavností konanými „protiakcemi“, jako byl Mezinárodní den dětí, spartakiády apod. Podle zprávy libereckého KCT z 15. června 1953 se oslavy Božího těla zúčastnilo podstatně méně věřících a dětí, než tomu bylo v předchozím roce. V celém kraji se do oslav nezapojili hasiči v uniformách a klesl také počet průvodů mimo prostor kostela. V samotném krajském městě Liberci byl v tomto roce průvod zakázán a v okrese Liberec-venkov klesla účast věřících na Božím těle o třicet procent. Podobně

121 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 41, karton 1, č. j. 289/55-S-KIS, Směrnice pro řízení okresních tajemníků pro věci církevní, 14. prosince 1955.

122 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 50.

123 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 556, 113/49-I-Hk/M, Podpisy duchovních na Zdravici Stalinovi, 29. listopadu 1949.

124 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 431,I/3-295.1.15.6.53.Zd., Zpráva o průběhu konání božího těla, 15. Června 1953.

125 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 41, karton 1, č. j. T 313/53-S-4, Opatření v církvích o velikonočních svátcích, 21. března 1953.

tomu bylo s účastí v celém kraji.¹²⁶ Hromadné zájezdy na poutní místa náboženského rázu byly také znemožňovány tím, že na tyto akce nebyly poskytovány autobusy a za důvod byl uváděn jejich nedostatek.¹²⁷ Povinností OCT nebylo jen podávat hlášení, ale sám se podle instrukcí církevního oddělení KNV musel zapojit do procesu příprav takových opatření, aby samotná akce proběhla hladce. „Dle pokynů SÚC projednají okresní církevní tajemníci s referátem dopravy ONV, že průvody o vzkříšení, zejména ve městech budou farními úřady hlášeny okresnímu národnímu výboru nejpozději do 5. dubna 1952. V těchto hlášeních musí být uvedena hodina zahájení a skončení průvodu, místo kudy a kam se průvod bude ubírat. Toto hlášení nahradí žádost o povolení průvodu. Okresní církevní tajemníci udělí všem farním úřadům řím. katol. církve toto opatření s tím, aby, jak již bylo uvedeno, t. j. z dopravních důvodů se tímto pokynem řídili. Průvody se mohou konat pouze mimo pracovní dobu.“¹²⁸

OCT psali kádrové posudky a charakteristiky na duchovní, které se neustále aktualizovaly, a dávali je k dispozici KNV a SÚC. Duchovní v nich byli vedeni v jedné ze čtyř kategorií. Do I. skupiny byli zařazeni „vlastenečtí kněží,“ ve IV. kategorii se nacházeli „reakcionáři.“ Hlavním bodem kontroly a dohledu nad duchovními bylo sledování obsahů kázání. To znamená celkový obsah připravené řeči, zda kněží i jen náznakem neřekli něco špatného o režimu, zda mluvili o politických událostech a předmětem zájmu bylo také to, zda vyzývali lid k účasti na různých brigádách, nebo ne.¹²⁹

Mimo jiné se církevní tajemníci na základě pozemkové reformy angažovali také v procesu výkupu církevní půdy. „Podle zákona č. 46/48 Sb. podléhá zemědělská církevní půda sloužící k zemědělské výrobě výkupu. Okresní národní výbory, církevní oddělení zjistí ihned jak na okrese výkup církevní půdy pokračuje a zařídí, aby církevní půda byla vykupována přednostně a výkup v okrese skončen do 15. 6. 1950.“ Pokud by bylo faře ponecháno více než 1 ha půdy, musel tuto skutečnost církevní oddělení ONV ihned ohlásit krajskému církevnímu oddělení, které by takovou záležitost přezkoumalo. O postupu výkupu církevní půdy bylo nutné pravidelně informovat KNV církevní oddělení.¹³⁰

Zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, byla uzákoněna podřízenost církví vůči státu, a to ve dvou rovinách. Za prvé stát převzal

126 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 431, I/3-295.1.15.6.53.Zd., Zpráva o průběhu konání božího těla, 15. Června 1953.

127 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 432, Zn. círk-141-55-Fa, Zájezdy na Svatou horu dne 18. června, 7. července 1955.

128 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 557, Zn. I/10-738/52.S., Opatření o vzkříšení, 18. března 1952.

129 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 54.

130 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 396, karton 554, Zn. 822-27/2-1950-Bor, Pozemková reforma, Výkup církevní půdy, 8. 3. 1950.

všechnu hospodářskou agendu církví, do které se vedle platů duchovních řadila správa a opravy budov a uskutečňování církevních obřadů. Za druhé bylo působení duchovních podmíněno státním souhlasem. V tisku byl tento zákon prezentován jako zajištění spokojené existence duchovenstva. [...] *Z návrhu zákona, jenž byl přijat, je patrné, že se neuzívá politické moci k potlačení náboženství, nýbrž k jeho osvobození a místo pronásledování duchovenstva se naopak jeho existence zajišťuje a zabezpečuje.* [...] ¹³¹ Naopak z pohledu zahraničních novin byly církevněpolitické události v ČSR prezentovány jako omezování náboženského života. [...] *Persekuce katolíků v Československu vstupuje do nového a ostřejšího stadia.* [...] *Vláda, pobouřena posledními dvěma pastýřskými listy, odpověděla výnosem, jímž nařizuje censuru všech pastýřských listů a veškeré korespondence mezi biskupy a knězi, zákaz schůzek i schůzí kněží bez vědomí a svolení státních úřadů.* [...] *V ČSR, jako všude ve východní Evropě, je záruka náboženské svobody slibována komunisty, dokud zápasili o moc a je porušena, jakmile se k moci dostanou.* ¹³²

Při sepisování protokolu o zániku patronátních povinností a o předávání patronátní agendy byl vždy přítomen OCT. V Libereckém okrese byla 22. listopadu 1950 za účasti OCT Jaroslava Fanty, zástupce KNV církevního oddělení Jindřicha Boreckého a za patronát Správy státních lesů Jiřího Posselta svolána schůzka římskokatolických duchovních Libereckého okresu za účelem předání patronátní agendy duchovním správcům. Předání proběhlo, až na pár výjimek, kdy byl soupis inventáře buď málo přehledný, nebo v německém jazyce, v pořádku. Dotyční, u nichž byl soupis inventáře shledán nedostatečný, dostali nově stanovenou lhůtu pro vypracování správného. ¹³³

Od 1. ledna 1950 v souvislosti s uvedením slibu věrnosti republice a obdržení státního souhlasu k výkonu své funkce sestavovali církevní tajemníci seznamy kněží a časové plány skládání slibu, které mělo probíhat u předsedy národního výboru a v Liberci u předsedy JNV. ¹³⁴ Církevní tajemníci si ve svém okrese vedli přehledy, kdo slib složil a případně, jaké k němu měl připomínky a námítky, a vedli agendu, kdo získal a nezískal státní souhlas k výkonu své funkce. Pravidelně podávali církevnímu oddělení KNV hlášení o průběhu skládání slibu. U některých slibů v Liberci byli přítomni zástupci tisku, například Stráž Severu nebo Rudého práva, a některé z nich byly natáčeny libereckým rozhlasem. ¹³⁵ Církevní tajemníci často operovali hrozbou odnětí státního souhlasu, která se řadila k nástrojům církevní politiky. Duchovní tak v mnoha ohledech byli závislí

---

131 Stráž severu: *Kněží s pouděkem přijímají usnesení vlády*, r. 5, číslo 239, 12. října 1949.

132 NA Praha, fond ÚAV NF 1948-1955, inv. č. 13, karton 35, Česká persekuce, Londýnské Times ze 7. VII. 1949.

133 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 396, karton 554, 1080-25/11-50-círk, Zpráva o předání patronátní agendy, 2. listopadu 1950.

134 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 423, Zn. 32-17/I-1950-círk, Seznam kněží, kteří skládají slib.

135 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 556, Zn. 67-19/1-1950-círk, Skládání slibu, 19. ledna 1950.

na libovůli úřadů.¹³⁶ Slib, který duchovní museli podle církevních zákonů skládat, zněl: „*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.*“ Podle funkčního zařazení jej skládali duchovní I. stupně, do které patřili duchovní správcové, předsedovi ONV. Duchovní II. stupnice, v které se nalézali představení kněžských seminářů, sídelní kanovníci a učitelé bohosloveckých učilišť, skládali slib předsedovi KNV, duchovní III. stupnice, generální a kapitulní vikáři, opati a světící biskupové, skládali slib do rukou ministra pověřeného vedením Státního úřadu pro věci církevní a duchovní IV. stupnice, apoštolští administrátoři, diecézní biskupové, arcibiskupové, skládali slib do rukou předsedy vlády.¹³⁷ Učitelé náboženství byli povinni složit slib do rukou OCT. Slib měl být uložen u příslušného ONV. Učitelé náboženství, kteří složili slib po roce 1945, již nový neskládali. Okresní církevní tajemníci si měli vyžádat od referátu pro školství, osvětu a tělesnou výchovu podepsané písemné znění slibu těchto učitelů a vložit ho k ostatním.¹³⁸

Církevní tajemníci museli také kontrolovat, zda biskupové a ordináři respektují nové církevní zákony i v praxi. Například pokud chtěl některý z nich přeložit konkrétního duchovního, musel k tomu nejdříve dostat státní souhlas.¹³⁹ Státu záleželo na tom, aby důležitá místa byla obsazena „pokrokovými“ kněžími. Často docházelo k přemístování duchovních, kteří byli zařazeni do skupiny pokrokových duchovních, na významné posty, nebo do míst se silnou religiozitou. Naopak kněží, kteří se stavěli na odpor církevním zákonům, byli přemístováni do oblastí s nízkým stavem religiozity, nebo jim byl odebrán státní souhlas. Do skupiny pokrokových kněží v kraji Liberec byl například podle kádrového posudku zařazen Vojtěch Kodera, vykonávající funkci libereckého vikáře. KNV církevní oddělení ho navrhlo také do funkce vikáře pro Liberec-venkov, kde měl nahradit jiného správce vikariátu.¹⁴⁰

První sňatek podle nového zákona v okrese Liberec proběhl 1. ledna 1950 na MNV v Chrastavě. Na telefonický dotaz církevního oddělení předseda MNV uvedl, že obřadu se účastnilo velké množství obyvatel, a i přes to, že novomanželé jsou římskokatolického vyznání, nevyužili

---

136 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 60.

137 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, str 34-35.

138 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 556, č. j. 425, Slib učitelů náboženství, 6. června 1951.

139 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 51.

140 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 422, zn. 4151/50 Hr I/4, Obsazení důležitých míst v kraji pokrokovými duchovními římskokat., 9. října 1950.

možnosti druhého církevního sňatku.¹⁴¹ Od 1. ledna 1950 také vešel v platnost zákon o vedení matrik, podle kterého byly nově jejich vedením pověřeny národní výbory. V Libereckém okrese byly matriky předávány ode dne 18. ledna 1952. Při předávání byl přítomen OCT, okresní matrikář a matrikář městského národního výboru. Samotný akt proběhl všude klidně. Podle zprávy se k tomu duchovní až na některé výjimky stavěli apaticky.¹⁴²

V souvislosti s „Čihošťským zázrakem“ a následným promítáním filmu o něm museli církevní tajemníci podávat zprávy o tom, jaký tato událost vyvolala ohlas u veřejnosti. OCT v Liberci projednával tuto záležitost s vybranými duchovními. Všichni zúčastnění podle zprávy přiznávali, že na zázraky věří, ale v tomto případě se od „zázraku“ distancují. Fantův názor k jejich stanovisku je spíše skeptický. Tvrdí, že nebýt zákroku bezpečnostních orgánů, všichni by zázraku věřili.¹⁴³ Velitel stanice SNB v Dlouhém Mostě podal na církevní oddělení ONV zprávu o faráři Havelkovi, který vyučoval římskokatolické náboženství ve třetím ročníku střední školy ve Vesci. Na základě informace jeho dcery, která jmenovanou školu navštěvuje, měl Havelka mluvit o „Čihošťském zázraku“ takovým způsobem, že všichni žáci zázraku uvěřili.¹⁴⁴ Po tomto sdělení dal církevní tajemník JNV faráře předvolat na KNV, kde podle zprávy Havelka slíbil, že ve škole vše uvede na pravou míru. OCT zůstal v kontaktu s panem Kvasničkou, který mu sdělil, že katecheta Havelka se sice o zázraku zmínil, ale takovým způsobem, že žáci nevěděli, o čem mluvil, a proto podal OCT prostřednictvím tohoto hlášení návrh církevnímu oddělení KNV na jeho odvolání.¹⁴⁵ Význam měly také zprávy o tom, jak se duchovní staví k procesu s církevními hodnostáři. V Libereckém kraji byl ohlas procesu proti devíti církevním hodnostářům charakterizován jako kladný. Duchovní I. stupnice očekávali, že rozsudky budou přísné. Soud s nimi plně schvalovali a očekávali, že na řadu přijdou i ostatní biskupové, kteří se provinili. Duchovní II. skupiny také souhlasili s tresty, ale obávali se možných následků pro církev ze strany věřících. Duchovní ze IV. skupiny nechtěli o procesu vůbec mluvit a říkali, že se jich to netýká. Zpráva uvádí, že proces byl všeobecně mezi lidmi schvalován. Příslušníci ostatních nekatolických církví měli z této akce radost, protože očekávali rozšíření svého členstva na úkor katolické církve. Protestní schůze v kraji

---

141 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 4 23, Zn. 10-6/1-1950-cirk., Zpráva o prvním sňatku podle nového zákona na MNV v Chrastavě.

142 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 429, č. 89-51-I/4-Fa, Předávání církevních matrik, 1. února 1952.

143 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 423, Čihošťský zázrak-rozmluva s duchovními, Zn. 390-31/3-1950-círk.

144 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 395, karton 553, č. j. 79 taj./1950.

145 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 395, karton 553, Zn. 380-28/3-1950-círk., J. Havelka, odvolání, 28. března 1950.

pořádány nebyly a proces sám podle sdělení ulehčil práci mezi církevními tajemníky a duchovními hlavně ze III. a IV. stupnice.¹⁴⁶

Před likvidací klášterů v dubnu 1950 pořizovali tajemníci soupisy majetku a osob nacházejících se v kláštře a sledovali charitní domovy. Ještě před zahájením této akce dostali v prosinci tajné pokyny, co mají o kláštřech, které se nacházely v jejich okrese, všechno zjišťovat. Od 15. března působily v salesiánských a jezuitských internátech státní zmocněnci. Jednalo se o jednoho příslušníka StB, který pořizoval informace o řeholním domě a jeho příslušnících, a o jednoho školského pracovníka.¹⁴⁷ Za účelem získání úplné kontroly nad řeholním životem, zavedl stát pro sestry od 1. prosince 1950 povinnost požádat o povolení v případě, že se vzdálí z určeného kláštera. Nutné bylo udat důvod cesty a její cíl. Na dobu od jednoho do dvou týdnů vydával povolení okresní církevní tajemník. Pro dobu od dvou týdnů až po jeden rok krajský církevní tajemník a v případě delšího, nebo trvalého pobytu mimo klášter vyřizoval povolení Státní úřad pro věci církevní.¹⁴⁸

Všeobecně se sledovalo, jak se duchovní staví k volbám. Kněží byli okresními církevními tajemníky varováni, aby nepodnikali nic, co by narušovalo předvolební kampaň do národních výborů roku 1954.¹⁴⁹ Církevní tajemníci projednávali s krajskou volební komisí, jakým způsobem mohou využít vlivu duchovního na věřící ve prospěch voleb.¹⁵⁰

Církevní tajemníci také vedli statistiky o účasti na bohoslužbách a sledovali, zda probíhají pouze v prostorách kostela. Pokud se stalo, že se bohoslužba nebo jiné církevní shromáždění mělo konat mimo kostel, musel si duchovní opatřit souhlas NV, případně mohl o věci dát konečný verdikt krajský církevní tajemník nebo ve zvlášť pro režim důležité věci také SÚC.¹⁵¹ Církevní tajemníci psali tzv. rozbory farností ve svém okrese, které potom zasílali KNV církevnímu oddělení. V jednotlivých pasážích se zabývali charakteristikou obce a to počtem obyvatel, MNV, JZD a dalšími spolky vykonávajícími zde svou činnost. Rozebrán byl stav religiozity v obci a popsán chod místní fary.¹⁵²

V souvislosti se správou církevních objektů podával vedoucí pracovník církevního oddělení zprávy o stavu církevních budov krajskému národnímu výboru. V nich se zabýval rokem vzniku

146 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 422, Ohlas procesu proti 9 církevním hodnostářům v libereckém kraji, 24. 12. 1950.

147 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 66.

148 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, str. 180.

149 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 52.

150 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 431, č. j. KIS/BO-54, 20. května 1954.

151 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 55-56.

152 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 428, 18-52-T-cirk-Fa, Rozbor farnosti Nová Ves, 11. března 1952.

konkrétního objektu, stručným popisem objektu, jeho vybavením, přesným místem, kde se nachází, počtem bohoslužeb a účastí na nich. Vedle toho sestavoval návrhy na stavební údržbu a opravu těchto objektů.¹⁵³

Církevní tajemník Jaroslav Fanta byl přítomen při akci rozpuštění Církve adventistů sedmého dne označené jako Akce „A“. Církev adventistů byla roku 1952 z administrativního příkazu ÚV KSČ zakázána a majetek zabavily státní orgány. V Liberci došlo dne 1. října 1952 k likvidaci kazatelské stanice této církve. Zástupci církve byl OCT předán výměr o zastavení činnosti, byl pořízen soupis inventáře a církev formálně zrušena.¹⁵⁴

OCT vytvářeli různé statistické přehledy počtů výstupů a přestupů z církve, statistiky náboženského vyznání, počtu křtů, svateb a pohřbů. Změnu náboženského vyznání, to znamená výstup z církve nebo přestup, byl občan povinen nahlásit ústně nebo písemně příslušnému okresnímu národnímu výboru (církevnímu tajemníkovi). Ten mu vydal náležité potvrzení. OCT sám vedl tuto evidenci změn a podával o ní zprávy KCT. Změny náboženského vyznání nebyly hlášeny církevními úřadům.¹⁵⁵ Dne 27. července 1954 vláda schválila zrušení evidence příslušnosti k církvím a náboženským společnostem v národních výborech a ostatních státních dokumentech. ONV měly okamžitě přestat vyřizovat občanům oznámení o změnách náboženského vyznání a přestat vést záznamy o náboženské fluktuaci.¹⁵⁶

Církevní tajemník sledoval výuku náboženství v okrese a vedl statistické přehledy počtu dětí přihlášených na výuku náboženství na školách. Režim se snažil o trvalé snižování tohoto čísla například tím, že výuka náboženství na školách byla zadávána do rozvrhu v časově nevhodných hodinách tak, aby rodiče odradila od přihlašování svých dětí na ně. Do sféry potlačování náboženského života ve školství patřilo například také odstraňování křížů ze škol.¹⁵⁷ O sledování této akce tajemníky svědčí zpráva KNV církevním oddělením ONV z 3. září 1951: „*Vzhledem k začátku školního roku Vás žádáme, abyste pozorně sledovali reagování věřících na odstranění křížů ze škol. V těch případech, kde byste zjistili rozruch způsobený odstraněním křížů ze škol, snažte se v dohodě se školským referentem případně i vysvětlovací akcí zamezit neklidu. Všechny konkrétní případy nám ihned hlaste.*“¹⁵⁸ Ve zprávě o průběhu vyučování náboženství z roku 1955

153 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 397, karton 555, I/3-52-Fa, zpráva o stavu kaple v Janově Dole a kostela v Hanychově, 25. Září 1952.

154 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 556, I/3-290.0-52-Fa, Zpráva o likvidaci církve adventistů 7. dne v Liberci, 1. října 1952.

155 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 430, č. j. T 435/52-S, Úprava hlášení změn náboženského vyznání, došlo 12. 4. 1952.

156 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 431, č. j. 9506/54-I/1, Zrušení evidence příslušnosti k církvím a náboženským společnostem, 5. Srpna 1954.

157 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 56.

158 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 427, I/4 - 3441/51 - Hr.

hlásí OCT z Liberce, že z celkového počtu dětí bylo ve městě na výuku náboženství přihlášeno pouze 7,38 procent žáků a z celkového počtu dětí v okrese navštěvovalo hodiny náboženství v tomto roce 14,99 procent žáků. V okrese vyučoval náboženství pouze jeden laický učitel, který, jak zpráva uvádí, nebyl příliš aktivní a dojížděl z jiného okresu. Zvýšenou aktivitu bylo možno pozorovat u duchovních nekatolických církví, kteří agitovali pro náhrady za zmeškané hodiny.¹⁵⁹ Z celkového počtu dětí v kraji klesal rok od roku průměrný počet přihlášených dětí na výuku náboženství. Zatímco ve školním roce 1952/1953 dosáhl počet dětí přihlášených na náboženství 41 procent, ustálil se tento počet ve školním roce 1953/1954 na 20 procentech a v dalších letech postupně klesal. Ve školním roce 1954/1955 nepřesáhla hranice přihlášených na hodinách náboženství 17, 3 procent a v roce 1955/1956 to bylo již jen pouhých 14,6 procent.¹⁶⁰

Podle nařízení ministra zdravotnictví z roku 1955 č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví, § 20 a podle Sbírky instrukcí pro výkonné orgány národních výborů byl pod číslem 57 z roku 1956 vydán pokyn o převedení konfesních pohřebišť do správy MNV. Při podepisování protokolu o předání byl přítomen OCT, který zajišťoval skutečné předání hřbitova do užívání MNV, zástupce správy hřbitova, zástupce MNV a zástupce odboru pro místní hospodářství rady ONV.¹⁶¹ Úkolem OCT bylo zjistit, která konfesní pohřebiště jsou dosud nepředaná. Měl si udělat časový plán jednotlivých předání a projednat termíny s příslušnými církevními orgány. Zároveň bylo nutné navázat styk s odborem pro místní hospodářství a dát mu vyrozumění o termínech konání předání.¹⁶² V době, kdy se zakládala JZD, byli duchovní sledováni, zda negativně neovlivňují obyvatele v obci.¹⁶³ Sami se měli zapojit do přesvědčovacích kampaní věřících zemědělců k řádnému plnění dodávek a pomáhat při zakládání JZD. OCT měl duchovního konkrétně instruovat, jakým způsobem bude tuto pomoc provádět, a u dotyčného MNV si ověřit výsledky jeho práce. OCT musel KNV oznámit, v kterém místě je dotyčný duchovní činný, a podávat o jeho působení každý týden zprávy.¹⁶⁴

Mezi stálé úkoly OCT roku 1955 patřilo: „1) *Zajišťovat pomoc k plnění zemědělských úkolů ze strany duchovních častým stykem s duchovními a zajišťovat jejich působení na věřící k včasnému splnění všech zemědělských prací a dodávek.* 2) *Vést pohovory s duchovními o současné*

159 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 433, Círk/633155, Zpráva o průběhu vyučování náboženství, 9 června 1955.

160 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 433, č. j. 272/55 – S., Zpráva o inspekci církevně politické situace a metodách práce tajemníků pro věci církevní v kraji Liberec, 2. prosince 1955.

161 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 396, karton 554, Protokol, 14. prosince 1956.

162 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 396, karton 554, č. j. 2.061/56-II/3-Čer./Sk., Směrnice pro odbory pro věci církevní rad KNV a pro okresní církevní tajemníky a církve a náboženské společnosti o převedení konfesních pohřebišť do správy MNV, 31. května 1956.

163 Z. DEMEL: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008, s. 53.

164 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 433, Zajišťování usnesení ÚV KSČ a vlády z 29. a 30. 6. a usnesení KNV z 5. 7. 1955 odborem pro věci církevní rady KNV.

mezinárodní situaci a sledovat jak duchovní vysvětlují a přenášejí tyto problémy svým věřícím. 3) Sledovat konání večerních pobožností. 4) Dozor nad činností sekt a provádět agitační práci mezi sektaři za spolupráce ROH a vedení závodu. 5) Odhalovat účinně nepřátelskou politiku Vatikánu, spolupracovat s odborem kultury, ČSM a t. d. 6) Každý měsíc vypracovat a zaslat na KNV situační zprávu.. Termín do 30. t. m.“¹⁶⁵

---

165 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 432, č. j. 908/55, Plán práce, došlo dne 9. 7. 1955.

8. Situační zprávy

Situační zprávy církevních tajemníků sloužily zejména ke zpětné kontrole státem prováděné církevní politiky, k podávání návrhů na její efektivnost a na zlepšování práce krajského a okresního církevního tajemníka. „*V poslední době se projevuje potíž s uvolněním pokrokových duchovních pro politické akce zejména pokud jde o neděli, jelikož všichni řím. kat. duchovní mají na starosti nejméně dvě nekde až sedum farností. Kraj by potřeboval k doplnění stavu, aby mohli pokrokovější duchovní býti ještě více zapojeni do veřejného života 3 řím. kat. duchovní.*“ V hlášeních z roku 1950 se objevovaly zprávy o tzv. přeškolení duchovních a jejich překládání z místa na místo. Z Turnova byl například kaplan Josef Jech přeložen jako kaplan do Liberce a kaplan Robert Vater z Liberce byl přemístěn na místo kaplana do Turnova. Církevní tajemník se v nich také zprvu zmiňoval o Katolické akci a její činnosti. Většinou ovšem s dodatkem, že KA nepracovala tak, jak se od ní očekávalo.

Vedle Katolické akce se problematické staly schůzky krajské církevní pětky, v kterých se probíraly úkoly řešené krajským církevním oddělením a církevní pětka k nim dávala své stanovisko a usnesení. Na popud církevního tajemníka pro kraj Liberec se měla církevní pětka podle zprávy scházet první a třetí středu v měsíci. Její schůzky byly ovšem velmi často odkládány zejména pro časovou vytíženost jejich členů jinými úkoly.¹⁶⁶ V krajské církevní pětce zasedal zpravidla zástupce vedoucího krajského tajemníka KSČ, vedoucí tajemník KAV NF, předseda KNV, bezpečnostní referent a KCT. Konkrétním programem církevní pětky na zasedání dne 13. července 1950 bylo: dokončení vyklizování klášterů, učitelé náboženství a jejich školení, opatření proti reakčním kněžím v kraji, školení novosvětcenců a pokrokových kněží.¹⁶⁷ V okresní církevní pětce zasedal zástupce OV KSČ, předseda JNV, tajemník OAV, bezpečnostní referent a okresní církevní tajemník.¹⁶⁸ Situační zprávy KCT svým rozsahem pokrývaly v roce 1950 zhruba jednu až dvě strany textu a byly odesílány Státnímu úřadu pro věci církevní dvakrát měsíčně.¹⁶⁹ Situační zpráva z února 1950 navíc sleduje hlášení z jednotlivých okresů ohledně událostí 25. února 1948. Podle ní byla situace v okresech různá. Ve Frýdlantě se například konaly bohoslužby se vzpomínkou na Únor ve všech

---

166 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 4112/50 Hl/Hr I/4, Situační zpráva od 15.-30. září 1950, 5. října 1950.

167 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 423, Zápis ze schůze krajské církevní pětky konané dne 13. 7. 1950 na krajském sekretariátě KSČ.

168 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 425, č. 30-16/2-1951-círk, Zápis z círk. Pětky 16. února 1951.

169 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 4112/50 Hl/Hr I/4, Situační zpráva od 15.-30. září 1950, 5. října 1950.

kostelích všech církví. Naopak v okrese Liberec, kromě města samotného, nebyla tato událost nikde připomenuta.¹⁷⁰

Podle instrukce Státního úřadu pro věci církevní adresované všem krajským církevním tajemníkům měly být situační zprávy od roku 1950 vyhotovovány následujícím způsobem. Církevní tajemník měl nejdříve rozebrat náladu mezi duchovními všech církví. Dále se měl zabývat ohlasem posledních politických událostí nejen u duchovních, ale i u věřících a v jakém smyslu proběhla kázání. Církevní tajemník informoval o budování sítě důvěrníků a jejich práci. V dalším odstavci referoval o schůzkách církevní pětky a o tom, jakým způsobem se plní její schválená opatření. Pravidelně měl být zasílán SÚC zápis z poradního sboru duchovních při KNV a ONV a přehled o plnění zadaných úkolů. V dalším odstavci situační zprávy se tajemník věnoval zprávám náležejícím prvnímu odboru Státního úřadu pro věci církevní (kultový odbor). Sem byly zařazeny věci týkající se překládání duchovních, informace o činnosti Katolické akce a evidence církví a náboženských společností. Ke druhému odboru (kádrový odbor) se řadila hlášení o kádrové situaci v okresních i krajských církevních odděleních a zprávy o průběhu školení zaměstnanců těchto oddělení. Dále sem byly zahrnuty zmínky o návštěvách u duchovních a nové informace týkající se jejich činnosti využívané pro kádrovou charakteristiku. Do další části zprávy byly zahrnuty informace pro třetí odbor (zpravodajský, informační). Sem spadala hlášení o propagaci církevní politiky pomocí tisku nebo rozhlasu týkající se například brigád, kterých se duchovní účastnili. Patřila sem také kritika práce církevního oddělení a návrhy na její zlepšení. V posledním bodu zprávy se vyskytovaly informace spadající do čtvrtého odboru (odbor hospodářsko-správní).¹⁷¹

Církevní politika v Libereckém kraji byla prováděna bez větších obtíží a odporu ze strany duchovních, o čem svědčí jednak zaslané situační zprávy Jaroslava Fanty, kde je líčena církevně politická situace v okrese jako klidná, bez větších změn, a jednak situační zpráva krajského církevního oddělení z 28. června 1951, v které je uvedeno: „*Krajské církevní oddělení nesplnilo úkol ve vypracování 3. měsíčního plánu propagace náboženských událostí v tisku a rozhlase. Tento úkol jsme neplnili vědomě proto, že na veřejnosti v našem kraji o církevní otázku není zájem a není proto nutné tento zájem komentováním církevních událostí budit.*“¹⁷² Podle situačních zpráv z okresu se stavěly na odpor církevní politice řeholnice rozmístěné v závodních internátech, nemocnicích a charitních domovech. Ty podle hlášení z 16. dubna 1951 udržovaly například styk s Moravou, odmítaly nosit normální ošetřovatelský úbor a jejich chování bylo ve zprávě

---

170 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 981/50 Hr I/5, Situační zpráva za období od 18. února do 28. února 1950, 7. března 1950.

171 SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 424, Všem krajským církevním tajemníkům, 14. 8. 1950.

172 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 2758/H, Situační zpráva od 28. května do 28. června 1951, 28. června 1951.

charakterizováno jako skrytě reakční.¹⁷³ Často také odmítaly svým podpisem stvrdit různá mírová prohlášení a kampaně, jako například podpisovou kampaň proti atomovým zbraním.¹⁷⁴ V období před volbami v roce 1954 byly poměry mezi řeholnicemi v situační zprávě popisovány jako nepříznivé s doporučením, že bude potřeba vyvinout velkou aktivitu v přesvědčování řeholnic, zejména v závodních internátech, aby volily kandidátku NF.¹⁷⁵ Situační zprávy zhruba od poloviny roku 1951 byly již psány v měsíčním intervalu.

Směrnice pro situační zprávy OCT a KCT z 14. ledna 1954 stanovily pevnou normu pro jejich měsíční vyhotovování. V prvním bodě zprávy se měl církevní tajemník zaměřit na těžiště své práce v uplynulém měsíci. V bodě číslo dvě popisoval situaci v jednotlivých církvích, a to hlavně v církvi římskokatolické, československé a českobratrské. Poté načrtl situaci v ostatních nekatolických církvích spolu s informacemi o činnosti státem neuznaných církví a sekt. V bodě číslo tři se věnoval řeholím. Zde mělo být popsáno chování a postoje řeholnic v nemocnicích, charitních ústavech a závodních internátech ve spojitosti s politickými událostmi. V dalším odstavci se církevní tajemník měl zabývat vyučováním náboženství a to zejména sledovat činnost a praktiky duchovních a učitelů náboženství a mapovat počet a docházku dětí přihlášených na výuku náboženství v okrese, popřípadě kraji. Další části zprávy byly věnovány tomu, jak probíhá osvětová práce vzhledem k církevní politice a spolupráce se stranou a lidosprávou. Dále církevní tajemník zhodnotil svou vlastní práci za uplynulý měsíc, potom popsal, jak jsou prováděny hospodářské úkoly se zaměřením na to, jak duchovní dodržují rozpočtové a finanční předpisy. V následujícím bodu uváděl církevní tajemník různé zprávy, které přímo nespádaly do předchozích hlášení. Byly to informace týkající se například zatčení duchovního. V bodě číslo devět se církevní tajemník věnoval kritice práce SÚC a KCT/OCT a podával návrhy na její zlepšení. V posledním odstavci se hodnotila církevněpolitická situace v okrese. V případě krajského církevního tajemníka byla hodnocena situace v celém kraji. Mimořádné situační zprávy sloužily k sledování průběhu volební kampaně do národních výborů. Církevní tajemníci v nich podávali informace o chování duchovních, o situaci mezi věřícími a o dalších mimořádných událostech.¹⁷⁶

Od roku 1955 se ve zprávách krajského církevního tajemníka Ladislava Hladkého objevují náznaky o zvyšující se aktivitě tzv. „reakčních“ duchovních církve římskokatolické i československé. V situační zprávě z 8. května 1956 je uvedeno: [...] „*Řada duchovních, jako například děkan Hlaváč z Frýdlantu, farář Čálek z Nového Boru a další, se zapojují do veřejného*

---

173 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. 1824/51 HI/Hr I/4, Situační zpráva od 1.-15. dubna 1951, 16. dubna 1951.

174 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, Círk/241/55, Situační zpráva za měsíc únor 1955, 5. března 1955.

175 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, zn. I/3-290.0-HI-54, Situační zpráva za měsíc únor 1954, 9. března 1954.

176 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 41, karton 1, č. j. 10/54-S, Směrnice pro situační zprávy OCT a KCT, 14. ledna 1954.

života působením v masových organizacích, i dobrými kázáními v kostele. Vzhledem k projednávání kritiky nedostatků po XX. sjezdu zvýšili činnost i někteří reakční duchovní, kteří si slibují podstatné zmírnění dozoru nad činností církve a stávají se agresivními. Farář Fornůsek z Raspenavy [okres Frýdlant] zvyšuje svoji činnost mezi věřícími, navštěvuje rodiny, staví se v očích věřících mučedníkem [byl v Želivý] a aktivisuje činnost dětí“ [...] ¹⁷⁷

Situační zprávy psal za okresní církevní oddělení v Liberci církevní tajemník Jaroslav Fanta a odesílal je církevnímu oddělení Krajského národního výboru Liberec. Tato hlášení byla v roce 1950 vyhotovována, stejně jako zprávy krajského církevního tajemníka, jednou za půl měsíce v rozsahu zhruba jedné až dvou stran. Bylo v nich shrnuto to nejdůležitější dění v okrese z hlediska církevního a náboženského života.¹⁷⁸ V situačních zprávách z roku 1950 byla církevní situace v Libereckém okrese charakterizována jako klidná. Zdejší církevní tajemník nehlásil, že by se někdo z duchovních otevřeně stavěl na odpor vůči státu, dokonce poukázal na to, že se školením, kterého se duchovní musí povinně účastnit, jsou podle zprávy spokojeni, avšak sami žádnou aktivní činnost nevyvíjejí. Jediné, co církevní tajemník kritizoval, byla nepravdělná hlášení církevních důvěrníků, jejichž řady se postupně rekonstruovaly.¹⁷⁹

Měsíční situační zprávy okresního církevního tajemníka byly od června 1953 rozděleny do bodů a v podstatě již kopírovaly směrnice z ledna 1954. Hlášení byla asi dvě až tři strany dlouhá. Církevní tajemník na úvod rozebral svou hlavní náplň práce za uvedené období. Dále se zmiňoval o počtu osobních pohovorů a návštěv u duchovních, popsal průběh konané vikariátní konference, z které byla pořizována ještě také samostatná zpráva, a v jednotlivých bodech se zabýval událostmi v církvi římskokatolické, československé, československé evangelické a v ostatních nekatolických církvích. Krátce informoval o práci řeholnic, o vyučování náboženství a o dalších význačných věcech, které se udály. V měsíci červnu 1953 tajemník kontroloval, jak se duchovní staví k provedené měnové reformě, a sledoval konání Božího těla a režimní protiakce, které měly odčerpat počet věřících na této církevní slavnosti. Ve všech církvích, jak zpráva hovoří, se nikdo nepostavil na odpor a nikdo nekritizoval měnovou reformu. Dokonce ani mezi řeholnicemi nedošlo k vážným incidentům. Podle zprávy počet dětí přihlášených na hodiny náboženství stále klesá a učitelé a duchovní mají strach, že v dalším školním roce se tyto hodiny již neotevřou, nebo budou povoleny v rámci zájmového kroužku.¹⁸⁰ Ředitelům škol bylo zdůrazněno, aby se více zajímali

---

177 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, Círk/583/56, Situační zpráva za měsíc duben 1956, 8. května 1956.

178 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 103, karton 55, zn. 890-15-9.50-círk, Situační zpráva od 1. 9. do 15. 9. 1950, 15. září 1950.

179 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 103, karton 55, 10-24-14/11-50-círk, Situační zpráva 1. 11. do 14. 11. 1950, 14. listopadu 1950.

180 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 103, karton 55, zn. I/3-290.0-FA, Situační zpráva od 1. června do 30. června 1953, 30. června 1953.

o vyučování náboženství na svých školách a posílali pravidelná hlášení, nejméně však čtvrtletně.¹⁸¹

Situační zprávy byly svým charakterem spíše obecné. Věcnější informace se uváděly ve zprávách a hlášeních, které se vztahovaly na plnění konkrétních úkolů zadaných na schůzkách církevních tajemníků nebo vyžádaných od nadřízeného orgánu.

---

181 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 103, karton 55, zn. Cirk-177-55-Fa, Situační zpráva od 2. srpna do 3. září 1955, 5. září 1955.

Závěr

Problematika vzájemných vztahů státu a církví mezi léty 1948-1956 poskytuje mnoho dílčích témat k rekonstrukci celkového obrazu státního dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi v tehdejší Československu. Tato bakalářská práce se soustředila především na nejnižší články po únoru 1948 nově vybudovaného státního aparátu sloužícího ke kontrole církevního života. Jejím cílem bylo zmapovat činnost, a pokud to bylo možné, tak i osobu okresního církevního tajemníka pro okres Liberec, který stál v čele zdejšího církevního oddělení.

Po uvedení Státního úřadu pro věci církevní do činnosti a po dosazení církevního tajemníka v Liberci začal být náboženský život státními orgány regulován. Zprvu bylo nutné pořídit seznamy farností, jejich majetku a všech duchovních, u nichž církevní tajemník vedl a obnovoval tzv. kádrovou charakteristiku. Z dochovaných pramenů nebylo bohužel možno rekonstruovat síť všech farností a duchovních v Libereckém okrese.

Počínaje rokem 1950 došlo v Liberci k ustanovení nového okresního církevního tajemníka, který se snažil spolehlivě uskutečňovat všechna opatření celostátní politiky uváděná do praxe. Plnil například nařízení vztahující se k matričnímu a sňatkovému zákonu. S postupem času můžeme ze situačních zpráv vyčíst problémy církevního oddělení okresní i krajské úrovně, vztahující se na snižování počtu pracovníků těchto oddělení a na přemíru práce kladenou na církevní tajemníky v souvislosti s vykonáváním jiné práce v rámci národního výboru.

Kontrola církví a náboženských společností se netýkala jen lidí pohybujících se v duchovní sféře, ale i občanů samotných, což je možné vidět nejen v už zmíněném matričním a sňatkovém zákonu, ale také ve školské politice ve spojení s přihlašování žáků na hodiny náboženství, se sledováním docházky dětí na tyto hodiny, s kontrolou aktivity jejich vyučujících v hodinách a také s akcí spojenou s odstraňováním křížů ze škol.

Tato práce je syntézou, která shrnuje ty nejdůležitější body církevní politiky prosazované komunistickou vládou a uskutečňované prostřednictvím národních výborů v okrese Liberec. Do budoucna by jistě nebylo marné detailněji zmapovat školskou politiku v Liberci v tomto období a nahlédnout do dokumentů okresního a krajského výboru KSČ. Zajímavé může také být, pokud by to z hlediska dochovaných pramenů bylo možné, popsat život řeholních sester umístěných v závodních internátech, nemocnicích a charitních ústavech, případně zkusit porovnat mezi sebou činnost dvou různých okresních církevních tajemníků nebo rozšířit výzkum i na další období a sledovat případné proměny v jejich působení.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Prameny archivní

Národní archiv Praha (NA Praha)

fond Státní úřad pro věci církevní (SÚC), 1949-1956

fond Ústřední akční výbor Národní fronty (ÚAV NF), 1948-1955

Státní oblastní archiv Litoměřice (SOA Litoměřice)

fond Krajský národní výbor Liberec (KNV Liberec), (1945)1949-1960

Státní okresní archiv Liberec (SOKA Liberec)

fond Městský národní výbor Liberec (MěstNV), (1910) 1945-1990 (1995)

Prameny tiskem vydané

Administrativní lexikon obcí republiky Československé. Podle správního rozdělení 1. ledna 1955, Praha 1955.

Statistická ročenka Libereckého kraje 1958, Liberec 1958.

Statistický lexikon obcí republiky Československé 1955. Podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu a sčítání domů a bytů 1. března 1950, Praha 1955.

Stráž severu (ročník 4, č. 1-76, rok 1948-ročník 8, č. 1-51, rok 1952)

Internetové zdroje

Český statistický úřad

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/1CACA90179B23438C1256E660036CA77/\\$File/tab4_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/1CACA90179B23438C1256E660036CA77/$File/tab4_50.pdf)

Literatura

BALÍK, Stanislav/HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007.

BOCK, Jiří a kol.: *MĚSTSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC (1910) 1945 - 1990 (1995)*. Úvod k inventáři, Liberec 2006.

BOCK, Jiří/FILIP, Robert: *OKRESNÍ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC I. (1944) 1945-1960 (1982)*. Úvod k inventáři, Liberec 2004.

CUHRA, Jaroslav a kol.: *České země v evropských dějinách*. Díl čtvrtý, od roku 1918, Praha 2006.

DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků. Omezování činnosti katolické církve v Československu na příkladu jihočeského regionu*, Brno 2008.

DUŠEK, Ladislav a kol.: *KRAJSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR LIBEREC (1945)1949-1960*. Úvod k inventáři, Litoměřice 1991.

FILIP, Robert: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část I (1945-1951)*, in: *Fontes Nissae*, r. VI, 2005, s. 156-180.

FILIP, Robert: *Okresní národní výbor Liberec v letech 1945 až 1960. Část II (1952-1960)*, in: *Fontes Nissae*, r. VIII, 2007, s. 151-173.

HEINZL, Jan: *Perzekuce katolické církve na Frýdlantsku 1949-1955. Centralizační a internační klášter Hejnice*, (diplomová práce FP TUL), Liberec 2006.

KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1953-1966*, Praha 1991.

KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.

KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, Brno 1993.

KVAČEK, Robert: *České dějiny II*, Praha 2002.

LUXMOORE, Jonathan/BABIUCHOVÁ, Jolanta: *Vatikán a rudý prapor. Zápas o duši východní Evropy. Studie o vztahu římskokatolické církve a komunistických států*, Praha 2003.

ORT, Alexandr: *Evropa 20. století*, Praha 2000.

ŠMILAUEROVÁ, Eva: *Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů 1945–1960*, in: Sborník archivních prací, r. 32, č. 1/1982, s. 43-169.

VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. Díl I.*, Praha 1990.

VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. Díl II.*, Praha 1990.

VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongragací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc 2004.

VYKOUKAL, Jiří: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000.

ŽABKA, J. a kol.: *Státní úřad pro věci církevní 1949-1956. Úvod k inventáři*, Praha 1978.

Použité zkratky

Akce „A“	likvidace Církve adventistů sedmého dne
Akce „K“	krycí název akce pro likvidaci řeholního života
Akce „P“	likvidace řeckokatolické církve a návrat jejich členů k pravoslaví
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
ČsČK	Československý červený kříž
ČSD	Československé státní dráhy
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSR	Československá republika
Dr.	doktor
gen.	generální
ha	hektar
inv. č.	inventární číslo
JNV	jednotný národní výbor
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KA	Katolická akce
KAV NF	krajský akční výbor Národní fronty
KCT	krajský církevní tajemník
KIS	Kontrolně inspekční skupina
km ²	kilometr čtvereční
KNV	krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MěNV	městský národní výbor
MěstNV	městský národní výbor
MNV	městský národní výbor
n. p.	národní podnik
NATO	Severoatlantická aliance
NF	Národní fronta
NV	národní výbor
OAV	okresní akční výbor

OAV NF	okresní akční výbor Národní fronty
OCT	okresní církevní tajemník
ONV	okresní národní výbor
OSK	okresní správní komise
OV KSČ	okresní výbor Komunistické strany Československa
prof.	profesor
r.	rok
ROH	Revoluční odborové hnutí
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
s.	soudruh
Sb.	Sbírka zákonů
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SED	Sjednocená socialistická strana Německa
SIÚC	Slovenský úřad pro věci církevní
SOA Lit.	Státní oblastní archiv Litoměřice
SOKA Lbc.	Státní okresní archiv Liberec
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SÚC	Státní úřad pro věci církevní
ThDr.	doktor teologie
tzv.	takzvaný
ÚAV NF	Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚR	ústřední rada
USA	Spojené státy americké
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VN	vyučování náboženství
zn.	značka

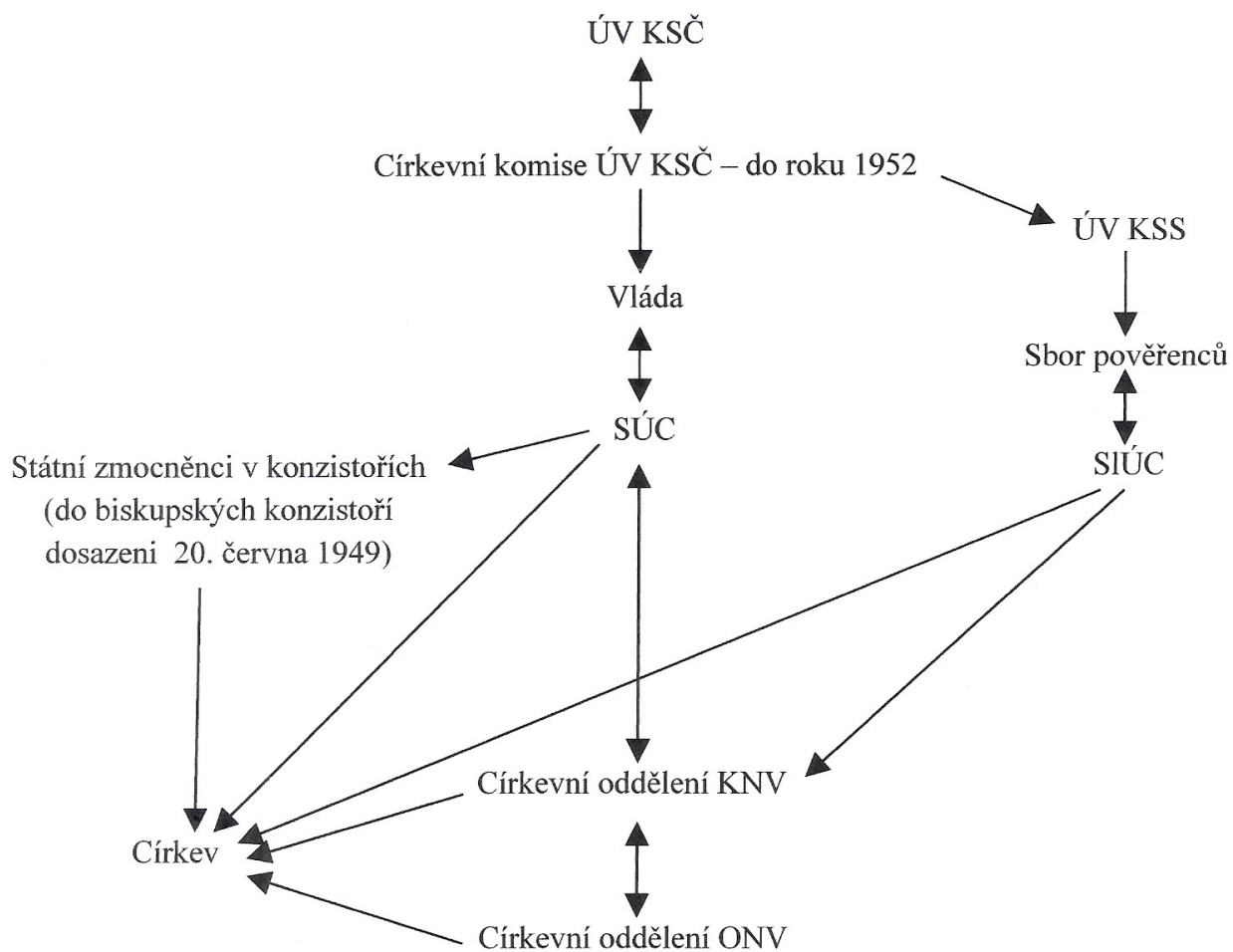
Příloha

1. Systémové schéma kontroly církví mezi léty 1949-1956
2. Přehled o počtu žáků přihlášených a osvobozených od vyučování náboženství na školách I., II stupně podle jednotlivých církví (okres Liberec 1950-1952)
3. Přehled o počtu žáků přihlášených a osvobozených od vyučování náboženství na školách I., II. stupně podle jednotlivých církví (město Liberec 1950-1952)
4. Návrh kádrových hledisek pro nekatolické duchovní
5. Přítomné obyvatelstvo pro české kraje podle náboženského vyznání k 1. 3. 1950
6. Obyvatelstvo Libereckého okresu podle náboženského vyznání
7. Situační zpráva KNV
8. Situační zpráva ONV

Příloha č. 1

Systemové schéma kontroly církví mezi lety 1949-1956¹⁸²

Schéma církevní politiky 1949 - 1956

182 S. BALÍK, J. HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007, str 29, 32.

Příloha č. 2

Přehled o počtu žáků přihlášených a osvobozených od vyučování náboženství na školách I., II. stupně podle jednotlivých církví¹⁸³

Výuka náboženství-okres Liberec

Tabulka č. 1

Školní rok 1950/1951

Církev:	Celkem počet žáků na škole	Počet žáků osvobozených od výuky náboženství	Počet žáků, kteří se účastní výuky náboženství
římskokatolická	8 309	314	7 995
československá	2 775	128	2 647
českobratrská evangelická	990	28	962
pravoslavná	52	—	52
židovská	—	—	—
jiná náboženská společnost	69	4	65
bez vyznání	1 091	—	—
Celkem:	13 286	474	11 721

¹⁸³ SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 298, karton 557, Přehled o počtu žáků přihlášených a osvobozených od vyučování náboženství na školách I., II. stupně podle jednotlivých církví.

Tabulka č. 2

Školní rok 1951/1952

Církev:	Celkem počet žáků na škole	Počet žáků osvobozených od výuky náboženství	Počet žáků, kteří se účastní výuky náboženství
římskokatolická	8 055	1 040	7 015
československá	2 679	498	2 181
českobratrská evangelická	930	78	852
pravoslavná	59	—	59
židovská	—	—	—
jiná náboženská společnost	49	7	42
bez vyznání	2 271	—	—
Celkem:	14 043	1 623	10 149

Příloha č. 3

Přehled o počtu žáků přihlášených a osvobozených od vyučování náboženství na školách I., II. stupně podle jednotlivých církví¹⁸⁴

Výuka náboženství-město Liberec

Tabulka č. 3

Školní rok 1950/1951

Církev:	Celkem počet žáků na škole	Počet žáků osvobozených od výuky náboženství	Počet žáků, kteří se účastní výuky náboženství
římskokatolická	4 201	227	3 974
československá	1 515	94	1 421
českobratrská evangelická	562	21	541
pravoslavná	32	—	32
židovská	—	—	—
jiná náboženská společnost	38	4	34
bez vyznání	676	—	—
Celkem:	7 034 (7 024) ¹⁸⁵	346	6 012 (6 002)

184 SOKA Lbc., fond MěstNV Liberec (1910) 1945 - 1990 (1995), inv. č. 398, karton 557, Přehled o počtu žáků přihlášených a osvobozených od vyučování náboženství na školách I., II. stupně podle jednotlivých církví.

185 Uvedená čísla v závorkách udávají správný součet příslušného počtu žáků.

Tabulka č. 4

Školní rok 1951/1952

Církev:	Celkem počet žáků na škole	Počet žáků osvobozených od výuky náboženství	Počet žáků, kteří se účastní výuky náboženství
římskokatolická	4 106	625	3 481
československá	1 416	299	1 117
českobratrská evangelická	524	49	475
pravoslavná	19	—	19
židovská	—	—	—
jiná náboženská společnost	44	7	37
bez vyznání	1 302	—	—
Celkem:	7 491 (7 411)	980	5 129

Příloha č. 4

Návrh kádrových hledisek pro nekatolické duchovní¹⁸⁶

I. Skupina:

- 1/Postoj k lid. dem. zřízení a k SSSR naprosto kladný, kázání kladná
- 2/Bohoslužby v nutném rozsahu
- 3/Velmi malá pastorační činnost a vesměs kladného zaměření
- 4/Malý zájem o práci mezi mládeží, kladné (politicky) působení na ni
- 5/Patří k t. zv. levému, t. j. pokrokovému křídlu v církvi
- 6/Aktivně pracuje v mírovém hnutí, většinou jako funkcionář, má kladné referáty, články v novinách, promluvy do rozhlasu apod.
- 7/Aktivně pomáhá v budovatelských úkolech, především v zemědělství, má vhodná kázání, vhodně působí v pastor. rozhovorech, působí přesvědčivě na věřící, je příkladem ostatním duchovním.
- 8/Dobře a ochotně spolupracuje s národními výbory
- 9/Podle potřeby se účastní různých veřej. shromáždění

II. skupina:

- 1/Poměr k našemu zřízení a k SSSR kladný, výhrady k cestě, ale ne k cíli
- 2/V kladném vystoupení v náš prospěch na veřejnosti je již opatrnější
- 3/Kázání dobrá
- 4/Pastorační činnost hojnější, s větším důrazem na náboženské prvky, ale v podstatě kladného dosahu. Totéž v poměru k práci mezi mládeží.
- 5/Jako u skup. I.
- 6/Činnost v mírovém hnutí není již tak aktivní, jeho vystoupení na veřejnosti jsou méně častá
- 7/Je-li požádán, pomůže v zajištění některého úkolu (v zemědělství apod.)
- 8/Ukázněně a vcelku ochotně přistupuje k požadavkům představitelů národních výborů
- 9/Na veřejných shromážděních se raději neobjevuje, ale je-li požádán, zúčastní se

III. Skupina:

- 1/Poměr k našemu zřízení a k SSSR kolísavý, závislý na současné mezinárodní situaci, určité výhrady k vnitropolitickým událostem
- 2/Pasivní a vyhybavý poměr k budovatelským úkolům, kázání čistě náboženského obsahu.
- 3/Bohoslužby a náb. slavnosti: čistě náboženský obsah, po případě i s určitou snahou o aktivisaci náb. života, která však nepřechází do extrému
- 4/Čistě náboženská náplň pastorační práce i práce mezi mládeží
- 5/Kolísá mezi pokrokovým a konservativním křídlem v církvi

¹⁸⁶ NA Praha, fond SÚC, inv. č. 59, karton 6, Návrh kádrových hledisek pro nekatolické duchovní.

6/Členství ve VOM, po případě i jiných masových organizacích (ČsČK a pod) je čistě formální, poměr k těmto organizacím alibistický

7/Postoj k národním výborům navenek loyální, ve skutečnosti však hledí nepřijít s nimi do styku

8/Naše požádání, aby svou činností pomohl zajistit úkoly celostátního rázu (n. př. zemědělství atd) odmítá s poukazem, že politika nepatří do kostela a pro budování socialismu prospívá duchovní tým, když vychovává věřící po stránce mravní (pracovní morálka atd.)

IV. skupina:

1/Negativní politický postoj, je mluvčím kulackých názorů (na vesnici)

2/Zásadně odmítá součinnost s národními výbory, navenek se však snaží zachovat zdání korektního vztahu k nim

3/V náboženských projevech místa dvojsmyslná, polemicky útočící proti věd. svět. názoru a našemu zřízení

4/Zvýšená bojovnost na úseku ideologickém, vyhledává možnosti ideologických diskusí

5/Patří ke konservativnímu křídlu v církvi

6/Má negativní postoj k činnosti VOM a k členství v mas. organizacích (ČsČK)

7/Diskusní příspěvky na okrskových (seniorátních) besedách jsou záludné. Obsahují skryté útoky proti našemu zřízení

8/V pastorační činnosti i v práci mezi mládeží působí nepříznivých vlivem.

Příloha č. 5

Tabulka č. 5

Přítomné obyvatelstvo pro české kraje podle náboženského vyznání k 1. 3. 1950¹⁸⁷

Náboženské vyznání	Počet obyvatel	Počet obyvatel v procentech
Církev římskokatolická	6 792 046	76,34
Církev československá	946 813	10,64
Českobratrská církev evangelická	401 729	4,51
Pravoslavná církev	50 165	0,63
Slezská církev evangelická augsburského vyznání	57 807	0,65
Jednota českobratrská	5 373	0,06
Jednota bratrská	5 401	0,06
Bratrská jednota baptistů	2 745	0,03
Evangelická církev metodistická	2 917	0,03
Judaismus	8 038	0,09
Ostatní	22 889	0,25
Bez vyznání	519 962	5,84
Počet věřících	8 353 828	93,9
Celkový počet obyvatel	8 896 133	100

187 Český statistický úřad: Přítomné obyvatelstvo podle náboženského vyznání a národnosti k 1. 3. 1950 [online], 19.11. 2007 [cit. 2012-06-03], <[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/1CACA90179B23438C1256E660036CA77/\\$File/tab4_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/1CACA90179B23438C1256E660036CA77/$File/tab4_50.pdf)>

Příloha č. 6

Tabulka č. 6

Obyvatelstvo Libereckého okresu podle náboženského vyznání¹⁸⁸
(podle zprávy okresního církevního tajemníka v Liberci z roku 1952)

Náboženské vyznání	Počet obyvatel	Počet obyvatel v procentech
Církev římskokatolická	67 018-72 173	65-70
Církev československá	18 000	17,46
Českobratrská církev evangelická	4 000	3,88
Pravoslavná církev	600	0,58
Jednota českobratrská	250	0,24
Jednota bratrská	140	0,14
Bratrská jednota baptistů	170	0,17
Evangelická církev metodistická	80	0,07
Judaismus (Liberec, Frýdlant)	230	0,22
Církev adventistů sedmého dne	50	0,05
Ostatní	—	—
Bez vyznání	—	—
Počet věřících	90 538-95 693	87,81-92,81
Celkový počet obyvatel	103 105	100

¹⁸⁸ SOA Lit., fond KNV Liberec 1949-1960, inv. č. 296, karton 429, č. j. 2099, Rozdělení dle jednotlivých církví, 1952.

Příloha č. 7

Situační zpráva¹⁸⁹

Církv/695/55

Liberec dne 3.června 1955

Vyřizuje: Hladký

Státní úřad pro věci církevní
k rukám s. Fišera

Máchova 7.

P r a h a X I I.

Věc: situační zpráva za měsíc květen 1955.

V měsíci květnu se zaměřoval KCT hlavně na zajišťování božího těla, účastnil se vikariátních porad řím. kat. církve, provedl průzkum činnosti spiritistů na okresu Semily a zajišťoval řeholnice pro státní sociální ústav v Čes. Kamenici. Dále byla provedena kontrola oprav církevních objektů a kontrola generální opravy řím. kat. kostela v Dubé, i kolaudace dvou generálních oprav z roku 1954. Bylo jednáno se zástupci starokatolické církve z Jablonce nad Nisou, provedena návštěva u tří vikářů a pohovory s nimi a byly konány dvě porady s OCT. KCT se zúčastnil porady na SÚC a provedl návštěvy některých pokrokových kněží. Z hospodářských úkolů byla provedena prověrka čerpání rozpočtu za první čtvrtletí a revise výplat výkonnostních odměn kněžím.

Římskokatolická církev:

Prohlášení biskupů k 10. výročí osvobození četli všichni řím. kat. duchovní. Slavnostní bohoslužby k 10. výročí osvobození byly konány téměř ve všech místech, při čemž ve většině kostelů byla hrána i státní hymna. Na úpravě církevních objektů bylo odpracováno mnoho hodin, jak bylo již psáno ve zvláštní zprávě a někteří kněží se zúčastnili také i úpravy veřejných prostranství. Řím. kat. duchovní Matura z Nového Města p. Sm./okres Frýdlant/odpracoval nejvíce hodin na úpravě města a byl za to vyznamenán místním národním výborem.

---

189 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 102, karton 41, Situační zpráva za měsíc květen 1955, 3. června 1955.

Májové pobožnosti byly konány vcelku v kraji v menším rozsahu než vloni. V letošním roce bylo mnoho kostelů, kde se konala májová pobožnost pouze dvakrát, nebo třikrát v týdnu a nikoli každý den, jako loňského roku. Závady se vyskytly pouze ve dvou případech. V Rýnovicích na jablonecku konal administrátor Kulička zvlášť májové pobožnosti pro občany německé národnosti. V Liberci, kde děkan Klapuch stáhl májové pobožnosti do jednoho kostela, přišly mu vyhrožovat deputace věřících a velmi ostře žádali, aby májové pobožnosti byly konány v tomtéž rozsahu jako loňského roku. Při tomto rozhovoru napadali někteří členové deputace děkana Klapucha tím, že prý chce zlikvidovat náboženství v Liberci, že se o tom dohodl s církevními tajemníky a pod.

V tomto činu spatřujeme skrytý vliv kanovníka Vraštila, který stále do Liberce dojíždí, tajně se schází s kaplany z arciděkanství, kteří jsou po těchto schůzkách vždy zaměřeni proti vikáři Klapuchovi. Tímto způsobem jsou proti vikáři Klapuchovi štváni i někteří věřící.

Většina kněží se v pohovorech o mezinárodní a vnitropolitické situaci vyjadřuje kladně avšak jenom někteří z nich v tomto smyslu hovoří se svými věřícími.

V kraji byl ohlášen jediný průvod do polí a to v Hor. Branné/okres Jilemnice/, který se měl konat dne 15.5. Pro nepříznivé počasí se tento průvod nekonal.

Reakční duchovní: mění svoji taktiku boje proti nám a začínají působit skrytě. Několik mladých kaplanů a duchovních se počínají scházet na tajných poradách u faráře kuličky v Rýnovicích.

V kraji se objevuje druhý duchovní typu Filipa a to kaplan Kabát z Vel. Šenova, který ve svém působení zachází již tak daleko, že vyhrožuje například dětem, které mají jít v neděli na školní výlet, že je stihne trest boží v podobě nakažlivé nemoci, jestliže na výlet půjdou. Na neděli, kdy se má konat výlet, má totiž Kabát plánováno přijímání dětí. Tímto činnem vzbudil ve Vel. Šenově rozruch, protože šlo většinou o děti Slováků a Volyňských Čechů. O činnosti faráře Kabáta podáme zvláštní zprávu.

Pouti:

15. května byla konána první pouť v Hejnicích/okres Frýdlant/. Na tuto pouť nebyly dělány zvláštní protiakce, bylo zajištěno pouze pokrokové kázání děkana Šumbery. Pout' proběhla bez závad, ani návštěva nebyla zvlášť silná a hlavní protiakce se připravuje na druhou pouť, která bude ve dnech 9.a10. července.

Pout' na Táboře u Lomnice n. Pop. byla konána dne 29. května. V tentýž den se konala v Lomnici n. Pop. okresní spartakiáda, čímž byla část účastníků pouti odlákána. Přesto byla poměrně silná účast i na bohoslužbách, které se konaly dopoledne. Na bohoslužby a hlavně na kázání byl pozván na výpomoc kanovník Jonáš z Hradce Králové. Jeho kázání, které nebylo sice závadné, ale které bylo čistě náboženské, neuspokojilo ani děkana Kalhouse, který si jmenovaného na výpomoc pozval.

Na této pouti nebyly žádné závady, pouze účast v kostele byla dosti velká.

Československá církev:

V této církvi nebyly ani v květnu žádné zvláštní události, duchovní se chovají přijatelně a nepůsobí žádné potíže. Faráři v Doksech a ve Zl. Olešnici se obrátili o pomoc na církevní odbor proto, že mají potíže se služebním bytem, který není v církevních objektech. Tam, kde je dáván film Mistr Jan Hus, mobilisují faráři členy církve k návštěvě tohoto filmu. Jediný duchovní, kterého je možno vyzvednout jako pokrokového, je stále farář Kocourek z České Lípy, který se snaží působit vhodně jak na ostatní duchovní, tak na věřící a vysvětluje jim současné politické problémy.

Evangelická církev:

Duchovní této církve se drží zpět jako obvykle, pouze senior Chvátal aktivně veřejně pracuje za SČSP i jiné složky NF, koná řadu přednášek, které jsou přijímány velmi kladně. Na druhé straně se však snaží utužovat náboženskou výchovu duchovních, k čemuž slouží pravidelné shromáždění duchovních z celého seniorátu i časté schůze seniorátního výboru.

Jednota bratrská:

V této církvi je nyní navenek klid, i když stále probíhá boj některých duchovních z libereckého kraje proti Úzké radě.

Církev starokatolická:

V této církvi začíná ožívat činnost věřících z bývalého sboru v Jablonci n. Nis. tím, že se snaží získat zastoupení ve farní církevní radě a zasahovat do autoritativního rozhodování církevní rady ve Varnsdorfu. Otázka duchovního této církve není dosud vyřešena.

Církev pravoslavná:

Ve středu 25.května se dostavila na církevní odbor deputace věřících z Frýdlantu se žádostí, aby přišel do Frýdlantu zpět bývalý tamnější farář Fojtík. Toto přání odůvodňovali tím, že nynější duchovní Demjanovič, který je sovětským státním občanem, prý nemá již prodloužený pas a musí odjet zpátky do SSSR. Při tom naříkali na Demjanoviče, že je strašně chamtivý pokud jde o poplatky za církevní úkony od věřících, které nemylosrdně vymáhá a na druhé straně, že úplně zabil náboženský život tím, že nemá o nic zájem. Delegation byla se svým požadavkem odkázána na Eparchiální radu.

Řeholnice :

Mezi řeholnicemi nebyly v květnu žádné zvláštní změny. V státních sociálních ústavech na novoborském okresu se podstatně zlepšila práce řeholnic, které tam byly dány ze závodního internátu z Varnsdorfu. Tyto řeholnice v rámci soutěže sociálních domovů si samy vypracovaly kulturní pásmo ze slovenských národních písní, se kterým objíždějí ostatní sociální domovy a obveselují chovance. Odbor sociálního zabezpečení rady KNV si práci těchto řeholnic velmi chválí. V květnu bylo jednáno s n. p. Velveta o přesunu 7 řeholnic do Státního sociálního domova v Čes. Kamenici. Soudruzi z vedení závodu se v tomto případě zachovali velmi šaptně a jednali nečestně tím, že nejdříve slíbili uvolnit řeholnice s určitého řádu a při druhém jednání tyto řeholnice již nechtěli propustit. Takovýmto způsobem se táhlo jednání se závodem celých 14 dní a nakonec soudruzi nabídli sociálnímu ústavu řeholnice, které jsou neschopny práce, jsou staré a neschopné. Celá tato záležitost byla proto oznámena s. Trávníčkovi k dalšímu řízení.

Vyučování náboženství:

Ve vyučování náboženství nebyly ani v květnu žádné zvláštní změny, pouze ve farnosti Libštát na semilsku, kde působil bývalý farář Filip, se snížil jeho odchodem počet dětí, které do vyučování dichází. Nedostatkem práce ředitelů a učitelů je to, že málo chodí na hospitaci při hodinách náboženství, čímž máme stíženou kontrolu vyučování se strany farářů. V poslední době někteří duchovní na okresu Doksy, i dalších okresech, přitahují děti do VN novým způsobem. Když děcko nechodí, neprojednávají to s tím, nýbrž se obrací na rodiče a prostřednictvím těchto působí na dítě.

Kulturně – osvětová práce:

V měsíci květnu byl zvýšen styk ve všech okresech i kraji s odborem kultury a školství. Na KNV bylo projednáno s vedoucími odboru kultury a školství zajištění protiakcí na boží tělo s konkrétním udáním míst a okresů, což tito vedoucí přenesli na okresy, kde ještě byly svolány další porady za účasti zástupců strany a projednána konkrétní opatření v místech. Letošního roku je tímto způsobem zajišťováno konkrétní opatření v místech, kde budou konány slavnosti božího těla.

Spolupráce se stranou a orgány lidové správy:

Tato spolupráce se stává pravidelnou i na okresních národních výborech a jak OCT tvrdí, pomohlo k zlepšení spolupráce to, že funkcionáři ONV vyslechli přednášku o církevně politických problémech a jejich řešení při školení členů NV. Spolupráce k krajském měřítku je pravidelná a dobrá.

Hladký

Příloha č. 8

Situační zpráva¹⁹⁰

RADA MĚSTSKÉHO NÁRODNÍHO VÝBORU V LIBERCI

ODBOR všeobecný / církv.

Církv-87-55-.

V Liberci dne 1.června 1955

V odpovědi uveďte vždy tuto zn.
vyřizuje Fanta.

Telefon č.4641-4645, 2941, 2455, 3542

Odbor pro věci církevní
rady KNV

L i b e r e c .

Věc - situační zpráva od 5. května do 1. června 1955.

Práce v uplynulém měsíci byla zaměřena na plnění úkolů dle pracovního plánu. Sledování církevního života v obou okresích. Návštěvy duchovních a předsedů a tajemníků MNV. Dále byli informováni pracovníci instruktážního oddělení ONV o současných stavech církevní problematiky v přidělených jim obcích a podávání informací když něco zjistí. Průvody božího těla byly projednány s předsedou ONV i s vedoucími tajemníky OVKSČ. Dále pak ostatní práce rázu administrativního a hospodářského.

Církev římsko-katolická.

Celková situace v této církvi dá se říci je bez zvláštních podstatných změn. Za uplynulé období probíhal náboženský život plynule bez zvláštních změn a aktivity věřících.

Pouze v Libeci byly na arciděkanství dvě delegace po 3. lidech. Věřící si vynucovali na vikáři Klapuchovi aby byly májové pobožnosti ve všech kostelích tak jak bývalo u jeho předchůdců zvykem. Vikář Klapuch sám o své vůli chtěl aby byly májové bohoslužby pouze v jednom kostele, aby tak účast věřících byla větší a soustředěná. To se však věřícím nezdálo, neboť jsou zde takoví, kteří dají jen na ten svůj kostel ve své čtvrti a ostatní přehlížejí. Tyto delegace vyčetli vikáři

---

190 NA Praha, fond SÚC, inv. č. 103, karton 55, Situační zpráva od 5. května do 1. června 1955, 1. června 1955.

Klapuchovi, že je smluven s tajemníky, že chce v Liberci likvidovat náboženský život proto již také nebyl o vzkříšení průvod mimo kostel. Jisto jest, že s ním nikdo o omezení májových pobožností nejednal což také delegaci prohlásil a na důkaz, že mohl konat průvod vzkříšení ukázal jim povolení průvodu, který povolil odbor pro vnitřní věci rady MěNV v rozsahu jak bylo žádáno.

Vikář Klapuch na konec ustoupil a povolil ve dvou filiálních kostelích májové pobožnosti 1x v týdnu. Delegacím řekl, že ustupuje jejich nátlaku a drzosti. K tomuto nutno podotknout, že rozhodnutí o jedněch bohoslužbách projednával s kaplany a tito s tím souhlasili avšak když věřící se jich ptali, proč je tak provedeno oni byli čistí a to všechno pan šéf.

Jinak v celku situaci bez zvláštních událostí. Liberečtí kaplani Boráň a Sluka stále se stýkají s duchovními, kterým byl odňat státní souhlas a tito duchovní je navštěvují na faře někdy i v nočních hodinách.

Májové pobožnosti konaly se podobně jako loňského roku. V některých kostelích zvláště upravené oltáře,. Jinak návštěvy těchto pohoslužeb přibližně stejné jako loňského roku.

Administrátor Böhm, Dubnice, je stále někde na cestách po svých farnostech. Zaměřuje se na občany německé národnosti, avšak jak na ně působí nedá se zjistit. Současně má též velmi dobré informace o těch osobách, které zde jsou z něm. dem. republiky a nebo kteří tam chtějí jet. Zde zase není kontrola jak s nimi diskutuje o problémech. Na jeho slova v celku nelze brát zřetel. Říká, že situace je stejná. Někdo, že se má tam dobře jiný hůře a pod. Dále k otázce jak těmto lidem vysvětluje na budovatelské úsilí, říká že lidé se nejlépe přesvědčují sami a k církevní politice je prý nejlepší to že jsem ještě tady jako duchovní, že se opravují objekty církevní. Moji známí mě znají a ti zase to poví dál.

Jinak celková práce duchovních byla zaměřena tento měsíc na církevním poli. Májové bohoslužby, příprava dětí na přijímání, které ve většině farností probíhalo v neděli 22 a 29 května. Dle zpráv od duchovních se ve Stráži n. N. a Hrádku zúčastnilo i několik dětí, kteří nechodí na náboženství avšak zase ne všichni přihlášení.

Pastýřské listy k oslavám 10. výročí byly čteny ve všech farnostech tak jak uvedeno ve zvláštní zprávě.

Církev československá.

V této církvi situace nezměněná. Náboženský život probíhal normálně jako v jiném období. Májové pobožnosti se střídáním duchovních navštíveny normálně jako biblické hodiny. Dne 6. května byla konference čl. duchovních politický referát měl farář Houska, kde vzpoměl 10. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou. V celku referát byl krátký a zaměřen více na vzpomínky než budovatelskou práci u nás od r. 1945. V diskusi se toto potom doplnilo. V závěru diskuse navrhl

předseda okrsku Diblík, aby byla odeslána resoluce ÚR církve československé, že liberecký okrsek se plně staví za prohlášení ÚR k 10. výročí. MNV v Hrádku n. N. stěžoval si, čsl. církev sice k 1.květnu uhrabalo okolí kolem kostela a fary avšak nepostarala se o odklizení smetí takže na 1.května byly před kostelem hromady shrabaného listí což nepůsobilo pěkným dojmem.

Církev československá evangelická.

Taté v této církvi v celku bez zvláštních podstatných změn. Návštěvy kostela normální.

Dne 7. a 8. května byl v Liberci návštěvou prof. evang. fakulty Dr. Bič který měl přednášku v sobotu odpoledne v neděli bohoslužby a odpoledne pokračoval v přednášce. Přednáška na thema proroci ve Starém zákoně. Účast na těchto přednáškách jako obvykle každého roku. Jinak v celku nic nového.

V ostatních nekatolických církvích bez zvláštních změn normální jejich život.

Situace mezi řeholnicemi bez zvláštních podstatných změn ve všech objektech.

Ve vyučování náboženství také nebylo podstatně zvláštních příhod. Jak již jsem uvedl, děti byli přihlašováni k 1. přijímání.

Hospodářské věci.

Chránová služba dosud nepředložila farním úřadům rozpočty na opravy objektů které jsme dne 27. dubna objížděli a prohlíželi. Jinak byla provedena kolaudace generální opravy dosud nezaplacené věže kostela v Dubnici. Technikem byly zjištěny nedodělané věci, které dle protokolu musí býti dodělané.

Na nedodělané gen. opravě v Andělské Hoře byly vyfakturovány neprovedené věci. Byl zavolán vedoucí pobočky Stavokombinátu na KNV a uloženo mu aby vyfakturované věci byly provedeny.

Kontrola hospodaření byla provedena namátkově ve farnostech Liberec, Ruprechtice a Údol sv. Kryštofa. Při kontrole uzávěrek a pokladního deníku bylo zjištěno, že nejsou přesně opisována čísla do uzávěrek a tak někde jsou zkresleny skutečné zůstatky na farním úřadu.

Průvody božího těla byly projednány s vedoucími tajemníky strany. Na okrese tuto otázku projednali též místní výbory v Hrádku, Chrastavě a Jablonném. Usneseno, že budou pořádány dětské besídky za součinností složek. Dále projednáno, že budeme mít pravidelné měsíční schůzky kde budou prodiskutovávány jednotlivé otázky v círk. politice.

Zhodnotíme-li celkovou církevně pol. situaci vidíme že nejsou zde zvláštní výkyvy až snad na několik jednotlivců v Liberci to však ale bývalo vždycky, že všechněm se nikdo nezachová. V celku neměl náboženský život nijaký vliv na plnění úkolů daných v budování naší vlasti. Dá se říci, že věřící tak jako ostatní občané se podílejí na všech akcích při pracovních úkonech a plnění budovatelského plánu.

Tajemník pro věci církevní

Fanta